

ŽEMAIČIŲ

žemė

2024 / 3 (134)

2024 m. Ožgavienės Telšiūs.

Untīdi Ontuona Ontuona portėgrapėjė

2024 m. Ožgavienės Telšiūs.
Untīdi Ontuona Ontuona portēgrapējės

ISTORIJA
TEATRAS
DAILĖ
KULTŪRA
LITERATŪRA
TRADICIJOS

ŽEMAIČIŲ

žemė

2024 / 3 (134)

Ž E M A I T I U Ž E M Ė

16–20

29–33

2–6

20–25

- 2–6 Jurga ŽEMAITYTĖ. „Kas ir kokia yra ta dailininko Antano Adomaičio „Koronė“?“
- 6–9 Povilas KUPRYS. „Kad ir Kaune, bet vis dar Povilas Kuprys nuo Ventos“
- 10–12 Daiva GEDVILIENĖ. „Šiomet Mažeikiuose devintą kartą vyko tarptautinis teatrų festivalis „Invazijos““
- 13–16 Gintautas ČIŽIŪNAS. „Antanas Vivulskis (1877–1919)“
- 16–20 Stasys PERMINAS. „Šiluvos miestelio istorijos fragmentai“, „Ką saugojo į žemę įkasta Šiluvos skrynias?“, „Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčia „Ligonių sveikata““
- 20–25 Danutė MUKIENĖ. „2024-ųjų šventė Žemaitėjės Ožgavieniu suostėnie Plateliūs“
- 26–28 Donata KAZLAUSKIENĖ. „Šiomet telšiškiai žiemą iš kiemo Žemaičių kaimo muziejuje vijo trunkiai, skambant muzikai ir šėliojant Užgavėnių persirengėliams“
- 29–33 Virgilijus LUKOŠIUS. „Kelmės savinininkų kunigaikščių Solomerekių gyvenimas ir likimai“
- 34–44 Sofija TYZENHAUZAITĖ „Nykštukas politikas“
- 45–58 Eugenija Tamara ARNASTAUSKIENĖ, Dalia DIRGĖLIENĖ, Danutė MUKIENĖ, Virginija VALUCKIENĖ, Zigmas JUŠKEVIČIUS, Alvydas Strička. „Vilniaus žemaičių kultūros draugija. 2013–2014 metai“
- 59–62 Dainora KANIAVIENĖ. „Palangos upelio trivardystė“
- 63 MAKSVĪTIS Juozos. „Mes, žemaitė...“
- 64–65 SEMENAVIČIENĖ Adelė. „Vėita artiau dongaus, arba Žuolėninkės“
- 66–68 JUONOŠATĖ Laima. „Žemaitėškā aple paprastus ē sodietingus rēkalus“

REGĖJUONU KULTŪRĖNIŲ INICETĪVŲ CĖNTRŲ.
LEIDĖNI SODARĖ, MAKETAVA REDAKTUORĖ
Mukienė Danutė.
ŽORNALA REDAKCĖNĖ TARĪBA: Butrėms Aduoms,
Daujuotitė Vėktuorėjė, Skurdauskienė Jolanta,
Sungailienė Loreta, Mukienė Danutė

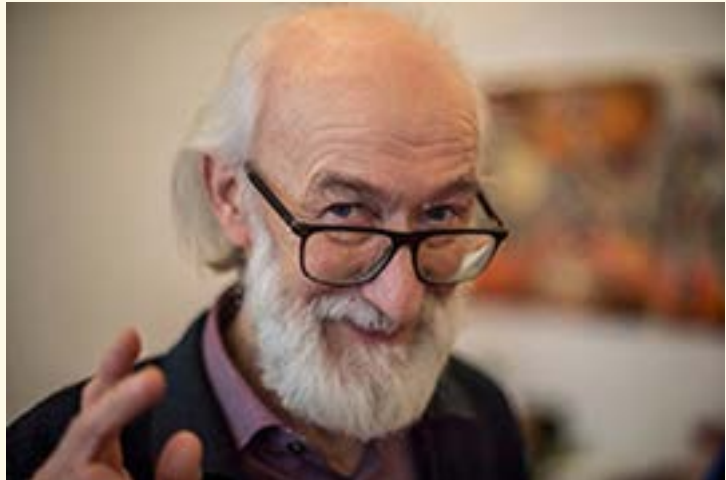
Žornals parėngts igėvendėnont RKIC
kultŪrėni sklaiduos pruojekta „MOZĖKA,
TĖTROS, LITERATŪRA ŽEMAITĖJUO.
ISTUORĖJĖ Ė ŠIŲ DĖINŲ TRADICĖJĖS“

ISSN 2783-6436
Regėjuonu kultŪrėniŲ inicetĪvŲ cĖntrŲ,
GERBUTAVIČIAUS G. 10-213, + 370 687 47 550
El. p. zemaiciu@gmail.com
<http://www.zemaituzeme.lt>

Kas ir kokia yra ta dailininko ANTANO ADOMAIČIO „KORONĖ“?

Parengė Jurga ŽEMAITYTĖ

Nuotraukos Antano Antano Untydi
Dešinėje – Antanas Adomaitis

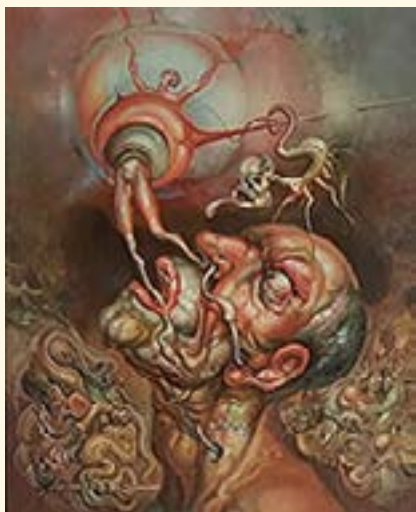
Akmenės rajonas daugeliui lietuvių – nepažintas ir dar niekada nepasiektas kraštas. Toli jis nuo Vilniaus, Kauno, bet vos ne ranka pasiekiamas iš Šiaulių, Mažeikių... Na o tūkstančiams čia gyvenančių – vos ne Dievo užantis... Gyvenk, dirbk, mokykis, džiaukis gamta, jauskis laisvas, būk tisingas, atvirai reikšk savo mintis ir užsiimk kūryba. Vienas jų – Akmenėje gyvenantis tapytojas, skulptorius, medžio drožėjas Antanas Adomaitis. Interneto platybėse informacija apie jį gana kukloka: „Gimė 1954 m. sausio 28 d. Akmenėje. Mokėsi Akmenės vidurinėje mokykloje, baigė Klaipėdos 41-ąją profesinę technikos mokyklą, dirbo dailininku Akmenės SMK, Naujosios Akmenės kultūros rūmuose, kūrė dekoracijas Naujosios Akmenės liaudies teatro spektakliams, sukūrė dekoracijas Akmenės muzikos ir dramos mėgėjų 1989 m. pastatytai Miko Petrausko operai „Birrutė“, iliustravo Vidos Bladykaitės-Wilson poezijos

knygą „Puokštė žemei“ (1994), suprojektavo ir iškalė atminimo akmenų bareljefus 1863 m. sukilėliams Užbrasčių kaime, Papilės sen. (2012), geologui Juozui Dalinkevičiui Naujojoje Akmenėje (2013), surengė darbų parodas Naujojoje Akmenėje (1988, 2003), Akmenėje (2009, 2004), savo kūrinius yra eksponavęs Vokietijoje, Olandijoje, Lenkijoje, JAV ir kitose šalyse, jo darbų yra įsigiję Lietuvos, Olandijos, Vokietijos, JAV, daugelio kitų šalių meno kolekcininkai.“

Kiek daugiau informacijos apie dailininką pateikia meno kūrinių el. prekyba užsiimančios Mažosios bendrijos „Paveikslai“ šeimininkai savo interneto svetainėje „Paveikslai.lt“ (adresas: <https://byt.lt/aG8zH>). Pristatydami šį menininką potencialiems kūrinių pirkėjams jie pažymi, kad Antanas – „ne tik šio krašto, bet ir visos Žemaitijos patriotas, gimtojo miestelio puošėjas ir puoselėtojas – žinomas net Vokietijoje, Olandijoje,

Antano Adomaičio kūrinys

Antano Adomaičio kūriniai

Niujorke, kur jo tapybos parodos susilaukė sėkmės.

Antanas nuolat kupinas įdomių sumanymų, neįtikėtinai produktyvus ir išradingas. Originaliam, įvairiapusiam talentui atskleisti jam nereikia nei audringų bohemiškų nuotykių, nei kitų kūrėjų įtakų. Įkvėpimo dailininkas semiasi iš gamtos ir savo krašto istorijos.

Siurrealistinė A. Adomaičio tapyba, reikalaujanti ne tik vaizduotės polėkio, bet ir tobulo technikos įvaldymo, nestokoja humoro, saviironijos, dėl kurios autorius kūryba tik dar patrauklesnė, dar daugiasluoksniškesnė. Autorius nevengia nei aštrių socialinių

temų, nei sunkių žmogaus egzistencijos klausimų. Ir jas atskleidžia šmaikščiai ir drąsiai, be jokių pagražinimų.

Žiūrovą, kuriam pasiseka pakliūti į fantasmagorišką A. Adomaičio kūrinių pasaulį, pribloškia įspūdingas vaizduotės žaismas, nustebina potėpio gyvumas, medžio „sielos“ išmanymas.“

Net ir tuo atveju, kai esame gerai susipažinę su dailininko Šarūno Saukos postmodernistinė kūryba, pirmą kartą pamačius A. Adomaičio tapybos darbus, jie šiek tiek šokiruoja, priverčia suklusti, kitomis akimis pažvelgti į save ir į mus supantį pasaulį.

Antano Adomaičio kūriniai

Dar labiau stebina tai, kad jie yra gimę ne kur nors Vilniuje, Amsterdamo, Paryžiuje ar Niujorke, o čia, Akmenėje, kur jokie lėktuvai tavęs nenuskraidins, o jei norėsi automobiliu šį miestą pasiekti, Lietuvos keliais iš sostinės teks vos ne 300 kilometrų prie vairo sėdėti. Jei tiek laiko turėsi, tą A. Adomaičio „Dievo užausį“ pamatysi, gal net pavyks įsiprašyti į šio tikro erudito, giliaminčio šmaikštuolio dailininko kūrybinę studiją. Užsukęs į ją pasijusi lyg kokiam muziejuje, kuriame nieko panašaus anksčiau nesi matęs. Norėsi išgyti kokį nors jo kūrinių? Susitarti, kad jį Antanas

(Nukelta į 4 p.)

į tavo rankas atiduotų, tikėtina, kad bus sudėtinga, nes, kaip yra sakęs pats dailininkas, jam su savo darbais skirtis gana sunku, tad parduoda dažniausiai tik tada, kai piniginei gerokai ištuštėja. Bet... Šiandien jau minėtoje el parduotuvėje „Paveikslai.lt“ nemažai A. Adomaičio tapybos darbų padėta „ant prekystalio“. Ko gero, ne dėl to, kad menininkui „vėjai kišenėse švilpia“, o dėl to, kad labai jau daug tų kūrinių toje jo kūrybinėje studijoje susikaupė (jis gi *nepaprastai pro-*

Dailininkas Antanas Adomaitis parodoje „Koronė“. Kairėje – parodos „Koronė“ fragmentas ir plakatas

duktyvus), o planuose – dešimtys naujų sumanymų.

A. Adomaitis originalus dailininkas ir mąstytojas. Vienas didžiausių jo kūrybos gerbėjų ir vertintojų – Kaune gyvenantis iš to paties Akmenės krašto (nuo Ventos) kilęs rašytojas, kelių poezijos ir prozos knygų autorius, aktyvus socialinių tinklų dalyvis Povilas Venta Kuprys (Povilas Kuprys) rašo:

„Daug kas stengiasi būti panašus į kokią kitą žmogų. Labiausiai žmogui yra naudinga siekti būti panašiu į save patį. Ne visada pavyksta. Antanas Adomaitis – vienas iškiliausių ne tik Akmenės krašto, o gal ir šiuolaikinės Lietuvos menininkų, savo kūriniais naujai atidarytoje parodoje Akmenės krašto muziejuje pribloškia ne mažiau nei Šarūno Saukos kūryba. Tik Antano kūriniai yra be galo panašūs į unikalius Antano kūrinius. Mano vertinimu, tai pati netikėčiausia ir pati žymiausia šių metų paroda Lietuvoje. [...]

Kas nėra matęs, ką menininkas A. Adomaitis išdarinėja audiovizualinėmis savo kūrybos interpretavimo išdaigomis (radau jo paskyrose) – yra stebuklai, gal net galintys stotis šalia Meko. Tik ta viena bėda, Antano kūryba ir jo meninės superkūrybinės išdaigos į jokio kito menininko kūrybą nepanašios.“

Su šio menininko kūryba Akmenės krašto žmonės ir jų svečiai turėjo galimybę susipažinti šių metų sausio 9–vasario 8 dienomis Akmenės mieste (ne rajono cendre Naujojoje Akmenėje!) veikiančiame Akmenės krašto muziejuje, kuriame vyko Antano Adomaičio jubiliejinė tapybos paroda „Koronė“. Visuomenei ji buvo pristatyta sausio 27-ąją. Renginyje dalyvavo gausus A. Adomaičio kūrybos gerbėjų būrys. Kaip sakė pats dailininkas, nesitikėjo, kad jų tiek daug...

Tie, kas Akmenėje buvo atėję į parodą „Koronė“ matė ir įspūdingą dailininko sukurtą Autoportretą, bei galėjo perskaityti jo prisistatymą – eilėmis . Taigi, A, Adomaitis ne tik dailininkas, jis ir poetas:

*„Senujų Dievų išgirta, švytinti, tolima Akmenijos planeta,
Kurioje randasi Didžiojo Gyrio valstybė. Ten gyvena tikroji mano sielos esybė,
O kūnas manasis nei gimęs, nei miręs, todėl, kad nuo jos nenorom atsiskyres.
Nauja viltimi ir lietaus lašais virtęs, į išsvajotą žemę vis grįžtantis, grįžtantis...
Nes visomis jauslėmis ir troškimais į ją tvirtai įsikibęs,
Į žmonijos jausmų vandenyną, menų sintezės gelmę nyrantis,
Su liūdesiu žvelgia į lėtai kintantį kančios iškreiptą veidą žmonijos.
Ir nieko čia naujo, kad šie kūrinėliai ir jų impulsai žemėj, visatoj pasklidę,
Senų ir naujų civilizacijų vaizdinių talpyklose ir verkiancio vaiko ašaroj slypintys.
Ir tikrai nieko naujo, kad dabar šalia Akmenupio sėdžiu prie naujo kūrinių palinkęs, tikėdamas, kad jis*

galbūt kažkada iš skausmingo taps stebuklingu...

Antanas Adomaitis, 2024-01-09“

Na o kas vis dėlto yra ta „koronė“? *Bausmė, kankynė, vargas, nelaimė...* Tokį atsakymą pateikia Lietuvių kalbos žodynas. Na o kaip tą „koronę“ supranta ir ką apie ją meno gerbėjams nori pasakyti, parodyti dailininkas, kalba jo kūriniai. Įsižiūrėkime į juos...

Įsiskaitykime ir į dailininko bičiulio Povilo Ventos Kuprio eiles, skirtas Antanui Adomaičiui.

AKMENĖ – SAULĖS
DIEVO SOSTINĖ
Skiriu akmentikiui
Antanui

Akmenis
Akmenės
Antanas
Atrenka
Atitašo
Atkuria
Aukurams
Aukojimui
Akmeniniams
Asočiams
Asloje
Atsigerti –
ATA, ATATA.
ATA, ATATA

(Nukelta į 6 p.)

Dailininko Antano Adomaičio parodos „Koronė“ pristatymo renginio Akmenės krašto muziejuje salės vaizdas ir grupė renginio dalyvių kartu su dailininku (nuotrauka viršuje, A. Adomaitis – pirmoje eilėje centre)

Atataria
Akmenys.
Atšviečia
Akmenskaldžiai
Akmenės atole
Akmenų panteonas –
ARBA
Apanteonas.
Akmeninis,
Atsiliepiantis.
Akmenės centro
Aikštėje
AKMUO KOKS!
Akteliu.
Ach:
Akmenis
Akmenės
Antanas
Atitempia
Atrenka
Aukojimui.
Ačiū.
Antanui.
Akmenė –
Atono¹
Achetatonas²

¹ Atonas – Saulės dievas, vienas dievas.

² Achetatonas – Saulės dievo įkurtoji sostinė.

Viršuje – dailininkas Antanas Adomaitis. Apačioje – parodos „Koronė“ dalyviai

Kad ir Kaune, bet vis dar Povilas Kuprys nuo Ventos

Ir vis dėlto, ne tik Povilas Kuprys... Čia šiek tiek sudėtingiau... Bet apie visa tai tegu kalba jis pats – rašytojas, prozininkas, aktyvus socialinių tinklų dalyvis.

Esu Povilas Venta Kuprys, tikras žemaitis palikęs Žemaitiją (Ventos miestelį) 1968 metais ir per Panevėžį, Vilnių, Naująją Akmenę, pasiekęs Kauną 1980 m., kur iki šiandien „kaunėju“, bet niekaip negaliu nutolti nuo prigimtinio žemaitiškumo.

Kai sulaukęs šešiasdešimt dviejų išleidau pirmąją poezijos knygą („Pirmasis saulės spindulys“, 2016 m.) pagalvojau, kad tai netyčiukė knyga. Joje norėjau padovanoti savo neišsakytus jausmus ir gyvenimo potyrius eilėmis brangiausioms pasaulyje moterims – dukraitei Elenai, dukrai Julijai, žmonai Rūtutei, mamai Birutei, močiutei Viktorijai. Bet atsitiko taip, kad dauguma šios pirmosios poezijos knygelės eilėraščių yra skirti meilei, įsimylėjimui. Ir ne vien žmonėms, bet ir gamtai, baltiškiems dievams, egzistencinei būčiai.

Antroji knyga „Medžiameldis“ išleista pačioje 2020 metų pradžioje. Tai jau kiek labiau koncentruota poezijos knyga, kaip manifestas, kad esu medžio ir gamtos, gamtos jėgų, gamtos grožio ir jos amžinumo garbintojas.

Man šventoji pirmiausia yra Ventos upė ir Ventos miestelis, kuriame augau iki 14 metų. Ir pavėniai, kur pirmą kartą savivokos pagalba išdygo senovės baltų tikėjimo prieš dešimtis kartų pasodinta sėkla, atsivėrė dygimui, augimui brandai, kai suvokiau, kad tikiu į Dievą ne per kuklius ir didingus šventyklų pastatus, ne per jose esančius sutanomis išpuošus žmones, bet tiesiog per gamtą, per bendravimą baltiškose šventvietėse po atviru dangumi.

Antrojoje poezijos knygelėje – nemažas pluoštas haiku. Tai yra mano kasdienio gyvenimo potyriai, paversti talpiaisiais trieiliais. Apie tokias formas sužinojau gal antrame kurse Vilniaus universitete ir tik po 30 ar 40 metų pabandžiau. Vienas labiau pavykęs mano haiku papuolė į haiku antologiją, kiti labiau žemiški į šią poezijos knygelę. Yra taip vadinamų tikslinių ar proginių eilėraščių, skirtų mamai, tėtei, žmonai, visiems trimis vaikaičiams, keli yra skirti Kauno miestui. Pastarieji mane labai nustebino: suvokiau, kad per keturiasdešimt metų įmanoma įsimylėti ne tik žmogų, bet ir miestą – žydintį alyvomis Kauną, Jiesios piliakalnį, Ažuolyną. Tokia sunkiai tramdoma meilė miestui virto eilėmis.

Pats save nustebinau užsidegimu slemo poezija ir jos rengi-

Povilas Venta Kuprys. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš P. V. Kuprio asmeninio archyvo

niais Kauno menininkų namuose. Buvau ten dažnas svečias ir polėkis buvo apdovanotas – bene du kartus tapau Kauno slemo nugalėtoju. Nustebino jaunimo reakcija į poeziją, ne į skaitantįjį, jo amžių, lytį ar kitas savybes, bet į laisvą laisvo žmogaus kūrybą. Suvokiau, kad sleme svarbu, kiek tu sugebi „sleminti“. Taip antroje knygelėje atsirado gal 8 sleminiai eilėraščiai. 2020 m. sausio 27 d. netikėtai tapau „Kauno slemas 2020“ nugalėtoju.

Tris metus kurtas eilėraštis (poema?) „Metaldaikčiai“ yra unikalus gal ir pasaulyje kūrinys. Į jį pateko visi Mendelejevo lentelėje esantys metalai... Tai eksperimentinis eilėraštis, kuriuo tyliai džiaugiuosi ir kurį tobulinau bene ilgiausiai iš visų išspausdintų knygelėje.

Kai paklausiau draugų ir pažįstamų, kas jiems yra mano poezija, gal tai panašu į liaudies menininko ar primityvaus, simplifikuoto meno poeziją (taip esu kelis kartus apie save pagalvojęs), gavau įvairius atsakymus: *tu esi momento, akimirkos poetas, nepasakyčiau tavo stiliaus; tavo poezija yra išskirtinių potyrių grandinė ar seka; tu esi baltiškų pradų skelbimo poetas ir nebijai visiems pasakyti, kad esi pagonis, nors tai ne visi priima; tu esi kitoks poetas; man regis, kad tu esi mylintis poetas*. Atsakymai, be abejo, paglostė. Pačių intymiausių ir labai giriančių necituosiu, kaip ir labiau peikiančių. Tokius vertinimus pasilieku ateičiai, naujų, tobulėsių poetinių gilumų paieškoms. Juos sukoncentravęs ir redagavęs išleidau pirmąją prozos kūrinį „Potyriai trys“, t. 1 (2021 m.). Tai kūrybinės prozos minimozaika, mini miniatūros, išnešiotos, patirtos 2017–2018 m., ir paleistos gyventi į laisvę.

Prieš keletą metų tapau Akmenės rajono savivaldybės Stasės Niūniavaitės literatūrinės premijos laureatu už indėlį dalyvaujant rajono renginiuose, gal ir už savo kūrybą, o gal ir už keliolika ar keliasdešimt eilių, skirtų šiam kraštui ir krašto žmonėms.

2023 m. išleidau eilėraščių rinkinį „Santūrumo upė“, kuris turbūt skirtas Ventai ir upėms bei žmonėms, gyvenantiems, kvėpuojantiems ir jaučiantiems upes. Prisirinko eilėraščių ir kitai knygelei. Juos brandinu, gludinu, pildau. Kuriu ciklą, skirtą Akmenei ir šio krašto žmonėms bei vietovėms. 2023 m. sudalyvavau Plungės bibliotekos organizuotame konkurse, skirtame Simonui Daukantui. Laimėjau antrąją vietą, bet džiaugiuosi ne tiek vieta, kiek buvusia galimybe Plungėje susitikti šimtus daukantiečių ir pamatysi Plungės miesto stebuklus, apie kuriuos dalinuosi savo paskyroje Facebook portale (adresas: <https://byt.lt/hwJrz>).

Septinti metai beveik kasdien rašau „Potyriai trys“ skiltį jau minėtoje Facebook paskyroje, kurioje persipina ne tik literatūra, bet ir socialinė etika, sveikatingumo, edukologinės, moralės ir religijos temos.

Jei kas paklaustų, koks tavo šių dienų moto, pasakyčiau: „Kol gyvas, turėk idėjų ir domėkis viskuo“.

Ciklas Akmenei

AKMENUPIS

Akmenupis –

Akmentikių upė.

Akmenys tyli.

Paukščiai po nakties tupi.

Akmengraužys ANTANAS

Akmenę be išlygų myli.

Akmenvilties prisipildęs

Akmenžodžiauja:

„Akmenė mano valstybė,

Akmenė mano pasaulis

Akmenė mano teisybė“.

Visuomis – Kasakavičius – Jakavičius –

Kokia melodija, koks trižodis,

Kaip smuiko ilgasis smičius.

Visuomis – Kasakavičius – Jakavičius –

Groja – trijų išminčių esybė.

(Nukelta į 8 p.)

Susės jie kada prie išminčių stalo
Akmenėje ir pareikalaus:
Teisybės, teisybės, teisybės...
PASAKA AKMENĖS BE GALO –
Prie pailginto akmeninio stalo.
Kas bus kitas, kas prisės ir pasakys
Brolau, alaus ir akmeninio žmogaus.
Ir akmenys Akmenės su Akmenės žmonėmis
užkauks.
Kaip geležinis vilkas Gedimino kalne. O Dangau.

Iš knygos „Santūrumo upė“

VAIKYSTĖS VIETOVARDŽIAI

Gal man pavyks išplėst šiek tiek poezijos iš žemės –
Iškast iš savo sielos neramios?
Kiek dar žmonių Kaune nežino net Akmenės
Ir nei gražiausios upės Žemaitijoje – Ventos.
Bandau plaukte tarsi žuvis aukštyn prieš srovę
Patekti kiek aukščiau – į Užvenčio šventovę.
Kur karpiai augo – ten yra Karpėnai.
Kur upė šieną nunešė – Kuršėnai,
O kur papylė patekliui – Papilė.
Ten, kur žmonės dirba kairėmis – ten Kairiškliai,
Kur viena ranka – Vienrankiai.
Ten, kur gilios daubos – Daubiškiai.
Ten, kur senovės baltų alkai – Alkiškiai.
Kur Adomai gyveno – Adomiškės,
Kur čigonai – Cigoniškis,
Kur Skipariai – Skipariškė.
Rupkų gyventa Rupkiškėj,
Slabių sodyba – Slabiškėj.
Kur daug bajorų – ten Bajoriškės,
O kur daug grybų – Grybiškės.
Iš kur daugiausiai šliūbo imta – Šliūbiškiai.
„Paryžius“ – ten, kur Ringės karčema,
Kur blynus laižė – Laižuva,
Kur smuklių daug – Smuklynas.
Purviai – kur šlapios balos ir purvynas.
Kur senoliai plūgais arė, ten – Plougai.
Kur jaučiais tempė malkas – Jautmalkiai.
Kur kruopomis palijo – ten Kruopiai.
Kur bambalų pilni miškai – Bambalai.
Kur gyvena maži žmonės – ten Mažeikiai.
Ant Adomaičio akmens sulipdavo jo septyni vaikai.

Povilas Venta Kuprys. Fotografas nežinomas.
Nuotrauka iš P. V. Kuprio asmeninio archyvo

Kur akmenų daugiau nekaip žmonių – Akmenė,
Ten, kur smilčių kopos – ten Smiltynė –
Ta yr mano mamos gimtinė.
Kur Šiurkai gyveno – ten yra Šiurkynė,
Kur briedžiai ganės – ten Briedynė.
Arkliganyje – arkliai naktigonėj ganyta.
Vinavos kalva – tenai, kur vynas gerta.
Vokiečio kalne, sako, palaidotas vokietis.
Girnakulio akmuo – tai girnų kūlis (suprask,
akmuo),
Vieni sako – nuskendęs, kiti – kad vidur nakties
prapuolęs.
Kur eglių daug – Eglesių kaimas.
Kur augo ąžuolai – ten Anžolės.
Kur barsukai gyveno – Barsiukai.
Kur klykavo daug pempių – Klykoliai.
Kur šventos upės teka – Šventupiai.
Tikro medaus upė – tai Medausupis.
Kur alksniai prie upelio – Alksnupis.
Kur daug vėžlių – ten Avižlių upelis.
Kumelskindė – kur nuskendo kumelė.
Ten, kur dvaras degė – Deguliai.
Visos žemės už pelkių – Užpelkliai.
Kas yr ta Cigelė – nežino nė velniai.
Prigėrę vyrai pasakojo, kad buvo tokia plytinė.
Dar yra giria, kur jauni bučiavos – Bučgirė.
Yra ir kuršiams šventos Avino, Sadalų, Trei-
nauskinės,
Beržų ir Alksnių salos – Kamanų salų archipe-
lagas,

Jas užkeikęs vandenį – ar koks kitas kuršių magas.
Kamanų pelkėje pragarmėjo kamosos...
Tai tiek tų mano vietovardžių – tarp tikrovės ir pramo.

AKMENEI

Akmenys – žemės ašaros –
Pamestos ir neatrastos.
Akmenys – žemės mintys –
Suprastos ir paslėptos.
Akmenys – žemės perlai –
Blizgantys ir spragčiojantys.
O, kiek širdies akmenų
Kasdieną, kasmet ridenu!
Akmenys, mano akmenys –
Didžiosios žemės paslaptys.
Kai nusileidžia rūkas
Ir pateka didelė saulė,
Akmenys virsta į debesis.
Vizualioji apgaulė.
NO MORE, NO MORE, NO MORE
No more, no more, no more –
vėl pareinu lėtai namo
į tuos gerus palaimintus metus,
kai gėrimas dar buvo pienas – ne alus –
no more, no more, no more – –
ir vėl esu suaugęs, ne piemu,
o sielos dvi – abi kartu delnuos
vėl tyliai pasislėpusios dainuos:
no more, no more, no more –
ir išdidžiai visiems kartos,
kad nesvarbu – ar vasara, ar jau ruduo,
ir nei paklydęs anei alkanas, ir anei plikas
prie kojų guli numestas vilčių dubuo,
kur stoviu tarsi paliktas ar pasiklydęs šuo,
kai sugrįžtu – sušalęs ir sulytas,
kaip upės pakrašty akmuo,
ant šono paguldytas –
o gal kaip srūvantis, tą akmenį
apglėbiantis Ventos vanduo – –
myliu tave manosios upės bangomis,
liečiu tave pakrantės vėjo mintimis –
no more, no more, no more – –
prabyla patekėjęs naktį virš tavęs mėnuo:
Venta yra svarbus žmogaus gyvenimo dėmuo –
tu – amžinasis

bėgančios, nestojančios Ventos
tekėjimo-tikėjimo akmuo.

KAI GAMTA KVĖPUOJA

Kai gamta kvėpuoja (įkvepia) – išgirstu betriukšmį vėją pučiantį.
Kai gamta kvėpuoja (iškvepia) – išgirstu muziką – Ventos čiurlenimą per akmenis.
Kai gamta kvėpuoja (pauzė) – išgirstu paukščių pulko sparnų plevenimą.
Ką girdi gamta, kai mato mane stovintį ir galvojantį?
Kokią muziką, garsus, kokį vėją?

STOVĖJAU PO ŽVAIGŽDŽIŲ LIETUM

Stovėjau po žvaigždžių lietum visai sutemus
Be lietsargio, tik apsigaubęs nuostabos skara,
Dairiausi tarsi ko nežinomo netekęs,
O pėdos basos lietė žalią pievos žolę,
Bučiamos švelniai liesdamos su tylinčios nakties
vėsa,
Kol mano kojos įaugo šaknimis į žemę,
Kol visas pavirtau į medžio tvirtą liemenį,
Kol rankos pačios išsprogo lapais, šakomis
aplink plačiai,
Iš lėto lingavau naujos lajos šakom,
Kurios po šios šiltos, ilgos, šviesios nakties sapnų
Sparnais kalbėjosi su švento lauko dienos įkai-
tintais akmenimis.
Ir šaknimis lengvai pasruvo liemeniu aukštyn
Visų atgulusių šioj žemėj slaptos mintys,
Vis skverbėsi aiškyn, gilyn ir beldėsi į galvą,
Dalinosi naudinga patirtim, pavirsdamos malda,
Kol subujojau žaliuojančia minčių gausa ir
išmintim,
Kol atsigodau ir pamačiau naujai pasaulį –
Ne vien tiktai nustebusiom akim,
Ne vien tik nepatirta patirtim –
Pabūti žemėje mirtingu žmogumi,
Pajusti tai naktinio ir slaptingo medžio šerdimi –
Tikiu, kad tu tiki manim,
Kad aš tikiu tavim – kad tu tiki manim – kad
aš tikiu tavim – –

Šiomet Mažeikiuose DEVINTĄ kartą vyko tarptautinis teatrų festivalis „INVAZIJOS“

Daiva GEDVILIENĖ

Lietuvių teatrinė mokykla Mažeikiuose atgimė 1991 metais. Pirmieji kūrybiniai bandymai, parašyti scenarijai, sukurti vaidmenys, spektakliai, eilės... Kiek nuo to laiko projektų įgyvendinta, dainų sudainuota, kiek sutikta nuostabių žmonių, savo laisvalaikį atidavusių teatrui!..

1999 m. iki tol teatrinėje veikloje dalyvavusius scenos mėgėjus subūrėme į teatro trupę ir ją pavadinome „VISA VI“ (vadovė, režisierė Daiva Gedvilienė). 2003 m. jos aktoriai pirmą kartą išdrįso žengti į Lietuvos mėgėjų teatrų pasaulį, pakviesdami žiūrovus į pagal Rimanto Šavelio apsakymą „Po rudenio lietumi“ sukurtą dramą. Tais pačiais metais teatro trupė „VISA VI“ už tautos teatrinės kultūros puoselėjimą pateko į geriausių Lietuvos mėgėjų teatrų penketuką. 2005-ieji kolektyvui atnešė naujus laimėjimus: spektaklis, sukurtas pagal Bertoldo Brechto dramą „Geras žmogus iš Sezuano“ Lietuvos mėgėjų teatrų šventėje-apžiūroje „Atspin-

2024 m. Mažeikiuose vykusio IX tarptautinio teatrų festivalio „Invazijos“ reklaminis plakatas

džiai“ buvo pripažintas diplomantu ir pristatytas ryškiausios moters vaidmens nominacijai, kolektyvas priimtas į Lietuvos mėgėjų teatrų sąjungą, jam pagal meninį lygį, veiklą, pasiektus rezultatus suteikta I

2024 m. Mažeikiuose vykusio IX tarptautinio teatrų festivalio „Invazijos“ dalyviai. Nuotrauka iš Mažeikių rajono savivaldybės kultūros centro archyvo

kategorijsuaugusiųjų mėgėjų teatrų grupėje. Teatras dalyvavo 2009 m. vykusioje Lietuvos tūkstantmečio dainų šventėje, kurioje pirmą kartą susibūrė visa Lietuvos mėgėjų teatrų bendruomenė. Tąsyk Vilniuje kartu su kitais kolektyvais vaidinome Keturakio komediją „Amerika pirtyje“.

2014 m. – ir vėl į Vilnių, į Dainų šventės Teatro dieną. Jos metu kaip ir visi kiti Žemaitijos regiono mėgėjų teatrai žiūrovus pakvietėme į Kristijono Donelaičio poemos „Metai“ „Žiemos rūpesčių“ inscenizaciją. Šiomet rengiamės ir laukiame liepos 3-osios, kai Lietuvos mėgėjų teatrų bendruomenė rinksis į respublikinę dainų šventę „Kad giria žaliuotų“, kuri skiriama Lietuvos dainų švenčių 100-mečiui. Šį kartą mūsų teatro trupė vaidins vienoje iš Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai menių.

„VISAVI“ teatras gyvuoja jau 33 metus. Dalyvaujame respublikiniuose, tarptautiniuose, regioniniuose, rajoniniuose, miesto renginiuose, įvairiuose teatrų festivaliuose, konkursuose, atrankose, ne kartą kitose šalyse garbingai reprezentavome Mažeikių, Žemaitijos ir visos Lietuvos kultūrą.

Nuotraukose (iš kairės): „VISAVI“ logotipas; 2024 m. festivalyje „Invazijos“ dalyvavusios režisierės (iš kairės): Dace Vilne (Jelgava), Zanda Strogonova (Brocenė), Daiva Gedvilienė (Mažeikiai), Jolanta Šimaitienė (Raseiniai), Ugnė Piaseckienė (Vilnius). Nuotrauka iš „VISAVI archyvo

Šiomet jau devintą kartą „VISAVI“ Mažeikių mieste surengė teatrų festivalį „Invazijos“ – šventę, skirtą teatro gurmanams. Kasmet šis festivalis įgauna vis gilesnę prasmę. Tęsimos anksčiau susiformavusios tradicijos, jos pasipildo naujovėmis, plečiasi šioje teatro šventėje dalyvaujančių kolektyvų geografija. Renginys, prasidėjęs kaip vietinės, regioninės reikšmės festivalis, išaugo iki tarptautinio lygio. Per tuos devynerius metus festivalyje „Invazijos“ kartu su „VISAVI“ jau dalyvavo, savo spektaklius rodė Kretingos rajono savivaldybės kultūros centro vaikų ir jaunimo teatras „Atžalynas“ (rež. A. Antulienė), Akmenės rajono savivaldybės kultūros centro jaunimo dramos studija „9-netukas“ (rež. A. Gričiūtė), Raseinių kultūros centro mėgėjų teatras „Braižas“ (rež. J. Šimaitienė), Rietavo savivaldybės kultūros centro mėgėjų teatras „Ruoda“ (rež. V. Andriūška), Gargždų miesto teatras (rež. V. Kvedaras), Pasvalio kultūros centro Gintaro Kutkausko teatras (rež. R. Uždavinienė), Trakų Karališkasis teatras (rež. Robertas Čuta), Kretingos rajono kultūros centro Egidijaus Radžiaus teatras (rež. N. Gedminas), Brocenės kultūros centro teatras (rež. Z. Strogonova (Latvija), Adolfo Alunanio Jelgavos teatras (rež. D. Vilnė (Latvija), Vilniaus šokio teatras „Fabula“ (rež. U. Piaseckienė). Visi jie savo spektakliais, žanrų įvairovę kiekvieną kartą džiugino žiūrovus ir praturtino krašto žmonių kultūrinį gyvenimą.

Bent jau man norisi tikėti, kad ateinančioms teatro kartoms įvairūs laimėjimai, apdovanojimai tikrai nebus patys svarbiausi. Kurdamas žmogus negalvoja apie įvertinimus. Jo mintyse gimstantis tvarinys ateina iš bendros patirties, iš to, kas sukaupta savyje, o scenos uždangai nusileidus lieka jį mačiusių žmonių atmintyje. Nuo mūsų kuriamo produkto, sotumo jausmo nepatirsi, bet dvasiškai praturtėti gali. Talentas nenuperkamas, nepavagiamas, nepasisavinamas ir nenutildomas. Meną kurianti,

(Nukelta į 12 p.)

„VISAVI“ 2009 m. liepos 5 d. Dainų šventėje Vilniuje. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Daivos Gedvilienės asmeninio archyvo

„VISAVI“ 2014 m. liepos 6 d. Dainų šventėje Vilniuje. D. Mukienės nuotrauka

puoselėjanti ir tobulėjanti tauta gali tikėtis ateities, kurioje dominuos dorovė, pagarba, pakanta, etika ir humanizmas.

Džiaugiuosi ir didžiuojuosi turėdama galimybę visus mūsų mėgėjų teatro trupės „VISAVI“ aktorius pažinti, mylėti širdimi, kurios noriu tikėti, iki šiol jiems visiems užteko ir užteks ateityje.

Mūsų teatro pavadinimas „VISAVI“ prancūzų kalba reiškia *vienas prieš kitą, akis į akį*. Mes tarsi atversta knyga sau ir mažeikiškiams, kurie ateina į mūsų spektaklius, kitus renginius. „VISAVI“ erdvėje jau daug metų yra, buvo ir, tikiuosi, bus Barbora Gedvilaitė, Vytautas Motuzas, Dovydas Banevičius, Aušra Ramančauskaitė, Kristina Rimolaitytė, Viktoras Jakimavičius, Žemyna Sujetaitė, Darius Urbonas, Evelina Rimolaitytė, Vaida Budžytė, Erika Tarvainytė, Žygimantas Gedvila, Gražina Jonikienė, Vaidutė Jakutienė, Karolis Poderys, Dovilė Bingelytė, Eridana Tallat-Kelpšienė, Kamilė Petrulevičiūtė, Silva Mikužienė, Renatas Selenis, Sandrija Mockuvienė, Jūratė Fridrikienė, Ingrida Jonušienė, Neringa Dabkutė, Laura Šilinskaitė, Evelina Doveikaitė, Justas Selenis, Ignas Kundrotas, Regina Pronckuvienė. Šį

sąrašą būtų galima tęsti dar ilgai. Visiems jiems dėkoju už bendrystę, draugystę, scenai ir mūsų organizuojamiems renginiams atiduotas valandas. Dėkoju ir puikiai Mažeikių kultūros centro komandai, kuri padeda įgyvendinti daugelį mūsų kolektyvo projektų. Ji talkino ir šiemet organizuojant devintąjį teatrų festivalį „Invazijos“. Visiems jiems sakau ačiū. Kurkite, tikėkite, mylėkite ir atvirai, drąsiai toliau eikite keliu, kurį pasirinkote, būkite su Mažeikių „VISAVI“.

Na o šiemet... 2024 m. rugpjūčio 24 d. Mažeikiuose vyks „VISAVI“ inicijuoto tarptautinio kūrybinio teatrinio projekto, kurio metu vaidinamas spektaklis „Eglė žalčių karalienė“, antrasis etapas. Projekte dalyvauja teatrai iš Brocėnės, Kretingos ir Mažeikių.

Pirmasis jo etapas vyko pernai rugpjūčio 26 d. Brocėnėje (Latvija), ežero paplūdimyje ties kultūros centru. Susilietus trijų gamtos stichijų – Jūros, Žemės ir Vėjo – motėms žiūrovai išvydo istoriją, tapusią legenda. Gamtos apsuptyje ją kūrė: Brocėnės kultūros centro teatras (rež. Zanda Strogonova), Kretingos Egidijaus Radžiaus teatras (rež. Nerijus Gedminas) ir Mažeikių rajono savivaldybės kultūros centro mėgėjų teatro trupė „VISAVI“ (rež. Daiva Gedvilienė).

Šiemet antrasis projekto etapas vyks Mažeikių mieste ties Ventos upe. Į jį planuoja atvykti latvių komanda, kurioje bus daugiau kaip šimtas žmonių. Renginyje ruošiasi dalyvauti ir Mažeikių savivaldybės kultūros centro meno kolektyvai, taip pat ir Kretingos scenos mėgėjai. Na o trečiasis projekto etapas turėtų būti įgyvendintas prie Baltijos jūros.

ANTANAS VIVULSKIS (1877–1919)

Parengė Gintautas ČIŽIŪNAS

2024 m. sukanka 100 metų kaip buvo užbaigta statyti ir pašventinta iki šiol maldininkų gausiai lankoma Raseinių rajono Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčia „Ligonių sveikata“. Tai viena iš sukakčių, kurias šiemet paminėti ragina Lietuvos Respublikos Seimas. Koplyčios pirminio projekto autorius yra architektas ir skulptorius Antanas Vivulskis.

Antanas Vivulskis (lenk. *Antoni Wiwulski*, 1877–1919) – architektas ir skulptorius. Vienas žymiausių jo darbų – Raseinių rajono Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčios projektas, sukurtas 1903 m. (jis eksponuotas 1908 m. vykusioje Antrojoje lietuvių dailės parodoje Vilniuje, koplyčia pastatyta 1912–1924 m.). A. Vivulskis buvo moderno ir ankstyvojo konstruktyvizmo atstovas, pastatų projektuose savitai interpretuodavo romaninio ir gotikinio stiliaus formas, racionaliai konstruodavo tūrius. Gyvenimo pabaigoje buvo modernaus lenkiško nacionalizmo šalininkas.

A. Vivulskis gimė 1877 m. vasario 20 d. Totmoje (Rusijos Vologdos sritis) bajoriškas šaknis turėjusioje (herbas „Prus III“), tačiau nepasiturinčiai gyvenusioje šeimoje. Jo tėvas Rusijoje buvo pasilikęs dirbti po to, kai čia baigė miškų ūkio mokyklą. Tėvas mirė kai Antanas buvo dar mažas. Likusi našle jo žmona Adelajdė 1883 m. kartu su sūnumi persikėlė gyventi į Latviją, kur Vivulskių šeimą globojo būsimo Vilniaus vyskupas – iš Daugpilio krašto kilęs tuometinis Liepojos klebonas Eduardas von der Roppas (1851–1939). Motina norėjo, kad sūnus gautų gerą išsilavinimą, todėl, atsiradus galimybei, jį išsiuntė mokytis į dabartinės Lenkijos ir Ukrainos teritorijoje esančiame Galicijos krašte veikusių Chyrovo jėzuitų gimnaziją. Antanas ją sėkmingai baigė 1897 metais. Mokydamasis Chyrove architektas susipažino su jė-

Antanas Vivulskis prieš 1910-uosius metus. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

zuitais, kurių dėka vėliau gavo įvairių užsakymų.

1897–1901 m. A. Vivulskis studijavo architektūrą Vienos aukštojoje technikos mokykloje (*Technische Hochschule*). Baigęs ją, 1904–1905 m. daug laiko praleido keliaudamas po Europos šalis. Jų ir vėlesnių kelionių po Europą metu jis aplankė prancūzų architekto Paulio Abadie (1812–1884) projektuotą Paryžiaus Švč. Širdies baziliką (*Sacré-Cœur Basilica*), pagal katalono architekto Antoni Gaudí (1852–1926) projektą pastatytą Ispanijos Barselonos Šv. Šeimos bažnyčią (*Sagrada Família*), daugelį kitų įspūdingos architektūros šventovių, kitų statinių, kurie jaunąjį menininką ne tik sužavėjo, bet ir darė didelę įtaką jo vėlesnei kūrybai.

1902–1909 m. A. Vivulskis gilino žinias toliau – studijavo Paryžiaus Dailės mokykloje (*École de Beaux Arts*). Jo Paryžiaus studijas rėmė Žemaičių vyskupas Mečislovas Leonardas Paliulionis (1834–1908), tikėdamasis, kad A. Vivulskis, užbaigęs mokslus, sugrįš į Lietuvą ir projektuos sakralinius objektus. Paryžiuje A. Vivulskis buvo vienas geriausių mokinų profesoriaus Antonino Mercié klasėje.

A. Vivulskio kūrybą menotyrininkai skirsto
(Nukelta į 14 p.)

Nuotraukose – Antano Vivulskio kūriniai, saugomi Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje. Iš kairės: Horeljefas „Mergaitės galva“. XX a. pr. LNDM S 322; biustas „Besišypsantis vyras“. 1911 m. LNDM S 703. Nuotraukos iš www.limis.lt

į du laikotarpius: Paryžiaus (1903–1910) ir Vilniaus (1913–1919). Studijuodamas Paryžiuje jis ne tik atlikdavo dėstytojų skirtas užduotis, bet pagal užsakymus ir įgyvendindamas savo paties sumanymus kurdavo portretines ir paminklines skulptūras. 1904 m. jis pradėjo dalyvauti parodose. Jo kamerinės skulptūros buvo eksponuojamos Paryžiaus salonuose. Iš šio menininko sukurtų kamerinių portretinių skulptūrų plačiausiai žinomas „Mergaitės portretas“, „Senutės portretas“, K. M. Michalkevičiaus portretas (sukurtas apie 1915-uosius metus). Žymi ir jo 1904 m. sukurta figūrinė kompozicija „Malda Alyvų kalne“, „Mergaitės galva“ (XX a. pr.), „Besišypsantis vyro biustas“ (1911), „Upės vaizdas“, „Kovojantis vyras su skydu“ (1908–1909).

A. Vivulskį kaip skulptorių labiausiai išgarsino jo pagal lenkų tautinio judėjimo dvasinio lyderio Ignaco Jano Paderewskio užsakymą sukurtas ir 1910 m.

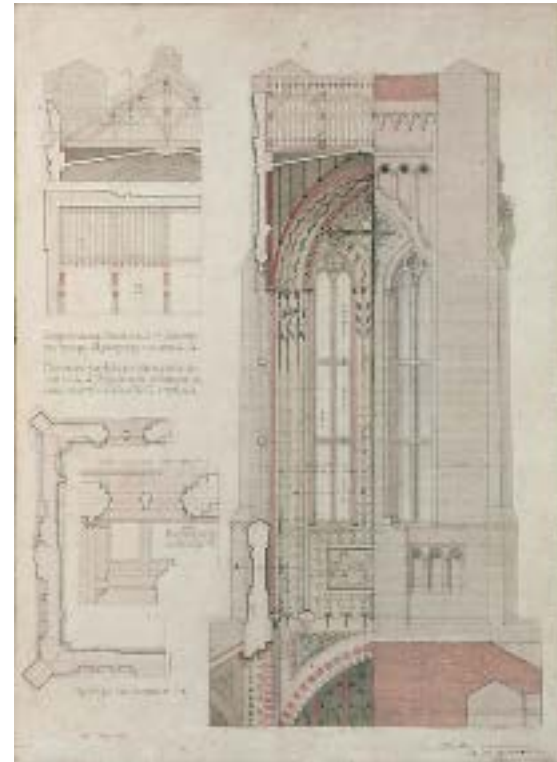
Krokuvoje pastatytas, 1939 m. nacių susprogdintas paminklas (*Pomnik Grunwaldzki*), skirtas Žalgirio (Griunvaldo) mūšio 500 metų jubiliejui (paminklas atstatytas 1976 m., naujojo autorius – skulptorius Marian Konieczny, architektas Wiktoras Zinas).

1913 m. A. Vivulskis įsikūrė Vilniuje ir čia gyveno iki mirties. 1919 m. sausio mėnesį jis Vilniuje dalyvavo kovose prieš Raudonąją armiją.

1916 m. Vilniuje ant Pilkojo kalno (dabar vadinamas Trijų Kryžių kalnu) iškilo A. Vivulskio sukurtas Trijų Kryžių paminklas. 1950 m. jis sovietų valdžios nurodymu buvo susprogdintas, prasiėdę Lietuvos atgimimui, 1989-aisiais, atstatytas (naujojo paminklo architektas – Henrikas Kęstutis Šilgalis, 1944–2007). A. Vivulskis yra ir 1917 m. Tado Kosciuškos (lenk. *Tadeusz Bonawentura Kościuszko*, 1746–1817) atminimui jo 100-ųjų mirties metinių proga sukurtos paminklinės lentos,

Antano Vivulskio sukurtų projektų vizualizacija, saugoma Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje. Iš kairės: paminklo „Trys kryžiai“ maketas. XX a. 2 deš. LNDM S 792; Vilniaus Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios maketas. XX a. 1–2 deš. LNDM S 842/a. Nuotraukos iš www.limis.lt

Nuotraukose (iš kairės): Antano Vivulskio Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčios projekto modelio fragmentai, saugomi Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje. XX a. 1–2 deš. LNDM S 843, S 844. Nuotraukos iš www.limis.lt; Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčios brėžinys. XX a. 1–2 deš. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

puošiančios Vilniaus Šv. Jonų bažnyčią, autorius.

Be jau minėto 1912–1924 m. pastatytos Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčios projekto (jį parengė paprašytas Šiluvos klebono kun. Marcijono Povilo Jurgaičio (1855–1926), A. Vivulskis kūrė ir kitų bažnyčių projektus. 1907 m. jis pradėjo, o 1913–1915 užbaigė parengti Vilniaus Švenčiausios Jėzaus Širdies bažnyčios projektą (šios šventovės statyba vyko 1938–1939 m., bet tada nebuvo baigta, o 1965 m. tuometinės valdžios nurodymu ji perstatyta pagal architekto A. Mačiulio projektą ir tapo Statybininkų kultūros rūmais.

A. Vivulskis yra projektavęs ir daugiau katalikų bažnyčių: 1905 m. parengė konkursinį Krokuvos jėzuitų bažnyčios, 1907 m. – Zakopanės Morskie Oke koplyčios projektą, tačiau jie nebuvo įgyvendinti.

Šio menininko darbai šiandien turime galimybę džiaugtis ne tik Vilniaus ir Šiluvos viešosiose erdvėse, bet ir apsilankę Lietuvos nacionalinio dailės muziaus rinkiniuose, kur saugoma nemažai jo kūrinių.

Antanas Vivuskis mirė 1919 m. sausio 10 d. Vilniuje. Iš pradžių jis buvo palaidotas Vilniaus Švenčiausios Jėzaus Širdies bažnyčioje, o kai 1963 m. ši bažnyčia buvo perstatoma, jo palaikus perkėlė į Vilniaus Rasų kapines.

(Nukelta į 16 p.)

Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčia 1922 metais. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

Bronzinis bareljefas „Vivulskio milinė“ Vilniaus Užupio gatvėje. Skulptorius Vytautas Nalivaika. 2019 m. Nuotrauka iš RKIC archyvo

Įamžinant meninko atminimą 1999 m. Lietuvos lenkų sąjungos iniciatyva pagal skulptoriaus Leono Žuklio (1923–2023) ir architektės Živilės Antaninos Mačionienės (1933–2023) projektą Rasų kapinėse atnaujintas A. Vivulskio antkapinis paminklas. Skverelyje prie Vilniaus Vytenio ir A. Vivulskio gatvių sankirtos yra pastatytas 2019 m. skulptoriaus Tado Gutausko ir architekto Gintaro Čaikausko sukurtas A. Vivulskio suprojektuotos Švenčiausiosios Jėzaus Širdies bažnyčios bronzinis maketas. Vilniaus Užupio gatvėje namo sieną puošia tais pačiais 2019 m. skulptoriaus Vytauto Nalivaikos sukurtas bronzinis bareljefas „Vivulskio milinė“, kuri primena įvykį, kai 1919 m. savanoris A. Vivulskis savo milinę sargybos poste atidavė jį pakeisti atėjusiam kitam savanoriui.

Antano Vivulskio skulptūrėlė „Vaikai su šuniuku“. XX a. 1–2 deš. LNDM S 800. Nuotrauka iš www.limis.lt

ŠILUVOS miestelio istorijos fragmentai

Stasys PERMINAS

Šiluvos gyvenvietė anksčiau buvo vadinama Būda. Tokio pavadinimo vietovių aplinkui būta ir daugiau, tad, norint išskirti būtent šią gyvenvietę, laikui einant pradėtas naudoti dar ir Šilo pavadinimas. 1457 m. bažnyčios fundacijos aktuose taip pat minimi du gyvenvietės pavadinimai: *Būda* ir *Šilas*. Kiek vėliau Būdos vardo jau nebeminėdavo, tik Šilo (lenkiškai – *Szyłov*, o tai yra yla). Lenkai tą pavadinimą pakeitė į *Szyłovo*. Nepriklausomos Lietuvos metais miesteliui prigijo Šiluvos vardas.

Anksčiau šios apylinkės garsėdavo didžiulėmis pelkėmis, kurios prasidėdavo pietvakariniame gyvenvietės pakraštyje. Šiluva apie XIV a. pabaigą pradėjo formuotis banguoto reljefo pakilioje vietoje. XV a. vid. gyvenvietė priklausė čia dvarą turėjusiam Petruui Gedgaudui. Yra pagrindo manyti, kad Šiluvą jam padovanojo Vytautas Didysis.

Petras Gedgaudas Šiluvoje įsteigė pirmąją Romos katalikų bažnyčią, parapiją, paskirdamas jai 146 valakus žemės su čia gyvenusiais žmonėmis. XVII a. pr., po Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo, Šiluva pradėjo garsėti ir tapo viena iš labiausiai maldininkų lankomų vietų Žemaitijoje.

Ką saugojo į žemę įkasta ŠILUVOS skrynia?

Pirmoji bažnyčia (ją fundavo Petras Gedgaudas) Šiluvoje pastatyta 1457 metais. Ji buvo medinė, sudegė XV a. pabaigoje. Po P. Gedgaudo mirties Šiluvos šeimininku tapo Mikalojus Kęsgaila, o vėliau vedybų keliu ji atiteko didikams Zavišoms. 1500 m. Andrius Zaviša atstatė sudegusią bažnyčią. Jo sūnus Jonas buvo reformacijos šalininkas ir perėmė savo tėvo katalikams užrašytas žemes ir už pusės kilometro nuo Šiluvos esančiame Zbarų kaime pastatė protestantų koplyčią. Vėliau Šiluvą valdė Merkelis Šemeta. Jis vietoje jau baigiančios sunykti senosios bažnyčios 1569 m. pastatė naują medinę.

Vėliau, Šiluvos apylinkėse įsigalint protestantams, katalikų bažnyčia pradėjo nykti, o naujos pastatyti nebuvo sąlygų. Pasakojama, kad katalikai, norėdami apsaugoti senojoje bažnyčioje buvusias vertybes (bažnyčios altoriaus Dievo Motinos paveikslą, liturginius indus, kulto reikmėms skirtus reikmenis, rūbus, dokumentus), sudėję visa tai į geležimi apkaustytą medinę skryniją ir įkasę į žemę. Einant laikui, vienai kartai pakeitus kitą, vietos katalikai apie tą skryniją ir pamiršę, o Šiluvoje pradėjo klestėti protestantizmas. 1594 m. Zbaruose vietoje koplyčios buvo pastatyta nauja mūrinė protestantų bažnyčia ir įsteigta protestantų mokykla. Šiluvos gyvenvietės centras palaipsniui persikėlė į Zbarus.

1588 m. paskelbus dokumentą, kad protestantai turi grąžinti iš katalikų neteisėtai atimtus turtus, Šiluvos katalikai pradėjo ieškoti įrodymų (dokumentų ir kt.), patvirtinančių, kad protestantų atimtos ir daug dešimtmečių jų naudojamos žemės bei kiti turtai priklauso katalikams. Dokumentų paieškos užsitęsė, niekaip nebuvo galima rasti P. Gedgaudo pasirašyto dokumento, kuriuo buvo įsteigta Šiluvos Romos katalikų bažnyčia. Tada Šiluvoje ir apsireiškusi Švč. Mergelė Marija. Istorija tokia:

Greta Šiluvos esančio kaimo piemenėliai, gandydami bandą anksčiau katalikų bažnyčiai priklausiusiose žemėse, kartą ant vieno didelio akmens pamatė Mergelę. Ji buvusi palaidais plaukais, o ant rankų laikiusi graudžiai verkiantį vaikelį. Vienas iš piemenėlių tuoj nubėgęs pas reformatų katechetą (Mikalojų Ferą V) ir jam papasakojęs, ką pamatė ant to akmens. Katechetas tuoj pat su mokytoju V. Saliamonu (Grocijumi) nuėjęs prie akmens ir taip pat pamatęs Mergelę. Katechetas jos paklausęs, ko ši verkianti. Mergelė atsakiusi: „Verkiu dėl to, kad prieš tai šioje vietoje buvo garbinamas mano Sūnus, o dabar čia ariama ir sėjama“. Tai pasakiusi Mergelė iš karto pranykusi. Anot kitų pasakojimų, Švč. Mergelė Marija toje vietoje apsireiškusi du kartus: pirmąją dieną – piemenėliams, antrąją – prie akmens susirinkusiam didesniai būriui žmonių, tarp kurių buvę ir reformatų. Apsireiškimo data nebuvo užfiksuota. Spėjama, kad tai galėjo būti apie 1608-uosius metus. Greitai po to į Šiluvą patikrinti žinių apie Švč. Mergelės Marijos apsireiškimą savo atstovą – oficialą kunigą J. Kazakevičių – atsiuntė Žemaičių vyskupas. Vyskupo atstovui aklas senelis papasakojo apie užkastą skryniją su bažnytiniais

Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčios altorius. D. Mukienės nuotrauka

daiktais. Nuvestas prie akmens, ant kurio Mergelė pasirodžiusi, senelis tuojau praregėjęs. Tada J. Kazakevičius pasamdęs būrelį vyrų ir liepęs nurodytoje vietoje kasti žemę. Greitai pasirodžiusi ir skrynija. Ji buvusi atidaryta 1612 metais. Skrynioje rastas Šiluvos Romos katalikų bažnyčios įsteigimo aktas, Švč. Mergelės Marijos paveikslas, brangus, auksu išsiuvinėtas arnotas. Po to prasidėjęs Šiluvos katalikų bylinėjimasis su protestantais. Byla tęsėsi 15 metų. 1622m. liepos 22 d. patvirtintas dokumentas, kuriuo reformatai buvo įpareigoti atiduoti neteisėtai paimtus turtus katalikams ir dar jiems sumokėti 9 tūkstančius auksinių. Protestantai savo pareigų vykdyti neskubėję. Dėl to čia daugelį metų tvyrojo didžiulė įtampa, dažnai prasiverždavusi net muštynėmis.

Po Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo Šiluvoje pradėta statyti nauja nedidelė medinė Romos katalikų bažnyčia. Išlaidas apmokėjo kun. J. Kazakevičius. Bažnyčia užbaigta statyti 1627 metais.

Į Šiluvą maldininkai pradėjo plūsti XVIII a. pr., pasibaigus karui su švedais. Ypač daug maldininkų čia susirinkdavo per tradiciniais tapusius Šiluvos atlaidus, kurie nuo pat pradžių vykdavo 8 dienas. Dau-

(Nukelta į 18 p.)

Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Gimimo bazilika. D. Mukienės nuotrauka

giausiai jie meldavosi prie Apsireiškimo akmens ir Švč. Mergelės Marijos paveikslu. Iškalbingas tas faktas, kad 1629 m. per atlaidus Šiluvoje išdalinta apie 11 tūkst. komunijų. Vėlesniais metais maldininkų skaičius nemažėjo, todėl kun. J. Kazakevičius pasirūpino, kad būtų pradėta statyti didesnė medinė, kryžiaus formos bažnyčia. Kun. J. Kazakevičius jos statybos pabaigos nebesulaukė. Bažnyčios statybos darbai užbaigti 1651 metais.

Šiluvos krašto dvarininkai gausiai apdovanojo bažnyčią ir sudarė galimybę prie jos nuolat gyventi bei dirbti keturiems kunigams. Maldininkai prie stebuklais garsėjančio Švč. Mergelės Marijos paveikslu (sakoma, kad dažniausiai pagydavo prie jo pasimeldę ligoniai) pradėję nešti aukas (dažniausiai votus). 1677 m. sidabrinų votų čia jau buvo 28.

1760 m. Šiluvos katalikai, tuometinio Šiluvos klebono Jono Dominyko Lopacinskio vadovaujami, miestelio centre, kuris ir šiandien yra vakarinėje gyvenvietės dalyje, pradėjo statyti naują didelę mūro bažnyčią, kuri stovi iki šiol. Senosios bažnyčios pastatas nebuvo nugriautas, tik apmūrytas iš lauko pusės. Bažnyčios statyba vėliau rūpinosi kunigas Jonas Počiužis, o 1775 m. ją užbaigė Šiluvos klebonas Tadas Bukota. Bažnyčia konsekruota 1786 m. rugsėjo 10 dieną. Jos vidų per du metus

skulptūromis, gipsatūromis išpuošė Italijoje mokslus baigęs Gardino dailininkas jėzuitas kunigas Mykolas Podgaiskis. Vėliau jis šiai bažnyčiai sukūrė ir puošnius rokoko stiliaus altorius, kurie iki šiol kontrastuoja su gana kukliai dekoruotomis sienomis. Pastačius naujuosius altorius, senasis altorius buvo perkeltas į koplyčią prie presbiterijos.

Bažnyčios interjeras buvo kuriamas 26 metus, pradedant 1762-aisiais. Vertingos 1762–1778 m. Mykolo Podgaiskio sukurtos bažnyčios skulptūros, 8 altoriai su skulptūriniu dekoru, medinė gipsuota sakykla, kurioje yra 10 skulptūrų, medinė krikštykla su skulptūriniu grupe „Jėzaus krikštas“.

1774 m. spalio 31 d. Šiluvos prepozitams leista nešioti vyskupiškus ženklus (suteikta infulato teisė). 1786 m. Žemaičių vyskupas Steponas Giedraitis, stebint minioms tikinčiųjų, vainikavo Šiluvos Švč. Mergelės Marijos paveikslą (jis yra išlikęs). Paveikslu autorius nežinomas, o jo aptaisus 1674 m. Karaliaučiuje sukūrė L. Hofmanas. Bažnyčia labai puošni. Ji vėlyvojo baroko formų, trinavė, halinė, dvibokštė, išorė degtų raudonų plytų. Baltai nutinkuoti tik langų apvadai. Vertingi Šiluvos bažnyčios vargonai (restauravo R. Gučas).

Šventorių supa seni medžiai. Bažnyčios pagrindinis vakarinis fasadas orientuotas į skverą, į kurį nuo šventoriaus veda laiptai. Bažnyčios šventorių juosia mūro siena. Vartai kuklūs. Zakristija trijų patalpų, su dviem išoriniais išėjimais. Iš pietų pusės prie presbiterijos šliejasi medinė koplyčia. Tarp kvadrato formos bokštų – nedidelis prienavis, ant jo įrengtas vargonų choras.

Šiluvos bažnyčioje saugomas vertingas jos fundatoriaus Petro Gedgaudo portretas (XVIII a. pab.), paveikslai „Šv. Petras ir Paulius“ (XIX a. pr.), „Šv. Ona“ (XVIII a.), „Nukryžiuotasis“ (XVIII a. pab.), 1663 m. padarytas kryžius su „Nukryžiuotojo“ skulptūra, XVII a. smiltainio skulptūra „Marija su Kūdikiu“, šešios XVIII a. mitros, XVII a. arnotas, XVIII a. šilkinis arnotas iš Slucko juostų, keturios XIX a. skulptūros, XVIII a. rokoko stiliaus smilkytuvas ir nemažai kitų vertybių. Šiluvos parapijoje, be jau minėtų koplyčių, yra buvusios dar trys. Viena jų stovėjo Šiluvos kapinėse (pastatyta 1835 m., sunyko XX a. pr.), antra – Vaitkuškių kaime, trečia – 5 km į rytus nuo Šiluvos (pastatyta 1939 m.).

1892 m. per gaisrą Šiluvos bažnyčia smarkiai nu-

kentėjo: sudegė abu bažnyčios bokštai, išsilydė iš protestantų atgautas varpas. Bokštai buvo atstatyti, bažnyčia restauruota 1925 m. kun. Povilo Katelos rūpesčiu.

Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčia „LIGONIŲ SVEIKATA“

1663 m. Aleksandras Sapiega ant akmens, kur, anot legendos, apsireiškė Švč. Mergelė Marija, pastatė koplyčią, įrengė altorių. Jame buvo „Jėzaus Nukryžiuotojo“ paveikslas. Šiluvos prepozitas Tadas Bukota iš Londono į Šiluvą parvežė „Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu“ marmurinę skulptūrą ir ją 1770m. pastatė altoriuje. Tuo laiku reformatai vis dar tebevaldė neteisėtai iš katalikų pasisavintas žemes. Jas mėginta atsiimti net jėga, tačiau tai laukiamų rezultatų katalikams neatnešė. Po to vėl buvo ilgai bylinėjamosi. Laikui einant Šiluvoje protestantų pradėjo mažėti, jų bažnyčia sunyko ir vėliau nebuvo atstatyta.

Bėgant metams supuvo ir A. Sapiegos pastatyta medinė koplyčia. Ji nugriauta 1804 m., o 1818m.

Danutės Mukienės nuotraukose (iš kairės): Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčia „Ligonių sveikata“; Angelo skulptūra prie Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčios. Skulptoriai: Robertas Antinis (vyresnysis) ir Robertas Antinis (jaunesnysis), architektas Vladas Eimutavičius

vietoje jos vyskupas Simonas Giedraitis pradėjo statyti kiek didesnę naują medinę koplyčią. Jos altoriuje vėl buvo pastatyta iš Londono 1770 m. atvežta „Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu“ skulptūra.

XX a. pr. pradėta rūpintis naujos koplyčios statyba. Ją ėmėsi projektuoti Paryžiuje gyvenęs lietuvis architektas Antanas Vivulskis. Statyba pradėta 1912m., minint Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo 300 metų jubiliejų. Kertinį akmenį pašventino kunigas poetas Jonas Mačiulis-Maironis. Naujoji koplyčia, kuri dažnai vadinama „Ligonių sveikata“, pašventinta 1924 m. rugsėjo 8 dieną. Ji aukšta, eklektiškos kompozicijos, artima neoromantiškam stiliui, panaši į obeliską. Sudėtingas ir puošnus koplyčios interjeras. Sovietmečiu koplyčios išorė buvo kiek pakeista.

Naudota literatūra:

1. Klemensas Čerbulėnas, *Parapinė bažnyčia Šiluvoje, Raseinių raj.*, Kultūros paveldo centro archyvas, f. 11, ap. 2, b. 26, p. 123–125.
2. Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, Chicago, 1983, p. 396–408.

Tekstas parengtas pagal žurnale „Žemaičių žemė“ 2006m. Nr. 1–2, p. 44–45 išspausdintą Stasio Permino straipsnį „Šiluvos Švč. Mergelės Marijos gimimo bazilika ir koplyčia „Ligonių sveikata“

2024-ūju šventē Žemaitējēs Ožgavienu suostēnie PLATELIŪS

MUKIENĒ Danutē
Portēgrapējēs – straipsnē autuorēs

Degēnama Ožgavienu Muorē

Šiū metu vasarē 13-oujē, tēkroujē Ožgavienu dēina, kap iš onksta ē skelbē Žemaitējēs naciunalinis parks, nu pat rīta tēik Plateliu miestelie, tēik ē aplēnkēniūs kaimūs, sosēmetē i dēdesnēs ē mažesnēs kompanējēs, suodības ē veikontēs īstaigas lonkē, Ožgavienu dainuškas traukē, vēsuokēs zbtēkas krietē, pravēnta vakara linksmībiems rinkuos ličnuom pasēpoušē parsirēngielē.

Cēguoniū spalvuotu sējuonu margomīns, velnātiū ragū aštroms, obagū terbū dēdoms, vēsuokiū kētuokiū balvuonu ličinas ē iki pat ēšnaktu besitēsontēs linksmībēs i Platelius, korēi jau senē ī vadēnamē žemaitiū Ožgavienu suostēnē, sotrauk daugībē žmuoniū. Vēsē žēna, kad če Ožgavienēs būn šonkēs, tronkēs ē žēima iš kēima ī varuoma so trūbās. Tad, paragintē švēntēs organizatuoriū, vēsē, kas tik toriejē svēkatas ē okatas, tou dēina spaudē i Platelius. I švēntē daugiau nego 60 parsērēngieliu

Ožgavienu parsērēngielē

Platelių 2024 Ožgavienu Muorė e parsėrengielė

atvažiava net iš Vėlniaus Medarda Čuobota Tretė omžiaus universiteta Turizma fakolteta, vo kor dā kaunėškė, telšėškė, plungėškė, salontėškė, vėsė kėtė tēkra Ožgavienu šormolė pasėėlgė žemaitė e anū prietelė. Mažne kuožnos – pasėpoušės so sava patiū spkortuom a prufesiuonaliū meistrū padarītuom ličīnuom e iš onksta nosėteikė varītė žėima iš kėima.

Tou dėina vėsuos truobuo kvepiejė kepamās plincės e skaniausiuom erbetuom. Kuožnos, kas tik čė ožėjė, bova maluonė sotėkts, ešklausīts, vuo pu tradicėniu palinkiejėmu e ož stala pasvadints, skaniausiuom patėikmeniems pavaišints, dā e apduovėnuots. Pavīzdi ruodė Plateliū seniūnėjės komanda, ciela pouda skaniausiu plinciu ont stala pasėdiejosi, par-

sėrengielems e vėsėms kėtėms, čė sošėltė užsokosėms, anū e karštuos kvepontiuos erbetas negailiejosi.

Atvīkstontiu pri kuožnuos īstaigas laukė margiausės apriedās papouštas, miesteliou daug spalvū e gīvoma soteikosės ivairiausės nedėdėlės žemaitėškas Muorėlės, padarītas pagal tuos īstaigas gaspadoriu ešmuonė e talėnta. Svetiū laukė e restauroutūs bovose dvara pastatūs veikontiu parudū šeimininkā. Platelems paduovėnuotu Kelmės mažuojė tētra ličīnu paruoda veikė Plateliu dvara svėrnė, vuo bovu siuos dvara arklidies galiejė e vėsa Žemaitėšku ličī-

(Nukelta i 22 p.)

Vēršou – 2024 m. Plateliū Ožgavienu koncertēnē dali graded švētēs „generuols“ telšiškis Dacīs Andrios ēr Žemaitējēs naciunalēnē parka dērektorios Līdīs Ramūns; dešēnie – tuokēs ē i anou panašēs mažuosēs Muorelēs Ožgavienu dēina poušē Plateliūs

nu moziejo, katros če pradiets kortē mažne priš 30 metu, pamatītē. Tū nu XIX omžiaus mūsa kraštūs ēslēkusiu ē lig šiuol koramū Ožgavienu ličinu če jau ī sorinkta šimtā. Vēinas – ī žīmiausiu Žemaitējēs ē kētū Lietovuos krašta meistrū padarītas, kētas senūju žemaitiu ēšsauguotas, moziejaus kūrieju sorinktas a ivairiausiu kolektīvu, net muokīklu soneštas. Aple anas ē žemaitiu Ožgavienu tradicējēs če atejosēms itaigē pasakuojē moziejaus gidē Jakštienē Dalē.

Gervē, Gēltēnē, Meška, Angels, Vel's, Daktars, Obags, Cēguons, Ragana, Vuožka, Arklīs, Gervē, Jaunēijē ē anū palīda, Žīdielis, Mozēkonts, Kanapinis, Lašininis – tradicēnē ir tonkiausē Žemaitēju sotinkamē Ožgavienu parsirēngieliu persuonažā. Pavakarīe Plateliūs anēi vēsē sosērinka miestelē cēn-

2024 m. Ožgavienies Plateliūs dalyvavosēs Vēlniaus Medarda Čuobota Tretē omžiaus universiteta Turizma Fakolteta komandas parsirēngielē

Ožgavienu miestelė cėntros ė parsirėngieliu eisenas vaizdā

trė (pleciou) ė, vaduovaujint švėntės generuolou (jeneruolou), katrou poikė vaidėna net ėš patiū Tėlšiū tvarkuos Žemaitėjės Ožgavienu suostėnie darītė atvažiavės žemaitiu žemaitis Dacīs Andrios, tarškont ont pavažė tempamā, ont rata besėsokontė, so spragėlo i vėsus šuonus besėšvaistontė, žemaitėškās apriedās pasėpoušosė strainiausė tuos dėinuos

Muorė, patrukė pri Plateliū dvara jaujės (koltūras nomū), kor iš onksta jau bova paruošta scena ė greitā solėpsnuojė laužos. Čė anuo dėdėlė reikiejė, nes kap ė kėtuos Žemaitėjės vėituos Plateliūs žėima tou dėina dā ni kėik nenuoriejė trauktėis iš kėima, vė-

(Nukelta j 24 p.)

Plateliū Ožgavieniu parsērēngielē

sor dar karaliava stuors snēiga sluoksnis. Ka ons jau ē bova kēik patēžēs, bet vēsa sava šaltē galībē sosērīnkosēms i kaulus smelkies ē vēituo stīpsuotē neleida. Greitā unt tuos scenas vēina pu kētuos pradiejē kēltē vēs poikesnēs, balsingesnēs ē iduomesnēs kompanējēs iš Palonguos, Plateliū, Alsiediu, Dovainiu, Salontū ē kētū vēitu. Čē anuos ne tik sava apriedus, ličīnas demonstrava, bet ē koncertava, net trūbus pūtē. Vuo jau Dovainiu kaima kompanējē, anuos ličīnu baisībē ē karto gražībē, imontrībē! Atruodē, ka tuo kompanējū siautē velnē ē raganas ēš tēkrū tēkriusē pragara ī i Platelius atgarmiejē. Bova anuo ne tik dovainiškiu, bet ēr ēš Vēlniaus ruoka gropēs „Skīlie“, anuos draugū iš Belgējēs isēmaišiosiu.

Tou pavakarē ont scenas vīka ē gražiausēs plēkas kuojēs demonstravosiu muotrēšku kompanējēs rinkēmā. Vākūkštelē rongtīniava „Arkliū juojēma“ varžībuos, vaikē sava sila demonstrava ožselēpē ont

kelmū ē vēns kēta maišās talžīdamē. Kas daugiau a mažiau pasēstēprēnēs čē pat gaspadēniū kepamās plincēs, verdamo kvepontē erbeto, pavaišints ēš onksta sošmuožavuoto baisē skanio žemaitēško charčio, traukē vērvē. Traukdams anou ē Kapapēnis Lašēnēni nogaliejē. Vuo tumet jau bova ē Muorē amēn. Ognēs anou prarējē par kelēs mēnotas.

Bova švēntie ē žemaitēšku fejerverku – anēi i dongo kēla karto so dūmās dēgont ēšraizgītam, ēšmazgītam stēndou „Žēima, žēima, biek ēš kēima“.

Tou švēntē nesēbēngē. Ožgesos laužams vēsē, kas dā toriejē okatas ē

Platelių Ožgavienu ličinu moziejaus ekspozicėjū svėkatas, katrėms kuojės kėlnuojies, sovėrta i koltūras nomus, kor grajėjė, tradicėnems šuokems kvėitė Plateliu koltūras nomū folkluora ansamblis „Platelė“ ėr kėtė švėntie dalīvavė truopnė mozėkontā.

Vėsam tam paradou miestelie nu pat rīta vaduovava, kuozna bėnt kėik pri švėntės šormolė prisėdiejosė nogluostė, Plateliū krašta talėntinguojė liaudės meistra Vaškė Ontuona ėšdruožtuom vuožiū ličineliem apduovėnuojė pagrindėnė Plateliu Ožgavienu

Plateliu Ožgavienu švėntie galiejė ė Žemaitėjės vielevu pamatītė

organizatuorė – etnuograpė, Žemaitėjės naciunālėnė parka Kraštuovaizdė apsauguos skīriaus vīriau-siuoji specelīstė Kuprelītė Alduona. Kėta karta vėsū, korėi nuor sodalīvautė tėkruo žemaitėškuo švėntie, ana ė vėsė kėtė anuos pagelbininkā Plateliūs lauks par Juonėnės, katruos ėe dabā organizuojemas vėituo onkstiau vīkosiu Žemaitiu festivaliu.

Koncertoun Dovainiu kaima parsėrėngieliu kompanėjė

Šiomet telšiškiai žiemą iš kiemo Žemaičių kaimo muziejuje vijo trankiai, skambant muzikai ir šeliojant Užgavėnių persirengėliams

Donata KAZLAUSKIENĖ
Nuotraukos Loretos NORVAIŠIENĖS ir
Rugilės LAURINAVIČIŪTĖS

2024 m. vasario 11 d. šimtai persirengėlių ir žiūrovų skubėjo į Žemaičių muziejaus „Alka“ Žemaičių kaimo muziejų švęsti Užgavėnių, kurias muziejininkai suorganizavo kartu su Telšių kultūros centru. Renginį inicijavo Telšių rajono savivaldybė. Sočiais ir riebiais valgiais, nuotaikingomis dainomis, trankiais šokiais, skambia muzika ir garsiais šūksniais susirinkusieji vijo žiemą lauk iš kiemo.

„Dėdelis džiaugsmos, ka Tamstas mumis aplonkiet pasicekavitė, kãp žemaitė senãs čiesãs liuob ožgavietė. Lai bũn tuos kelės valondas šindėin veinė joukã ėr žaidėmã!“ – kad būtų visiems matomas, atsistojęs ant statinės ir ragindamas linksmintis Užgavėnių šventę pradėjo jos vedėjas – Lietuvos nacionalinio dramos teatro aktorius Arūnas Vozbutas. Jis paskelbė ir šventės temą – „Rinkimai“ (metai juk

ypatingi – visi, kam jau 18, Lietuvoj prie balsadėžių bus kviečiami net tris kartus).

Po iškilmingos įžangos „kandidatas“ iš „Srauniojo Durbino seilėtekio“ partijos su savo svita, More ir jos palyda, keliavo iš vieno muziejiaus kiemelio į kitą, kur šeliojo, triukšmą kėlė prašmatniausi, baisiausi, juokingiausi ir šmaikščiausi persirengėliai.

Prie laužavietės šventės dalyvius muzikomis ir pasikraipymais linksmino Rietavo savivaldybės kultūros centro Tverų folkloro ansamblis „Kermušies“, Varnių kultūros centro tradicinės muzikos grupė „Vo kãp...“ (abiejų vadovas Arūnas Gedmantas), Rūdupių kaimo bendruomenė.

Greta jaujos svečiams spalvingas kaukes puošti padėjo Žemaičių muziejiaus „Alka“ persirengėliai. Čia pat „ličinas“ drožė 2023-ųjų metų „Aukso vaikino“ laureatas, nusipelnęs Žemaitijos kryždirbys ir medžio drožėjas platieliškis Antanas Vaškys. Vidu-

tinioko kieme šurmuliavo Telšių kultūros centro persirengėliai ir Telšių kultūros centro folkloro ansamblis „Spigėns“ (vad. Diana Bomblauskienė). Įsitaisiusi greta jo, atėjusius į šventę su vaisėmis pasitikinėjo Vembūtų bendruomenės komanda. Na o pageidaujantių pavežinėti žemaitukų veislės arkliais norus pildė arklininkas Liudas Augaitis (VšĮ „Raitija“).

Šiomet šimtą metų minintis iš Nerimdaičių atvežtas ir muziejuje „patupdytas“ malūnas šventės metu buvo gyvas lyg koks bičių avilys. Ten siautė Nevarėnų kultūros centro ir bendruomenės persirengėliai – velniai bei raganos. Vaikštinėjančius netoli malūno šventine nuotaika užkrėsdavo čia įsitaisę Ryskėnų kultūros centro meno saviveiklininkai ir kiti Ryskėnų bendruomenės nariai, Telšių jaunimo centro, Vėžaičių, Endrievavo ir Gargždų persirengėliai. Čia buvo galima pamatyti ir kringiški tautodailininko, skulptoriaus Raimundo Puškoriaus sukurtas išskirtinio grožio Užgavėnių kaukes.

Norėdami parodyti senąsias žemaitiškų Užgavėnių tradicijas, persirengėliai viens už kitą įtaigiau buvo įsijautę į dažniausiai tokiose šventėse sutinkamų personažų vaidmenis, tad vyko tikras daktarų, raganų, vestuvinių, meškų, gervų, ožių, velnių, giltinių, arklių ir kitokių veikėjų spektaklis.

Buvo ne tik šokama, dainuojama, vaišinamasi, vaidinama. Subruzdėjusius į muziejų sužinoti savo ateitį kvietė būrėja, tėvai su vaikais rungėsi estafetėse, suposi aukštai, aukštai, kad tik greičiau prišauktų pavasarį, atėjusieji į šventę ragavo šiupinį, „kleckus“, blynus, lašinius ir kitokius skanės-

tus. Nespėjusieji Užgavėnėms pasidaryti žemaitiškos ličynos (kaukės), galėjo vietoje įsigyti Žemaičių kaimo muziejaus kolektyvo ir A. Vaškio sukurtų jų, už kurias atvykusieji tokia proga plačiai atvėrė pinigines ir ne vieną dešimtinę noriai atseikėjo.

(Nukelta į 28 p.)

Liaudies meistras Antanas Vaškys

Nors tikroji Užgavėnių šventė minima antradieniais, likus 47 dienoms iki Šv. Velykų, jau daug metų Telšiuose ir kai kuriose kitose vietose įprasta jas pradėti švęsti kiek anksčiau, kad visi spėtų pasilinksminti taip, jog iš po padų garas kiltų. Na o tikrąją Užgavėnių dieną šventei uždedamas paskutinis taškas.

Pasilinksminę ir pasivaišinę visi skubinosi pamatyti Lašininio ir Kanapinio kovą. Savo stiprybę šiedu aiškinosi stengdamiesi kits

kitam kuo smarkiau užvožti. Vienas – lašinių paltimi, kitas – žuvies galva. Sulaukęs smarkaus palaikymo pergale išplėšė Kanapinis, mat Lašininiai pro šoną ėmė riebalai tekėti... Džiaugsmui ribų nebuvo! Kai užsiliepsnojo Morė, pasigirdo žemaitiškos skanduotės „Žėima, žėima, biek ėš kėima!“, buvo sušoktas meškutės šokis. Šventėje

pavasaris įveikė žiemą, renginio dalyviai šviesos ir šilumos į sielą įsileido, per žiemą sukauptu blogiu atsikratė, Morės galybę sudegino, kad ir toliau linksmi, sveikai bei puikiai gyventų.

KELMĖS savinininkų kunigaikščių Solomereckių gyvenimas ir likimai

Virgilijus LUKOŠIUS

Kunigaikščiai Solomereckiai – LDK didikai

Nuo 1552 iki 1591 metų Kelmės savininkai buvo Smolensko kunigaikščiai rusėnai Solomereckiai. Ši seniau garsėjusi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) giminė save kildino iš Riurikaičių. Solomereckiai buvo tiesiogiai ir netiesiogiai susiję su Žemaitija. Dabartiniais laikais šios giminės istoriją yra tyrinęjusi istorikė iš Gardino Natalija Sliž¹.

Kunigaikščiai Solomereckiai turėjo nuosavą Ravičo (*Rawicz* – Meškos) herbą. Jame pavaizduota ant meškos sėdinti karūnuota mergina paleistais plaukais ir kunigaikščio mantija su mitra virš skydo (žr. iliustraciją). Žemaitijos herbe taip pat yra meška, tik stovinti. Įdomus sutapimas, kad 1638 m. (beveik tais pačiais metais, kai pasibaigė Solomereckių dinastija!) Gniezno² kaštelionas³ A. O. Pšijemskis (Ravičo herbo) savo valdose įkūrė Ravičo miestą, kurio herbe dabar taip pat pavaizduota meška, tik einanti. Yra ir daugiau miestų, kurių herbuose yra pavaizduota meška iš Ravičo herbo, kurį turėjo daugybė (net apie 500) giminių. Po Horodlės unijos jis paplito ir Lietuvoje.

Kunigaikštis Ivanas Vasiljevičius Solomereckis tampa Kelmės savininku

Kunigaikštis Ivanas Vasiljevičius Solomereckis Kelmės savininku tapo po to, kai 1550 m. pabaigoje arba 1551 metų pradžioje, būdamas Ainos valsčiaus (jis buvo prie Minsko) vietininku, vedė LDK kanclerio ir Vilniaus vaivados Jono Hlebavičiaus dukrą Aną (Oną) ir iš jos motinos Anos Bartoševičiūtės-Hlebavičienės 1552m. gavo pasogą, tame tarpe ir Kelmės dvarą su Dabikinės valsčiumi, kuris buvo prie Akmenės. Jis, gyvendamas santuokoje su savo pirmąja žmona Bogdana Sapiegaite (mirė 1550 m.), vaikų neturėjo. Kadangi B. Sapiegaitė nepaliko testamentu, jos tėvas maršalka Pavelas Sapiega bylinėjosi su Ivanu Vasiljevičiumi Solomereckiu dėl 1500 lietuviškų kapų grašių pasogos. Yra pagrimndo manyti, kad maršalka šią bylą laimėjo. Po vestuvių Ivanas Vasiljevičius Solomereckis visą laiką valstybinę tarnybą taip pat ėjo prie rytinės LDK sienos.

Tada didžiulis Kelmės dvaras, kuriam priklausė miestelis, keliolika kilometrų aplink jį buvusios žemių valdos su kaimais, buvo tvarkomas pažangiai. Jį valdė administratoriai, ūkvedžiai, tįūnai.

Solomereckiai buvo susigiminiavę su vietiniais didikais Šemeto-

Virgilijus Lukošius. Nuotrauka iš V. Lukošiaus asmeninio archyvo

mis, vienam jų kuriam laikui net buvo užstatę net dvarą.

Ivanas Vasiljevičius Solomereckis (~1515–1578) užėmė daug įvairių valstybinių postų, kai kuriuos jų gavo tarpininkaujant karalienei Bonai Sforcai. 1566 m. jis už gerą tarnybą, kurią ėjo kartu Mstislavlio seniūnu LDK pasie-nyje su Rusija, valdovas Žygiman-

(Nukelta į 30 p.)

Kunigaikščių Solomereckių personalinis Ravičo herbas

¹ Н. Сліж, „Сямейныя адносіны і шлюбныя стратэгіі Саламярэцкіх у 16 – першай палове 17 ст.“, *Гістарычны альманах*, т. 11, Гародня, Беласток, 2005. р. 86–121.

² Pirmoji Lenkijos sostinė, pirmoji Lenkijos metropolija. Gniezno katedroje iš pradžių buvo palaidotas šv. Vaitiekus (Adalbertas), kai jam prūsai nukirto galvą.

³ Kaštelionas – pilies ir aplinkinės teritorijos valdytojas. Jis vaivadijoje pagal rangą buvo antras asmuo po vaivados.

Baltarusių-lietuvių istorinio šaltinio „Barkulabovo metraštis“ 1908 m. leidimas

tas Augustas jį paskyrė pirmuoju naujai įsteigtos Mstislavlio vaivadijos kaštelionu. Dabar Mstislavlis – rajoninės reikšmės miestas Baltarusijos Mogiliavo srityje prie sienos su Rusijos Federacija. Nuo XII a. žinoma Mstislavlio kunigaikštystė. Ją Lietuvos didysis kunigaikštis Algirdas buvo prijungęs prie LDK.

Ivanas Vasiljevičius Solomereckis gyveno netoli pasienio, gerai žinojo Maskvos reikalus, aktyviai dalyvavo Livonijos kare. Liublino unijos, kurią jis palaikė tik po ilgų svyravimų, laikotarpiu kunigaikštis Mstislavlio pilyje turėjo 200 raitelių ir 400 karių būrį, tad Žygimantas Augustas nurodė jam neapleisti pilies. Pasiskundęs valdovui dėl vėluojančių pinigų iš išdo, greitai juos gavo. 1573 m. dalyvavo naujojo karaliaus Henriko Valua rinkimuose, vėliau su LDK valstybės gynybai nuo Rusijos.

55 Solomereckių sūnus Bogdonas aure net palinkęs
skrenda ant žirgo ir jį blauzdomis dar ugingomis myga,
priešai pažįsta gerai ne iš nugaros jį, o iš priekio!

Bogdaną Solomereckį šlovinančios eilutės „Radviliadoje“ (J. Radvano knygą iš lotynų kalbos išvertė Sigitas Narbutas)

Mirė Ivanas Vasiljevičius Solomereckis 1578 m. Mstislavlyje. Tiek jis, tiek jo tėvas bei vėliau (apie 1586-uosius metus) mirusi Ivano žmona Ana amžinam poilsiui atgulė jo tėvoninėje Solomerečėje – Ivano ir jo sesers Anos funduoto vienuolyno šv. Pakrovo (šv. Užtarėjo) cerkvės rūsyje, kuriame ilsisi Solomereckių šeimos narių palaikai⁴.

Ivanas su Ana turėjo sūnų Bogdaną bei dvi dukras – Mariną ir Barborą (Varvarą). Nėra tiksliai žinoma, kur ir kada jie gimė – Žemaitijoje, Vilniuje, prie Minsko ar prie Mogiliavo.

Dukra Barbora tėvo laidotuvsė nedalyvavo. 1578 m. rugsėjo mėnesį rašytame laiške jos motina apgailestauja, kad dukra dėl sveikatos būklės pusiaukelėje turėjo pasukti namo. Ana po vyro Ivano mirties gyveno su sūnumi Bogdanu Solomerečėje. Testamentą parašė jau sunkiai sirgdama. Visą turtą ji paliko sūnui Bogdanui, nors tai ir buvo Lietuvos Statuto pažeidimas⁵.

Sesuo Barbora dalį savo gimtųjų paveldėtų valdų ir turtą Žemaitijoje 1578 m. jau buvo perleidusi broliui. Vėliau Bogdanas seserims paskyrė kokias tai dalis.

Kelmės savininko Ivano Solomereckio tėvas Vasilijus ir senelis Ivanas

Kelmės savininko Ivano Solo-

mereckio tėvas Vasilijus Ivanovičius Solomereckis (~1490–1540), trumpai pabuvęs Žygimantui Senajam priklausiusios Kernavės valdytoju, 1520 m. buvo paskirtas Mogiliavo prie Dniepro upės vietininku ir ten praleido 20 metų. Tada jau ėjo į pabaigą 50 metų paliubos tarp Livonijos ordino ir Rusijos carystės, tad buvo ruošiamasi LDK rytinių sienų gynybai. Tuose paribio kraštuose kovose su maskvėnais kiek anksčiau yra pasižymėjęs Ivano Solomereckio Vasiljevičiaus senelis (taip pat Ivanas Solomereckis), kuris buvo vedęs kunigaikščio Aleksandro Čartoriskio (vieno iš LDK didžiojo kunigaikščio Žygimanto Kęstutaičio nužudymo tiesioginių dalyvių) dukterį.

Vasilijus tėvoninėje Solomerečėje išlaikė vienuolyną, jo cerkvėje yra ir palaidotas. Jis turėjo valdų Minsko, Oršos ir Naugarduko pavietuose. Su žmona Ana (LDK raštinninko I. Vladykos dukterimi) turėjo 10 vaikų – 6 sūnus ir 4 dukras. Iš jo sūnų tik buvęs Kelmės savininkas Ivanas Vasiljevičius Solomereckis ir Pinsko seniūnas Bogdanas turėjo palikuonių.

Ivano Vasiljevičiaus ir Anos Hlebavičiūtės Solomereckių sūnus Bogdanas

Tuometis Kryčavo (vietovė, esanti už Mogiliavo) ir Ovručo (vietovė dabartinėje Ukrainoje) seniūnas Bogdanas (?–1602), pasi-

⁴M. Bendza, „Z dziejów prawosławnej diecezji białoruskiej (1700–1720)“, *Elpis*, tom 1, Białystok, 1999, p. 139.

⁵ *Опись документов Виленского Центрального Архива древних актовых книг*, Выпуск 2, Вильна, 1903, p. 20.

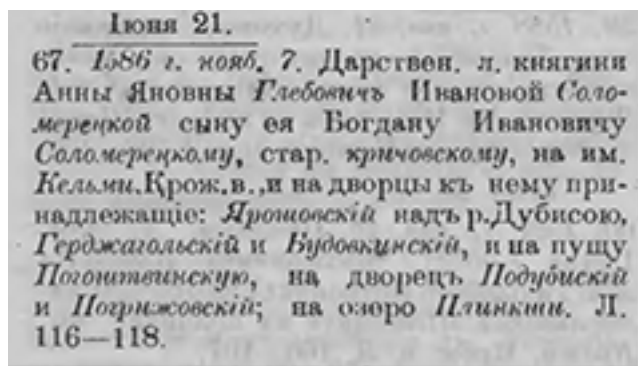
baigus Livonijos karui su Maskvos Rusija, 1583m. Vilniuje vedė našlę Ievą (Jevdokiją) Čartoriską (Dysnos seniūno, kilusio iš Polocko bajorų) Barkulabo Korsako dukrą, taip labai padidindamas šeimos turtus. Iš pasogos ir už pinigus, gautus pardavus keletą valdų (tarp jų ir Kelmę), jis galėjo prisipirkti daugiau valdų ir žemių rytinėje LDK dalyje. Bogdanas turėjo sūnų ir 4 dukras. Apie jo gyvenimą daugiausiai sužinome iš mūsų laikus pasiekusio vietinio stačiatikių šventiko surašyto „Barkulabovo metraščio“. Jame plačiai aprašyti kazokų siautėjimai Mogiliavo vaivadijoje, badmečio žiaurumai, vietinių žmonių gyvenimas, lietuvių ir lenkų seimai bei daug kitų faktų ir įvykių (žr. iliustraciją). Kaip tik tada Bogdanas pranešė etmonui Kristupui Radvilai Perkūnui, kad per kazokų sukeltą badmetį 100 žmonių iš jo valdų pabėgo į Maskoviją ir kad vėliau jų taip ir nebepavyko atgauti.

Bogdanas buvo tarp aktyviausių stačiatikių tikėjimo gynėjų Abiejų Tautų Respublikoje, vienas iš stačiatikių „Vilniaus draugijos“ steigėjų. Jo krikšto vardas buvo Olimprijus. Jis kartu su žmona vaikus auklėjo stačiatikių dvasia. Nepaisant to, yra išlikę jo laišku, rašytų lenkų kalba.

Bogdanas nuo jaunystės tarnavo Žygimanto Augusto karališkajame dvare, dalyvavo Livonijos karo mūšiuose, užėmė įvairias valstybines pareigas. Oršos pavieta, buvusiame ant Dniepro upės kranto, prie uošvio pastatytos Barkulabovo pilies jis išvystė miestelį, kuris tapo žymiu stačiatikių religiniu centru. Ten Bogdanas įsteigė mokyklą, pradėjo statyti vienuolyną, per 1599 m. Kalėdas priėmė LDK kanclerį Leoną Sapiegą „su daugybe ponų“. Jis įkūrė Bogdanovo miestelį, ten ir dar keliuose miesteliuose pastatė cerkvių, vienuolynų. Vienoje jo įsteigtų laurų (vyrų vienuolyne) ne kartą yra lankęsis Maskvos caras. Bogdanas pasisakė prieš Bresto bažnytinę uniją. Jo palaikai, kaip ir jo tėvo, kitų protėvių yra palaidoti Solomerečėje.

Bogdanas dvarų ir žemės valdų turėjo daugiau negu 20, t. y. daugiau net už tėvą. Jam nesutariant su pusbroliu Ivanu Bogdanovičiumi, Minsko miesto teisme 1582 m. ir vėliau buvo įregistruota keletas dokumentų dėl tėvoninės Solomerečės. Ši galų gale liko Bogdanui, o pusbroliui atiteko kita valda.

Bogdanui mirus, našle likusi jo žmona Ieva

Kelmės dvaro dovanojimo Bogdanui Solomereckiui registravimo įrašas (fragmentas iš 1904 m. Vilniuje išleisto senųjų dokumentų apyrašo)

turėjo daug rūpesčių bei teisminių bylų dėl likusio turto. 1617 m. sūnui Bogdanui (1589–1630), pakrikštytam Dalmatijos Izaoku (*Isak Dalmacki*) populiariu giminėje vardu, susirgus psichine liga, Ieva kartu su žentais rūpinosi jo turto valdymo reikalais. Sūnus nuo vaikystės buvo auklėjamas stačiatikių religine dvasia. Jį mokė geriausi to meto privatūs mokytojai, su vienu jų, garsiuoju Meletijumi Smotrickiu, Bogdanas lankėsi Vokietijos universitetuose. 1626 m. jis su antrą kartą su už B. Statkevičiaus ištekėjusia seserimi Aliona išleido raštą dėl stačiatikių Šventosios Dvasios vienuolyno Barkulabove. Po Alionos mirties fundavo dar keletą vienuolynų bei cerkvių kitose vietose, atsiųgino savo garsiajam mokytojui. Jam, nevedusiam ir bevaikiui, mirus, tėvoninę senąją Solomerečę, ten pat šalia esantį Salamereckio Gorodoką (dabar Siomkovas) ir Barkulabovą pasidalijo jo seserys.

Ivano Vasiljevičiaus ir Anos Hlebavičiūtės Solomereckių dukra Marina

Marina ištekėjo už garsios giminės atstovo, reformatų tikėjimą išpažinusio LDK medžioklio Jano Naruševičiaus, prieš tai su Stepono Batoro kariuomene dalyvavusio Pskovo apgultyje, padėjusioje užbaigti ilgąjį Livonijos karą.

Žinių apie Mariną yra išlikę nedaug. 1591m. užfiksuotas jos vardo pasikeitimas į Rainą (turbūt Regina), o tai dažniausiai būdavo pereinant į kitą tikėjimą. Marina ir Janas turėjo 4 sūnus. Istoriografijoje skelbiama, kad Marina mirė 1593m., tačiau 1594 m. užfiksuota, kad ji (Maruša) su vyru atsisako savo teisių į Kelmės dvarą

(Nukelta į 32 p.)

⁶ *Опись документов Виленского Центрального Архива древних актовых книг*, Выпуск 3, Вильна, 1904. p. 104, 137.

Bogdano naudai (žr. iliustraciją), o 1595 m. nurodyta, kad parduoda dalį Tytuvėnų dvaro⁶.

Ivano Vasiljevičiaus ir Anos Hlebavičiūtės Solomerekių dukra Barbora

Įdomus ir labai jau nuodėmingai įvairus buvo Barbaros (?–1595) gyvenimas. Nors ji ir moteris, bet apie ją išliko daug istorinių biografinių duomenų. Tuokiantis tada buvo surašomi inventoriniai registrai, tad taip išėjo, kad jie su kitais dokumentais pateko į giminaičių Hornostajų archyvą ir pasiekė mūsų laikus⁷. Juos nuodugnai išnagrino ir aprašė jau minėta istorikė N. Sliž⁸.

Barbora 1570 m. Solomerečės pilyje pirmą kartą ištekėjo už giminaičio Konstantino iš garsiosios Chodkevičių giminės. Jis buvo jos tetos Anos anūkas. Barbarai tėvai davė gana didelį 6000 kapų grašių kraitį. Tuo metu Konstantinas buvo gerokai prasiskolinęs, jam tų pinigų labai reikėjo. Konstantinas mirė jau kitais metais. Kažkas paskleidė gandus, kad jis buvo nunuodytas žmonos. Vyru mirus Barbora laukėsi vaiko. Testamentas buvo surašytas ir būsimo sūnaus, ir dukters atžvilgiu, bet, greičiausiai, kūdikis gimė negyvas. Po Konstantino mirties vyko ilgas Barbaros ir Chodkevičių bylinėjimasis dėl turto. Ji atidavė jiems archyvą, o sau pagal testamentą pasiliko porą dvarų ir grynųjų. Po vyro mirties ją ėmėsi globoti Bresto vaivada Gavrilas Hornostajus, kurio motina buvo Barbaros teta Ana.

Antrą kartą Ana ištekėjo 1572 m. toje pačioje Solomerečėje už kataliko – Polocko vaivados Stanislovo Davainos. Tada jai, greičiausiai, teko pakeisti religiją. Tarp jų buvo ne mažiau kaip 30 metų skirtumas, o abiem pagal Statutą turėjo praeiti metai gedulo po sutuoktinių mirties.

Vaivados Stanislovo Davainos asmenybė taip pat spalvinga. Kaip tada buvo madinga, jis, mirus tėvui, buvo įsūnytas bevaikio giminaičio Kijevo vaivados A. Nemirovičiaus ir jo žmonos Anos Sapiegaitės bei gavo nemažą palikimą.

1563 m. rusų caras Ivanas Rūstusis užėmė vieną turtingiausių LDK miestų Polocką, paėmė į nelaisvę vaivadą S. Davainą ir jo žmoną, vietos metropolitą Arsenijų ir tūkstančius Polocko gynėjų. S. Davainos

žmona Petronėlė buvo iš Radvilų. Sekančiais metais ji mirė nelaisvėje. Palaidojo Smolenske. Buvo bandyta apsikeisti su rusų kunigaikščio Petro Šuiskio palaikais, palaidotais Vilniuje, bet tam paprieštaravo Radvilos.

Daug kas S. Davainą, kuris buvo karaliaus Žygimanto Augusto draugas, kaltino dėl Polocko kapituliacijos. S. Davaina iš nelaisvės praktiškai išsipirko ir buvo apkeistas tik po 4,5 metų. Dėl to, kad prarado turtus, S. Davaina tapo nekenčiamas Radvilų, jis nebuvo pakviestas net į Liublino unijos seimą. 1566 m. Žygimantas Augustas pavedė jau aukščiau minėtam Barkulabui Korsakui paskirti S. Davainai nemažai kitų valdų vietoj turto, kurį jis buvo praradęs kovodamas su Maskvos kariuomene. Grįžo iš nelaisvės 1568m., jau būdamas pagyvenęs, kaip sakoma „amžiuje“. Tada vedė kunigaikščio Holovčinskio našlę Dorotą iš Kostevičių. Ji pagimdė dukrą, bet ji kartu su motina netrukus mirė. Jas abi palaidojo Balbieriškyje. Netrukus po to S. Davaina vedė trečią kartą – dabar jau Ivano Vasiljevičiaus ir Anos Hlebavičiūtės Solomerekių dukrą – jaunąją našlę Barbarą.

Bet... Neužilgo sutuoktinis pasiskundė civiliniam teismui ir Vilniaus vyskupui, kad žmona jį sumušė, nuodijo maistu ir gėrimu, susitarusi su tarnais pagrobė privilegijas, tuščius antspauduotus blankus, auksą, sidabrą ir išvyko. Paaiškėjo, kad Barbora išrašė vyrui 10 tūkstančių kapų grašių skolą už jo paties dvarą. Senstantis vyras tuo metu gyveno Naugarduke, o kai priartėjo tada siautėjęs maras, persikėlė į netoliese buvusį dvarą. S. Davainai reikėjo su Vilniaus vaivada M. Radvila išspręsti skolų reikalus. Tai buvo laikotarpis be karaliaus, o M. Radvila – svarbiausias asmuo valstybėje. Įsikišus M. Radvilai ir Kijevo vyskupui Mikalojui Pacui, buvo surašytas dokumentas, kad S. Davaina atleidžia savo žmonai (atsieit, nekariaus su moterimi), bet per 12 savaitių ji prie liudininkų turinti viską grąžinti. Barbora pavedė bylą vesti aukščiau minėtam Gavrilai Hornostajui. Tada dar buvo gyvi jos tėvai ir brolis.

Prieš kelis mėnesius iki S. Davainos mirties (1573 m.) Minske dalyvaujant G. Hornostajui buvo įregistruotas visų (pasikeitus Statutui nebeliko 1/3 turto apribojimo) jo valdų užrašymas

⁷ R. Ragauskienė, „XVI a. LDK bajorijos privačių archyvų saugojimo kultūra“, *Lituanistica*, t. 66, Nr. 2, 2006, p. 9.

⁸ Н. СЛИЖ, „Княжна Барбара Соломерецкая (?–1595) – безнаказанная преступница, часть I“, in: *Textus et Studia*, Nr. 2 (30), Krakow, 2022; часть II, in: *Textus et Studia*, Nr. 3 (30), Krakow, 2022.

Barborai. Pagal skolos ir dovanojimo įrašus, įregistruotus įvairių teismų knygoje, beveik visas S. Davainos turtas, kurio didžioji dalis buvo Naugarduko vaivadijoje, per porą metų perėjo jo žmonai Barborai. Būtų atitekę ir daugiau, jei ne Radvilų interesai. S. Davainos giminaičiai su Radvilomis bylinėjosi dar ilgai, net ir XVII amžiuje.

S. Davainą, kuris buvo bevaikis, net po mirties lydėjo nuotykių. Jį palaidojo tik po 2 metų, nes Radvilos jo giminaičiams neatidavė mirusiojo kūno, siūlė jį laidotuves susirinkti kitame dvare, negu minėti giminaičiai norėjo, siekė, kad kad laidotuvėse dalyvautų našlė, kad jo turtas būtų padalintas tik palaidojus S. Davainą. Pasikeitus Statutui, bevaikių turtas nebepatekdavo valstybės išdui.

Po kelių metų Barbora, padedant jau kitam asmeniui (F. Limantui), apkaltino savo giminaitį G. Hornostajų, su kuriuo iš pradžių kartu veikė prieš S. Davainą. Šis neliko skolingas ir surašė visus jos nusikaltimus: nugirdė vyrą, pavogė ir sufalsifikavo jo dokumentus, o kai šis užprotestavo, norėjo jį sudeginti gyvą. Jos įsakymu pavaldiniai sumušdavo žmones, net nužudė kelis bajorus, atsieit, ji norėjusi nužudyti net brolių Bogdaną. To negana. Barbora nevykdė teismų sprendimų, apgaulinėjo valdovo pareigūnus, pristatė jiems F. Limantą vietoj G. Hornostajaus, pateikinėjo jiems suklastotus (falšyvus) dokumentus, atiminėjo žemes, sudegino vieną dvarą ir t. t. Pagal Lietuvos Statutą už tuos nusikaltimus jai grėsė mirties bausmė. Bausmė grėsė ir pačiam G. Hornostajui, bet jis netrukus (1588 m.) mirė. Po 5 metų jo sūnus Jeronimas neaišku kodėl šią bylą užbaigė, sutikęs vietoj reikalaujamų sufabrikuotų 10 tūkstančių kapų grašių sumokėti 5 tūkstančius. Jam neturint tokių pinigų, už jį tai padarė LDK kancleris Levas Sapiega. Dar kita byla su G. Hornostajaus sūnumi dėl vieno dvaro po kelių metų Barborai vėl baigėsi laimingai (tada ji apgavo vieno Lenkijos miesto teismą, nors šis net neturėjo teisės svarstyti LDK jurisdikcijoje buvusios bylos).

Trečią kartą Barbora susituokė su jau minėtu Lydos pavieto vaiskiu Filipu Limantu⁹. To meto leidiniuose ilgą laiką buvo rašoma, kad Limantai kilę iš Italijos Florencijos. Dabar manoma, kad labiau tikėtina, jog jie kilimo iš Naugarduko krašto. F. Li-

mantas buvo katalikas, turtų neturėjo. Iki 1575m., kai jis susitiko Barborą, teismų knygoje fiksuota ne itin teigiamai jį charakterizuojančių įrašų. Prieš mirtį (1595 m.) Barbora Vilniuje surašė testamentą, kuriame sesers RAINOS (tai Marina) prašė paimti auklėti dukrą Ievą, o sūnų Jurijaus ir Mikalojaus auklėjimą paliko vyrui, kuriam perėjo ir visas turtas. Verta atkreipti dėmesį, kad jei pirmasis Barbaros nėštumas buvo 1570 m., o sekantys tik 1586 m. ir vėliau, tai gimdyti jai dėl amžiaus nebuvo taip jau paprasta. Nors pagal 1597 m. teismų dokumentus (buvo toks sprendimas) našlys F. Limantas turėjo būti išvytas iš LDK, jis 1605m. dar buvo renkamas į LDK Tribunolą teisėju.

Tiek avantiūru, apgavysčių, papirkinėjimų, gąsdinimų, nesąžiningumo, kiek viso to priskiriama Barborai, reikia sugebėti padaryti! Ji nuolat bylinėjosi dėl žemių ribų, užgrobdavo žemes, skolindavosi pinigų ir jų neatiduodavo (atsieit, ne jos parašas!), net sugebėjo keletą metų nemokėti bažnyčiai dešimtinės ir t. t. Tačiau... Ji nė karto nebuvo nuteista bei nubausta! Tikėtina kad taip atsitiko dėl teismų nekompetencijos ir Barbaros turėtų kvalifikuotų patarėjų.

Kunigaikščių Solomereckių dinastijos pabaiga

XVI–XVII a. dar gyvavo kita jaunesnioji Solomereckių giminės šaka. Stačiatikis Nikolajus Levas, keli metai prieš mirtį tapęs Smolensko kaštelionu, su žmona Kijevo kašteliono Romano Goiskio dukra Raina turėjo sūnų Janą-Vladislovą ir 4 dukras.

Vyriškoji kunigaikščių Solomereckių giminės linija užgeso 1641 m., kai mirė Pinsko maršalka Janas Vladislovas Solomereckis. Kaip rodo jau minėto M. Smotrickio dokumentuose užfiksuotas pastebėjimas, gali būti, kad J. V. Solomereckis, vesdamas Trakų pakamario Petro Valavičiaus dukrą Haną Valavičiūtę, perėjo į katalikybę. Jis buvo iš to paties herbo giminės kaip ir Žemaitijos seniūnas Jeronimas ar Tytuvėnų bernardinų vienuolyno fundatorius Andrius Valavičiai. Hana, vyrui mirus, ištekėjo už LDK raštininko Kazimiero Paco.

Kitais metais po J. V. Solomereckio mirties Pinsko paviete sudegė Visocko pilis, buvusi dabartinės Ukrainos teritorijoje. Gaisras tada sunaikino ten buvusį kunigaikščių Solomereckių archyvą.

⁹ Tuo laikotarpiu LDK gyveno ir kitas Filipas Limantas (Limontas). Jis buvo stačiatikių šventikas Trakuose.

NYKŠTUKAS POLITIKAS

Sofija TYZENHAUZAITĖ

(Tęsinys. Pradžia – el. žurnalo „Žemaičių žemė“ 2023 m. Nr. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 2014 m. Nr. 1, 2)

XXX skyrius

Pagaliau atėjo metas spręsti Lenkijos ir Henriko de Valua likimą. Valanso vyskupas su kardinolo Komandonio palyda jau buvo iškeliavęs iš Lovičiaus į Varšuvą, kur susirinko visų princų, pretenduojančių į Lenkijos karūną, pasiuntiniai.

Nors Varšuva nebuvo karalystės sostinė, tačiau miestas garsėjo gyventojų skaičiumi, turtais, pastatų grožiu. Jis buvo įsikūręs viduryje smėlėtos lygumos, kurią puošė malonūs akiai miškai. Didingomis pakopomis miestas kilo Vyslos krantuose. Upė šioje vietoje jau plati, dažnai pridaranti nuostolių dėl savo greitos, nesuvaldomos tėkmės. Daug puikių ir turtingai išpuoštų bažnyčių, vienuolynų, labdaros namų, prabangių rūmų su didžiuliais sodais aplink miestą, tik akį dažnai stebino dideli jo kontrastai: greta prabangaus pastato galėjai pamatyti riogsančią susmegusią lūšnelę.

Valanso vyskupas buvo apgyvendintas Varšuvos Krokuvos priemiestyje – viename gražiausių miesto kvartalų, kur stovi ir karaliaus rūmai. Šį kvartalą supo terasomis išsidėstę sodai. Iš jų atsivėrė vaizdai į Vyslą. Graži upė knibždėjo prekybinių laivų, kurie užtikrino miestui prekių gausą. Dar toliau driekėsi didžiulės derlingos lygumos.

Vos tik Monliukas spėjo įsikurti jam suteiktuose puikiuose rūmuose, pasirodė nykštukas, turėjęs suteikti savo paslaugas šiuo kritišku laikotarpiu. Krasovskis iš infantės dvaro gabeno keletą princesės laiškų patiems žymiausiems didikams, kuriuos ji žinojo nulemsiant būsimo Seimo sprendimus. Ji ragino atiduoti savo balsus už Anžu kunigaikštį.

Krasovskis išvydo Monliuką tokį, kokį ir tikė-

Sofija Tyzenhauzaitė de Šuazel-Gufjė (1790–1878) portretas. Dailininkas Johanas Baptistas Lampis vyresnysis (1751–1830). Paveikslo originalas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“

josi pamatyti – ramų, susimąščiusį, kupiną kilnaus pasitikėjimo. Jei galima taip lyginti, tai jis panėšėjo į energingą, pasikliaujančią savo jėgomis ir drąsa kovos žirgą, kuris teikėsi tik užmesti akį į areną ir jau žinojo, kad taps joje nugalėtoju.

Paskutinės Valanso vyskupo derybos su Komandoniu sustiprino jo viltis. Jis žinojo, kad prelatas itin įtakingas, jis davė žodį, kad parems Anžu kunigaikščio kandidatūrą, bet nekompromituos savęs būdamas nešališkas, nes tai tikrai nederėtų šventojo sosto pasiuntiniui tokiomis iškilmingomis aplinkybėmis. Monliukas neabejojo dėl katalikų, bet nerimavo dėl protestantų, nes nežinojo, už ką stos vienas jų vadų – Sandomiro vaivada.

Krasovskis pasiūlė Valanso vyskupui pirmajame Seimo posėdyje pasirodyti inkognito, apsilikus paprasto vikaro drabužiais. Taip jis savęs neišduodamas galėtų pats įsitikinti, kad tauta palanki Henrikui de Valua. Monliukas net neketino prieštarauti tokiam pasiūlymui, nes tą dieną turėjo pasisakyti Komandonis.

– Meldžiau jo eminenciją, – kalbėjo jis nykštukui, – neišsišokti ir nekiršinti protestantų, tačiau bijau, kad jo įkarštis gali peržengti ribas, kurių prašau laikytis.

Valanso vyskupas sėdo ant vieno niekuo neišsiskiriančio palydos žirgo, nykštukas išsirinko nedidelį arkliuką, atrodo, lyg specialiai jam išvestą. Jo kojos buvo trumpos, karčiai pakirpti, ruožuoto kailio ir labai žvitrus, bet ir labai ramus. Du Krasovskio haidukai lydėjo savo šeimininką ir Valanso vyskupą. Jie kirto Krokuvos priemiesčio gatvę. Nykštukas Monliukui rodė ir vardijo gražius rūmus, priklausančius įžymiausiems šalies didikams, gražiąją Švento Kryžiaus bažnyčią. Jie nusileido iki Vyslos, kuri skyrė miestą nuo vieno įžymiausių Varšuvoje Pragos priemiesčio. Priemiestis generolo Suvorovo ir negailestingos, žiaurios lenkų priešės įsakymu buvo visiškai sugriautas per 1794 metų revoliuciją. Gražus Žygimanto Augusto laikais statytas tiltas jungė Varšuvą ir Pragę.

Monliukas ir nykštukas netruko pasiekti Pragos lygumą, plytinčią per tris lję ir panašią į tikrą karo stovyklą. Joje tilpo šimtas tūkstančių bajorų, pasiskirsčiusių į tiek kvartalų, kiek buvo juos pasiuntusių vaivadijų. Kiekviena vaivadija virš palapinės buvo išsikėlusį savo vėliavą. Firlėjaus stovyklą puošė karūnos herbas – baltas erelis išskleistais sparnais, o Chodkevičiaus stovykloje buvo iškeltas Lietuvos herbas – raitelis ant žirgo.

Lygumos viduryje – didžiulis medinis paviljonas, vadinamas Šopa. Jis galėjo talpinti apie penkis, šešis tūkstančius žmonių ir daugiausia buvo skirtas senatui ir tiems lenkams, kuriuos čia sesijų metu galėjo atviloti smalsumas ar suinteresuotumas. Taikus tautos sambūris atrodė kariškai. Visi bajorai ir jų palydos buvo ginkluoti šautuvais, lankais su strėlėmis, prieš didžiųjų etmonų palapines buvo išstatytos net patrankos.

Toks įdomus ir neįprastas vaizdas nustebino Monliuką.

– Kai išvysti tokį kariškai atrodantį susirinkimą, – kreipėsi jis į Krasovskį, – gali pamanyti, kad lenkai, užuot taikiai sudalyvavę rinkimuose, trauks užkariauti kokios nors karalystės.

Bet tuo pat metu Monliukas negalėjo nesigėrėti gera tvarka, ramybe, viešpatuojančia tokioje milžiniškoje ginkluotoje minioje; tai darė garbę švelniam ir taikiam lenkų būdai. Virš tos švytinčios ir gyvos scenos švietė švarus, be debesėlio, dangus. Visur pievoje buvo pasklidusios bajorų grupelės. Vieni telkėsi prie savo palapinių, kiti ant laužų dideliuose katiluose virė košę su lašiniai – mėgsta-

mą lenkų valgį. Jų drabužiai buvo patys įvairiausi, ryškių spalvų pagal azijietiškos prabangos madą ir labai malonūs akiai. Žirgai, be balnų ir kamanų, dideliais būriais ganėsi tose pačiose pievose. Minios skleidžiamas ūžesys priminė bičių spiečiaus dūžimą. Tame sumišusiame žmonių, žirgų ir pučiamųjų instrumentų bei litaurų skleidžiamame triukšme Monliukas ir nykštukas su malonumu išgirdavo vis paminimą Henriko de Valua vardą.

Kiekvienoje stovyklos sankryžoje arba vaivadijai skirtame plote žydai, kurių būta visur, kur tik buvo galima užuosti pelną, vilkintys plačiais juodais apsiaustais, ir jų moterys smailėjančiais turbainais savo krautuvėlėse pardavinėjo degtinę, alų ir kitokius svaiginamuosius gėrimus, netgi atnešdavo jų į palapines.

Monliukas ir nykštukas nužymėtose ir smėliu pabarstytose stovyklos gatvėse laisvai skverbėsi pro minią. Pamatę smulkutį nykštuką, išdidžiai sėdintį ant savo arklio, ir bažnytinį vyskupo apdarą, visi galvojo, kad jie yra kokio nors didiko svitos žmonės, todėl galantiškai juos praleisdavo. Mandagumas ir pagarba visiems, kurie susiję su didikais, buvo neginčytina lenkams, nors jokiaje šalyje lygybės principas nebuvo gerbiamas taip, kaip Lenkijoje. Meilė tėvynei, visuotinės tolerancijos dvasia tvirtai saistė santarvės ir brolystės ryšiais visas gausios šeimos atšakas, bet padėtis, kilmė, nuopelnai ir valdžia buvo labai gerbiami, kaip gerbiamos senos socialinės institucijos ir senos istorinės tradicijos.

Pasiekę minioje vietą, kur žmonių buvo susikimšę tiek, kad neįmanoma žengti žingsnio nerizikuojant ko nors užgauti ar sužeisti, Valanso vyskupas ir nykštukas netrukus suprato, koks keistas objektas sutraukė prie savęs tokią gausybę žmonių. Tai buvo atsiskyrėlis iš Poznanės girios.

Kalbėdamas ir gestikuluodamas rankomis atsiskyrėlis lėtai jojo ant savo prijaukintos meškos, apsuptas gerųjų mozūrų, kurie, pasitikėdami garbingojo Zarenbos kalbomis, maldomis ir vaistais, nuolat jį stabdė prašydami palaiminti arba patarimų, arba norėdami duoti Maruškaiti obuolių ir duonos. Toji priiminėjo savitai – niurnėdama.

– Pabandykite, monsinyjore, prasibrauti iki Zarenbos, – tarė nykštukas Monliukui, – o aš trauksiu į kitą pusę, nes matau, kad artinasi kardi-

(Nukelta į 36 p.)

nolo kortežas, o aš noriu pabandyti patekti į Šopą ir išklausti jo kalbą. Paskui tiksliai papasakosiu jums, ką girdėjau. Būdamas su manimi pernelyg rizikuosite, kad jus atpažins.

Paraginęs žirgą pentiniais nykštukas nušuoliavo lydimas tik vieno haiduko, nes antrąjį paliko vyskupui, kad esant reikalui neleistų jam pasiklysti stovykloje. Jis netruko prajoti vieną artimesnių Šopos vietų, sustojo netoli pagrindinio įėjimo, per kurį turėjo įžengti kardinolas. Ten išvydo ne vieną pažįstamą didiką, tarp jų ir Sandomiro vaivadą. Jis davė ženklą nusėsti nuo žirgo ir atsisėsti greta jo. Tas didikas ir jo brolis Andrius Sborovskis labai mylėjo mažąjį nykštuką ir pažadėjo jam padėti patekti į Šopą. Tai nebuvo lengva, nes rinkosi pernelyg daug smalsuolių, kurie užplūdo visas alėjas ir tik laukė kol atvyks kardinolas, tikėdamiesi su jo palyda prasmukti vidun. Pagaliau pasirodė jo eminencija karietoje, išmuštoje mėlynu aksomu, papuoštoje kutais ir sidabriniais gaubtais, traukiamoje šešių didelių juodų žirgų, apdengtų ilgomis, iki žemės krentančiomis mėlynomis gūniomis. Jie traukė lėta ir iškilminga žingine, lyg tų gyvulių instinktas būtų pasufferavęs jiems pritaikyti savo žingsnius prie svarbaus asmens, kurį gabenti jiems teko garbė, autoriteto. Trys senatoriai dvasiškiai ir tiek pat senatorių pasauliečių, lydinčių kardinolą iš jo rūmų Varšuvoje, lydėjo karietą kartu su daugybe jaunų, puošnių vilkinčių bajorų. Visu keliu kardinolą pagarbiai sveikino ir, nors jis atrodė kuklus bei susikaupęs, buvo akivaizdu, kad krikščioniškas kuklumas nėra jam labai įprastas.

Firlėjus ir Chodkevičius, seni priešai, nesutariantys tikėjimo klausimais ir skirtingų politinių pažiūrų, susitikę neva todėl, kad to reikalauja jų užimamos didžiųjų maršalkų pareigos, taip pat artėjo beveik nežiūrėdami vienas į kitą ir laikydami iškėlę savo valdžios simbolius, ketindami pasitikti kardinolą, kai jis išlips iš karietos. Jie palydėjo jo eminenciją iki Šopos aidint triukšmingiems minios, kurią etmonams tarnaujantys bajorai turėjo praskirti stumdydami alebardomis, sveikinimams. Nykštukas, pasislėpęs po skaisčiai raudonu vaivados apsiaustu, sakykime, įsikibęs į to pono kojas, kartu su juo pateko į Šopą beveik tuo pat metu, kai ten įžengė kardinolas.

Senatoriai, kiekvienas pagal savo rangą ir padėtį pasipuošę purpuro drabužiais, švytintys auksu ir

brangiaisiais akmenimis, kardinolui artinantis neraginami atsistojo. Jis juos oriai pasveikino ir nuėjo užimti vietą, kuri buvo jam skirta garbingiausioje Šopos vietoje – tarp primo ir Krokuvos vyskupo. Senatoriai kartu su pasiuntiniais vėl susėdo ant savo suolų, o žiūrovai užėmė vietas ant suolų, sustatytų kaip amfiteatre pakopomis aplink visą didžiulę salę. Kardinolas, paskubomis apžvelgęs susirinkusiuosius ir rankos mostu paprašęs tylos, išsitraukė iš užančio senatui skirtą popiežiaus laišką, įvyniotą į balto šilko audinį.

– Esu kuklus jo šventenybės popiežiaus Pijaus V atstovas, – pradėjo Komandonis, – man labai malonu, kilmingieji turtingos ir galingos Lenkijos atstovai, šiandien išdėstyti mūsų bendro tėvo, vyriausiojo bažnyčios vadovo, nuomonę. Atmintiną ir iškilmingą akimirką, kuri nulems jūsų tautos laukiančią laimę, jo tėviškas žvilgsnis žvelgia į jus su didesniu nei kada nors susirūpinimu. Jo karštos maldos, neabejoju, apšvies jūsų sielas dieviška Apvaizdos šviesa. Prisijunkite prie jo, prisijunkite prie manęs prašydami dangaus paramos. Elkitės kaip mūsų tikėjimo apaštalai ir prieš imdamiesi darbo palaukite, kol jūsų protus sujudins dangiško vėjo gūsis. Negalvokite, kad tėvynės meilės pakanka atlikti jums tekusią pareigą. Jei nustosite remtis tikėjimu ir sprendimus priiminėsite neatsižvelgdami į jo tiesas, tada jūs kaip silpna, vėjų ir audrų lankstoma nendrelė tapsite savo pačių arba kitų žmonių aistrų aukomis. Tik tikėjimas sukuria valstybes ir palaiko siūbuojančius sostus. Be tikėjimo nebus ilgalaikės šlovės, tvirtos taikos. Žvelgiant į amžinybę, mes tesame tik taškeliai erdvėje. Tad ar norėsime, broliai, kovoti išmintimi prieš pačią išmintį, ar apsieisime be dieviškos pagalbos? Ne-manau, kad to norite. Jūs pernelyg gerai išmanote, kokie yra tikrieji jūsų tėvynės interesai, jūs neliksite kurti meldžiančiam balsui, kuris jums šaukia: „Noriu ištaisyti žalą, kurią padarė anarchija, noriu užgydyti žaizdas, kurias man kiekvieną dieną padaro mano tikėjimo priešai, noriu visiems laikams išguiti pražūtingą vaidų dvasią, nesantaikos raugą, kuris kyta tarp jūsų kaip dirsės derlingame lauke. Pagaliau noriu, kad į mano sujaudintą sielą sugrižtų ramybė, tad išrinkite man išmintingą prinčą, tvirtą savo tikėjimu, tą, kuris su savimi į sostą atsineš ir tikėjimą, kuris, norėdamas deramai atlikti

savo pareigas man, sugebės atlikti savąsias Dievui.

Lenkai katalikai, kreipiuosi į jus. Jums teks kilniai rinktis, kas nulems jūsų ir jūsų šalies likimą. Vienos motinos, tėvynės, vaikai, jūs, be abejo, turite būti brolių tauta, ir dangus trokšta, kad taip nutiktų. Turite turėti vieną širdį ir vieną tikėjimą. Bet pasakysiu jums skaudžią tiesą. Protestantams negana, kad savo pačių šalį drumsčia nesutarimais, gimstančiais iš blogų kėslių, jie, pasiklydę bažnyčios vaikai, sukilo prieš išganingą bažnyčios autoritetą, kuris apsaugo nuo paklydimų. Nesileiskite paveikiami tų pavojingų idėjų.

Nykštukas pagalvojo, kad prelatas gerai pradėjo. Jį slėpė aksominis vaivados apsiaustas, tačiau jis puikiai viską matė ir girdėjo. Jei galėtų išgirsti Monliukas, kaip jis drebėtų!

– Susirinkote dėl bendro reikalo, bet jus skiria tikėjimas, kuris tampa neįveikiama kliūtimi. Atleiskite jiems jų klaidas, vertinkite juos kaip nelaimingus brolius, išklydusius iš tikrojo kelio, bet nepasiduokite jų klaidingam mokymui, klasingai politikai. Atšaukite aktą, suteikusį jiems jėgų, išplėstą iš jūsų silpnumo akimirka...

Tai išgirdęs nykštukas, jau kuris laikas neramiai stebėdamas savo kėdėje sujudusį Sborovskį, nejuokais išsigando, pamatęs, kaip šis įniršęs pašoko ir, įbedęs įniršio kupiną žvilgsnį į Komandonį, grasinančiu balsu pradėjo rėkti.

– Legate, jūs piktnaudžiaujate pasiuntinio galiomis ir pretenduojate į senatoriaus vaidmenį respublikos taryboje. Jūs svetimas mūsų šalyje, tad išmokite suvaldyti savo uolumą, neteiskite mūsų veiksmų ir pasistenkite apsiriboti tuo, kad atliksite popiežiaus jums pavestą misiją.

Vos tik vaivada nutilo, kilo didelis nepatenkintųjų šurmuly. Visi senatoriai katalikai ir daugelis pasiuntinių pašoko iš savo vietų pasiruošę nutildyti ugingąjį protestantą. Chodkevičius ir Laskis, puolę prie jo, jau traukė iš makščių kardus, o nykštukas tuo metu, baimindamasis sąmyšio pasekmių, iš visų jėgų traukė vaivadą už apsiausto ir iš tikrųjų būtų jį nutraukęs nuo pečių, jei šis nebūtų tvirtai susegtas auksine grandine, ir ragino jį sėstis:

– Vardan Dievo, – ragino pusbalsiu, – valdykite savo pyktį ir pagalvokite apie pražūtingas pasekmes šią akimirką ir šioje vietoje.

Vaivada, perbalęs dėl jam grėsusios prievartos

bet vis dar grėsliai nusiteikęs, kramtydamas lūpas, nutilęs sukryžiavo rankas ant krūtinės. Pats Komandonis negalėjo nesigėrėti nepaprastai karšto būdo žmogaus susivaldymu grasinimų ir baimės akivaizdoje, nes jis sugebėjo pagiežą suvaldyti išmintimi, tad šypsodamasis suskubo numalšinti neramumus ir kreipėsi į Sandomiro vaivadą:

– Aš žinau, kas esu ir kokios mano įgaliojimų ribos. Taigi, tik stengiuosi vykdyti popiežiaus įsakymus, nes jis mano valdovas ir tik jam vienam turiu atsiskaityti už savo elgesį. Mano ką tik išsakyti patarimai turi tik vieną tikslą, kartoju dar kartą, jūsų respublikos laimė. Jie skirti visam valdžios institutui, nes jei, kaip jūs labai teisingai pastebėjote, aš nesu senatorius, tai jūs pats nesate visas senatas. Tikėjimo ministrui tinka tik viena – teisybės kalba, kad ir kokias funkcijas jis atliktų. Apgailestauju, kad ji nepasiekė visų tokios garbingos institucijos narių ausų, bet mano nuomonės nepakeis jokie politiniai išvedžiojimai.

Pasakęs tai jis tęsė:

– Kalbėdamas jums apie tobulą princą, vertą jūsų balsų, tokį, kokio jums linkėčiau, neketinau jums jo nurodyti, tuo labiau įvardyti, kas jis. Jūs patys, lenkai, turite jį susirasti. Roma vienodai švelni visiems savo vaikams katalikams ir neleidžia man išskirti kurį nors iš jų. Mano funkcija tėra pakviesti jus jos vardu pasirinkti tą, kuris suteiks garbės tiek tikėjimui, tiek jūsų sugebėjimui protingai apsispręsti, kuris galės garantuoti jūsų karalystės šlovę ir klestėjimą. Linkiu to Šventos Trejybės vardu.

Baigus kalbėti kilo plojimų audra ir kardinolas buvo palydėtas taip pat iškilmingai, kaip ir sutiktas.

Nykštukas veltui minioje dairėsi Valanso vyskupo. Nutaręs, kad šis sugrįžo namo, nuskubėjo jo ieškoti į rūmus, kuriuose buvo apsistojęs, ir smulkiai papasakojo, kas nutiko.

– Be manęs, – dėstė jis, – be mano blaivaus proto, kuriuo galiu didžiuotis, rinkimai būtų iširę. Nežinau, kas galėjo nutikti, gal būtų kilęs pilietinis karas. Bet reikia pagirti protestantus. Tokia proga jie pasirodė esantys išmintingi ir nuosaikūs. Išskyrus vaivadą, nė vienas neparodė jokių nepasitenkinimo ženklų. Taikos labui, nenorėdami sukelti visuotinių neramumų, jie susilaikė ir visi tylėjo.

– Ta tylą jus ramina, – pareiškė Monliukas, – o

(Nukelta į 38 p.)

mane ji baugina. Tai apgaulinga ramybė prieš audrą.

– Nebijokite, – atsiliepė nykštukas, – jie nėra visų stipriausi. Ar kalbėjote su Zarenba?

– Taip, – atsakė Monliukas, – jis pažadėjo man padaryti stebuklus ir, norėdamas, kad jo kalba būtų svaresnė, paprašė manęs duoti šiek tiek lėšų, kad galėtų sudrėkinti perdžiūvusias gerųjų mozūrų gerkles ir paskatintų juos garsiai rėkti „Tegyvuoja Anžu kunigaikštis!“

– Tai patikimas būdas, – pritarė juokdamasis nykštukas, – bet, monsinjore, turiu jus palikti. Bėgu rinkti naujienų. Rytoj didžiojo mūšio ir jūsų triumfo diena.

– Pranašystė man labai patinka, – atsakė Monliukas, ir jie išsiskyrė.

XXXI skyrius

Didžiulė minia užplūdo kelią, vedantį iš Varšuvos į Pragos lygumą. Visi norėjo pamatyti princų kandidatų pasiuntinius. Valanso vyskupas tą dieną savo karietai pasirinko lenkišką kinkinį, kurį jam paskolino Seradzo vaivada Albertas Laskis. Nors tai ir nebuvo iš anksto numatyta, ši aplinkybė jam labai pasitarnavo, nes lenkai, įsivaizduodami, kad pasiuntinys perėmė jų papročius ir madas, norėdamas jiems patikti, sutiko jį triukšmingai sveikindami, o austrų pasiuntiniai, pasipuošę plunksnomis ir prabangiais drabužiais, besipuikuojantys prašmatnioje paausiuotoje atviroje karietoje, traukiamoje šešių gražių bėrų žirgų, dengtų tigro kailiais, buvo sutikti ledinių veidų. Nė menkiausio palankumo ar susižavėjimo ženklo, o vienas įvykis galėjo baigtis mirtimi tą akimirką, kai jie pasiekė Šopą. Po stovyklą jodinėjęs Poznanės girios atsiskyrėlis, sėdintis ant savo ištikimosios Maruškos, įsimaišė į smalsuolių minią. Išvydę tokį žvėrį austrų žirgai pasibaidė, stojo piestu ir būtų sudaužę karietą, jei žaibiškai nebūtų sureagavę arklininkai. Jie šoko prie priekinių žirgų, sulaukė juos ir neleido pradėti nešti karietą. Taip pasiuntinys ir jo palyda, labiau mirę nei gyvi, turėjo laiko išlipti iš jos.

Tame prietarų amžiuje toks įvykis visiems pasirodė kaip blogas ženklas austrams. Keli pikti pokštininkai, o jų yra visur, galėjo tyčiotis kiek tinkami. Jie ėmė aiškinti, kad nuo lenkiškų avių tiems žirgams išaugo sparnai, bet netrukus jie, pradėję mai-

tintis Austrijos žirniais ir pupomis, vėl taps ramūs.

Rozembergas, vos atsigavęs nuo išgąščio, manau, kaip Lenkijos sąjunginės valstybės atstovas būtų mielai užleidęs pirmenybę Monliukui ir sutikęs, kad jis kalbėtų pirmas.

Susirinkusiųjų tą dieną buvo daugiau nei išvakarėse ir salė buvo dar puošnesnė. Stogą prilaikantys stulpai buvo apkaišyti žaliomis medžių šakomis. Malonus žalių mažų arkų vaizdas, senatorių purpurinių drabužių akinantis spindesys, reginiu besimėgaujantys tūkstančiai žiūrovų, kurių tik galvos kyšojo vienos virš kitų – išties įdomus imponantiškas reginys.

Dudicijus žingsniavo greta pasiuntinio ir be perstojo jį drąsino kartodamas: „Drąsos, drąsos!“ Bet tas žodis tebuvo tuščias garsas vargšo Rozembergo ausims. Pagaliau jis suprato, kad atidėlioti nebegalima, ir panašiai kaip mokinys, pasiruošęs laikyti egzaminą ir nežinodamas, ar pavyks, Rozembergas susiruošė kalbėti. Jo balsas buvo švelnus ir malonus, bet privalumus nustelbė nepaprastas drovumas. Gamta nedavė Rozembergui reprezentacijai deramos išvaizdos. Vilkėjo mėlynu satinu pamuštu zomšiniu švarku, buvo užsimetęs tos pačios spalvos aksominį apsiaustą, apsiūtą plačiais sidabriniais nėriniais. Toks apdaras nelabai derėjo smulkaus sudėjimo trapiam vyrui. Įeidamas į salę jis nusiėmė mėlynomis plunksnomis puoštą skrybėlę su didelio safyro, apsupto briliantų, sagtimi. Jis susikišo rankas į skrybėlę, todėl atrodė besivaržantis ir tai neprisidėjo jam žavesio.

Rozembergo kalba buvo iš tų, kurios vadinašmos gerai apgalvotomis. Ji buvo pakankamai ilga ir sklandi, tiksli, talentingai parašyta, bet jai trūko šilumos, energijos ir oratoriaus gebėjimų, kurie kartais priverčia klausytoją atidžiai sekti mintį. Ji buvo šalta ir šaltai išklaudyta.

Rozembergas pradėjo pareikšdamas imperatoriaus užuojautą dėl Žygimanto Augusto mirties ir Jogailaičių dinastijos, kuri buvo Austrijai draugiška ir ją rėmė, pabaigos. Princo vardu siūlydamas lenkams erchercogą Ernestą kaip dar glaudesnės Austrijos ir Lenkijos sąjungos garantą, jis įsileido į kalbas apie Austrijos dvaro senumą, garsą ir galybę, taip pat apie jaunojo kandidato gerąsias savybes, pabrėžė, kad labai jaunas amžius, beje, teikia daug vilčių. Klaida buvo ta, kad reikėjo ne tiek kalbėti, koks kandidatas yra, bet koks jis ketina būti ateityje.

Jis apie jaunąjį princą išvardijo viską, kas galėjo patikti lenkams, ir teigė, kad erchercogas gal dėl natūralaus polinkio, o tai būtų pranašiškas ženklas, mokėsi slovėnų kalbos, iš kurios kilusi lenkų kalba, tad lenkai lengvai jį supras ir jis nebus svetimas jų šalyje ir savo valdiniam, nors jis toks ir nėra, nes pagal motinos liniją kilęs iš Jogailaičių, o ji nuo ankstyvos vaikystės išmokė jį branginti Lenkiją ir matyti šią šalį kaip tą, kurią jam galbūt vieną dieną teks valdyti, kaip savo antrąją tėvynę.

Ar vien to nepakanka, klausė Rozembergasas, kad svarstyklės pakryptų jaunojo princo pusėn, kurio būdas, beje, labai malonus, ir užtikrinti jam pirmenybę prieš visus varžovus, kurie siekia tautos palankumo tik norėdami gauti turtingą karūną. Žinoma, toks daiktas iš tikrųjų gali sužadinti jų ambicijas, o erchercogas jos trokšta turėdamas vienintelį tikslą – užtikrinti Lenkijos laimę, ir siūlo daugybę įvairiausių tiek finansinių, tiek kitokių lengvatų, kokių jai negali pasiūlyti jokia kita valstybė. Imperatorius ir jo sūnus, naujasis Vengrijos karalius, pasiruošę remti Lenkiją visuose karuose, į kuriuos ją gali įtraukti rusai, turkai, totoriai, valachai. Maksimilijonas turėtų atsisakyti pretenzijų į Lenkijos ginčijamas teises į Prūsiją ir Livoniją ir savo lėšomis pasiųstų šimtą jaunų lenkų studijuoti į jų pasirinktus universitetus Europoje.

– Pagaliau, – pakėlė balsą Rozembergasas, lyg būtų norėjęs iš anksto kalbos pabaigoje užsitikrinti neatremiamą kozirį, – pagaliau, Vengrijos karalius įsipareigoja, kol valdys jo brolis Ernestas, neuždėti jokių mokesčių tų valstybių vynui, gabenamam į Lenkiją.

Po tokios ypatingos pabaigos, pagyventos įvairiausiomis retorinėmis figūromis, susirinkime kilo juoko protrūkis. Kai kuriuos klausytojus šokiravo toks pasiūlymas ir jie tarpusavyje persimetė klausimu „Gal jis mano, kad kalba su girtuokliais?“

Tačiau Rozembergasas, apsidžiaugęs, kad pagaliau baigia savo kalbą, neatkreipė dėmesio į žiūrovų sujudimą arba pamanė, kad jam pavyko, o Dudicijus, turėjęs daug daugiau takto ir įžvalgesnis už pasiuntinį, graužė nagus iš apmaudo ir svaidė piktus žvilgsnius tai į susirinkimą, tai į Rozembergą.

Tada atsistojo kalbėti Monliukas. Jo išvaizda, figūra, judesiai, kostiumas – viskas atrodė kilniai bei įspūdingai ir kėlė pagarbą. Prieš pradėdamas kalbėti jis apsidairė aplink, lyg norėtų iširti, ką

reiškia tylios ir dėmesingos minios žvilgsniai. Patenkintas nutarė, kad visų veidai liudija sutelktą dėmesį, viena vertus, galbūt iš smalsumo, kita vertus, galbūt dėl dar neišblėsusio įspūdžio, kurį visiems sukėlė jo laiškas senatui. Viena aplinkybė gali pasirodyti lengvabūdiška, bet liudinininkai manė, kad būtina ją užfiksuoti, t. y. tai, kad tą akimirką, kai Monliukas ketino prabilti ir kol kalbėjo, vieversėlis, Lenkijoje visuotinai vertinamas kaip namų laimės simbolis, atsitūpęs ant stulpo virš jo galvos, virpino orą švelniausiomis trelėmis ir visi dalyviai pamanė, kad tai pranašiškas ženklas Henriko Valua naudai. Beje, tas paukštis dažnas galų herbuose.

Valanso vyskupas iš anksto pasižymėjo tik svarbiausius savo kalbos punktus, o visa kita, manė, padiktuos akimirkos įkvėpimas ir jo natūralus oratoriaus talentas. Jis nė nebandė įveikti arba nuslėpti jį apėmusio jaudulio, priešingai, nutarė jį išnaudoti kaip kozirį prieš tokią įspūdingą publiką.

– Kas galėtų nesijaudinti, – sušuko jis lyg ir nepersistengdamas, bet vis dėlto įkvėpimo kupinu balsu, – kas galėtų nejausti pagarbos šiam karališkam susirinkimui! Kaip tas senovės veikėjas, kuris, atsidūręs romėnų senate, sušuko, kad išvydo karalių tautą, taip ir aš, kilnieji laisvos tautos atstovai, atsidūręs tarp jūsų, jaučiu tą patį, jaučiu tai, ką tikrai gali sužadinti nustebimas, sumišęs su susižavėjimu. Atleiskite, jei kalbu atvirai kaip galas, nes tai sena mano tautos savybė. Tokia kalba, beje, negali nepatikti lenkams, laisvai ir išdidžiai tautai, nepratusiai slėpti savo minčių. Šiandien iškilminga diena, o Romos komedijos labai skiriasi nuo šio nepaperkamo susirinkimo, kurio neįmanoma nei sugundyti, nei apgauti! Matau čia tautos elitą, senus veteranus, kurie dėl savo padėties, turtų ir nuopelnų galėtų pretenduoti į garbę valdyti savo tėvynę, bet jie patys to neketina siekti, atsisako pagrįstų teisių ir tegalvoja, kaip suvienyti savo balsus ir atiduoti juos už labiausiai to vertą princą. Koks kilnus atsidavimas, koks didingas atsisakymas! Bet ko jums bijoti, jei ketinate susirasti šeiminingą? Išmintingai, kaip nė viena vadovybė iki šiol, numatėte, kaip išvengti despotizmo, be to, be sumaišties, be revoliucijos, nepralieję kraujo, jūs susitvarkėte taip, kad aukščiausias vadovas netaptų pavojingas ir neimtų piktnaudžiauti valdžia, ir suteikėte jam tokią privilegiją, kuria gali

(Nukelta į 40 p.)

pasigirti tik Dievas – tai galimybė daryti gera.

Po tokių pagiriamųjų žodžių tarp susirinkusiųjų nuvilnijo pasitenkinimo murmesys. Lenkai buvo patenkinti pirmą kartą išgirdę, kad žavimasi jų ydinga valdymo forma ir kad grynai monarchinės valstybės pasiuntinys išreiškė gilią pagarbą laisvės formai, kuria jie taip didžiavosi.

Sumanus Monliukas pirma išgyrė lenkus, tik pasikui savo siūlomą prinčą ir neprašovė. „Jei aš numesiu jiems kabliuką be jauko, – mąstė, – jie neužkibs.“

Pamatęs, kad visi nusiteikę palankiai, jis ėmė jiems pačiomis gražiausiomis spalvomis piešti Anžu kunigaikščio portretą, paaiškinęs, kad savo laiške, adresuotame konvokaciniam seimui, jis tik brūkštelėjo keletą štrichų.

– Jei ieškosime garsios kilmės, – aiškino jis, – Henrikas de Valua savo kilme garsiausias iš visų Europos prinčų, nes imperatorius Karolis V, norėdamas pabrėžti savo kilmę, gyrėsi kilęs iš Valua giminės. Bet negana vien tokio šalto išvardijimo, įsivaizduokite, kad jį išvydote. Pamatytumėte, koks jis be galo žavus, kiekvienas jo žodis prasmingas, koks jis dorybingas ir talentingas, nes dangus nepagailėjo jam malonių. Tada pasakytumėte kartu su manimi: „Ar galima jį išvydus jo nepamilti?“ Taip, toks įspūdis jį išvydus pirmą kartą, o laikui bėgant jis ne sumenksta, bet tampa gilesnis ir neblėsta. Koks dar poveikis malonesnis ir kartu galingesnis nei gerumo poveikis? Taip, Henrikas ketina valdyti jūsų širdis gerumu. Anžu kunigaikštis jaunas, bet jau spėjo pateisinti visas su jaunyste siejamas viltis. Toks karalius jums tinka, o ne princas, vos tik perkopęs paauglystės slenkstį, kuris be pagalbos nesugebės susitvarkyti pats su savimi. Henrikas susiformavo kaip politikas, vadovaujamas patyrusios motinos Kotrynos de Mediči, jūs jau girdėjote apie jo žygdarbius ir žinote, ko jis vertas. Jis pasižymėjo skindamas pergales kovų laukuose. Politikas ir karys, geradaris, teisingas ir dosnus, ko jam trūksta, kad susitvarkytų su sunkesnėmis galingo karaliaus pareigomis ir kartu su jumis, kilmingieji ponai, dirbtų jūsų tėvynės labui? Jums gal ir bus priminta, kad jis svetimšalis, bet argi jis didesnis svetimšalis nei erchercogas, Švedijos karalius, Rusijos caras? Priešingai, manau ir tvirtinu, kad prancūzas jūsų negali būti vertinamas kaip svetimšalis, kad jį teisinga būtų vadinti Šiaurės prancūzu. Tiesa, jis nemoka jūsų kalbos, bet jūs gerai kalbate jo kalba. Nėra ko abejoti, šiame kilniame purpuru pasidabinusių žmonių būry-

je, šioje išmintingoje karalių taryboje kiekvienas prireikus gali pabūti vertėju ir perteikti karaliui, ko reikia valstybei, ir perteikti valdiniam švelnius valdovo žodžius. Pasodinę į savo sostą prinčą iš tolimos šalies jūs išvengsite begalės nesklandumų, kurių neišvengtumėte susisiję glaudžiais saitais su kaimynine valstybe.

Tai, ką pasakiau, pasakiau. Įsivaizduokime akimirką, kad pasirinkote erchercogą. Tas princas neišvengimai turės dalyvauti visuose savo dvaro vaiduose, ir jūs neišvengsite karų. Austrijos priešai taps jūsų priešais, tad jus nuolat įtrauks į karo stovį. Kokios laimės galite tikėtis taip susiklosčius reikalams?

Kovokite už savo tėvynės šlovę, jos plėtrą, ginkite ją, kuo labiau saugokite tautinę vienybę, būkite tuo, kuo privalote būti, būkite lenkai, ir juo tebūnie arba juo tampa jūsų karalius, bet nesileiskite valdomi Austrijos dvaro princo. Jis tikrai nemanytų esąs jums skolingas už karūną, už jūsų meilę, ištikimybę. Erchercogas, patikėkite manimi, matys jumyse tik užkariautus valdinius. Kokia bus to kaina, nežinau, bet likęs ištikimas savo šaliai jis įtrauks jūsų šaunias savanoriškas pajėgas į savo kariuomenę ir teks kovoti Vokietijoje, lieti savo kraują ir rodyti drąsą tarnaujant Austrijai. Kas žino? Galbūt Viena ir bus jūsų išgelbėta, bet kaip ji atsidėkotų ir kokia būtų to kaina? Drebu sakydamas, kad tai būtų nedėkingumas ir užmarštis. Tai išgirdus kraujas užvirs jūsų gyslose. Dąsūs ir kilnūs lenkai, žinokite, kad išdidumas visada buvo dėkingumo priešas. Tai, ką pasakiau, pasakiau atvirai, paisydamas jūsų interesų, o ne klastingai ketindamas atkeršyti. Aš niekada nebandžiau atsimokėti tuo pačiu pinigų ir kovoti su įžeidžiančiais šmeižtais tais pačiais ginklais, – tęsė Monliukas, kilniai ir išraiškingai žvilgtelėjęs į austrų pasiuntinius, – elgtis kaip žudikas, slapta galandantis savo durklą. Bet žudikas jus nužudo atimdamas tik gyvybę. Kas kita kėsintis į garbę, nužudyti morališkai. Ne, aš tikrai neketinu tokiomis priemonėmis pasodinti Henriką Anžujietį į sostą, kurio jis vertas ne mažiau, nei lenkai verti šio princo.

Tapdamas Lenkijos karaliumi Henrikas taps lenku. Nutolus nuo gimtos šalies, kilus komunikacijų problemoms, po truputį ims eizėti buvę ryšiai. Gyvendamas tarp savo valdinių Henrikas vėl pasijus kaip šeimoje, o lenkų meilė kompensuos prancūzų prisirišimą. Jis niekada neskirs, kur jo, o kur lenkų interesai. Lenkijos šlovė bus jo šlovė ir jis džiaugsis savo valdinių laime. Niekada Lenkijos turtai nepagausins Prancūzijos turtų. Priešingai, Henrikas

Paskutinio Valua dinastijos Prancūzijos karaliaus (1574–1589 m.), Abiejų Tautų Respublikos valdovo (1573–1574 m.) Henriko Valua (lenk. Henryk III Walezy; pranc. Henri III Valois, gimė 1551 m. rugsėjo 19 d. Fontenblo (Prancūzija), mirė– 1589 m. rugpjūčio 2 d. Sen Klu) portretas. Dailininkas François Quesnel (1542–1619). Portretas saugomas Luvro muziejuje Paryžiuje

gauna solidžias pajams iš savo tėvonijos. Pridėjus puikius dvarus, kuriais jūs apdovanojate savo karalius, to labai dosnaus princo turtai bus panaudoti tik jo valdinių gerovei. Abi šalys skiria didelis atstumas, tad menkai tikėtina, jog Prancūzijai kada nors prireiks Lenkijos pagalbos ir ji bus įtraukta į jai visai nereikalingą karą. Tačiau galiu jums Henriko de Valua vardu pažadėti, kad vos tik bus pašaukti, prancūzai visada bus pasiruošę padėti savo broliams lenkams tiek žemėje, tiek jūroje. Tik taip Henrikas bus atsiskaitęs už dėkingumo skolą.

Lenkai, kiek leido man kuklus gebėjimas, supažindinau jus su Henriko de Valua dorybėmis ir paaiškinau, kokią laimę jums žada tos dorybės. Be abejo, talentingesnis žmogus, turintis oratoriaus talentą, kuo tikrai negaliu didžiuotis, gal net nelabai didelį, toks žmogus, sakau, būtų geriau išvystęs tokią dėkingą temą ir išreklamavęs savo sugebėjimus bei šeimnininko interesus. Bet aš neketinau suspindėti arba jus gundyti, aš seniai žinau, kad jūsų ta-

ryboje viešpatauja išmintis ir jūs priimate teisingus sprendimus, tad pasitenkinau tik pasakęs jums tiesą. Dėl tos šventos tiesos prašau jūsų, kilnūs tautos atstovai, teisingai įvertinti naudą, kurią Lenkija gaus iš sąjungos su Prancūzija išrinkus Henriką de Valua, ir tai, ką žada Austrija, siūlydama jums erchercogą Ernestą. Aš baigiau ir mano užduotis įvykdyta.

Tą pačią akimirką lyg paveikti elektros išlydžio visi žiūrovai vienu metu atsistojo ir salėje nuvilnijo karšti, triukšmingi plojimai.

Tai buvo aiškus įrodymas, kad nėra ko abejoti, kokia nuotaika vyrauja susirinkime ir kokios sėkmės sulaukė Valanso vyskupo kalba.

Nenorėdamas viešai rodyti savo triumfo, Monliukas išėjo iš Šopos ir patraukė į palapinę su Prancūzijos herbu, kur vyskupo ir jo palydos laukė gaivinamieji gėrimai ir vaisiai. Visi pasiuntiniai ir labiausiai nusipelnę asmenys turėjo palapines, kuriose galėjo pailsėti pertraukų tarp posėdžių metu.

Ten, lyg savojo dievo, kurio vardu pranašavo, išvarginta žynė, Monliukas, įsikarščiaęs, išvargintas energingos, tris valandas trukusios kalbos, nes tema buvo ypatingai svarbi, krito į krėslą, beveik nekreipdamas dėmesio į iš visų pusių sklindančius komplimentus ir sveikinimus. Jis atsakinėjo tik linkčiodamas galvą. Pasirodė ir nykštukas, vienas tų, kurie labai domėjosi tos dienos sėkme. Jis džiūgavo ir žavėjosi.

– Jei jūs būtumėte matęs, – aiškino jis pasiuntiniui, – suakmenėjusį Rozembergo veidą ir įniršio iškreiptą Dudicijaus, esu tikras, kad tikrai būtumėte nieko nepaisęs ir triumfavęs.

Monliukas nusišypsojo ir paklausė nykštuko, kas kalbės dabar.

– Švedijos pasiuntinys, bet tik veltui gaišamas laikas ir tuščiažodžiaujama, nes jo tikrai niekas nesiklausys, impulsas duotas. Ką bepasakysi po jūsų? Jis, aišku, bandys aiškinti, kokie Švedijos ir Lenkijos sąjungos privalumai siekiant suvaldyti nežabotas Rusijos tirono Ivano ambicijas. Mintis verta politikų dėmesio. Bet kuris mano tautietis norėtų išvysti tėvynės soste karalių Joną, kuris užėmė Švedijos sostą nusikaltimu, nuvertęs nuo sosto savo tikrą brolių ir laikydamas jį kalėjime? Jo gebėjimai ir kitos dorybės, jei jis jų turi, mūsų akyse neišpirks jo nusikaltimo, padaryto uzurpuojant valdžią.

– Iš tiesų, nėra ko bijoti to antagonisto. Taigi, galiu kuo saugiausiai grįžti į Varšuvą. Nesigirsiu,

(Nukelta į 42 p.)

bet tikiu savo sėkme, tad dar šį vakarą išsiųsiu Šuaneną pranešti Anžu kunigaikščiui linksmą žinią dėl būsimų rinkimų, – pasakė Monliukas.

Nykštukas pritarė šiam sumanymui ir palydėjo Valanso vyskupą iki jo karietos, prasiskynęs kelią per minią, kuri grumdėsi Monliuko kelyje ir karštai šūkavo Anžu kunigaikščio vardą, patį maloniausią jo pasiuntinio ausiai. Krokuviečiai ir mozūrai, susibūrę į atskiras grupes ir susitelkę aplink Šopą, smaginosi šokdami, susikabinę už rankų ir mušdami kaustytų batų kulnais. Jie dainavo gerai žinomą dainelę, išlikusią iš seną tradiciją menančių Lenkijos pagonybės laikų. Tai pasakojimas apie karalienę Vandą. Ji, kaip pasakojama, bevelijo pasirinkti mirtį, o ne tekėti už princo vokiečio dėl to, kad šis netaptų jos šalies karaliumi. Pasiuntiniai, stengdamiesi paslėpti savo gėdą dėl pralaimėjimo, skubėjo į savo ekipažus, o negailestingi dainininkai jiems pavymui piktdžiugiškai garsiai traukė: „Vanda, kuri čia ilsisi, tikrai nenorėjo vokiečio sau už vyrą.“

Nykštukas, susižavėjęs tokiu liaudies džiūgavimu, stabtelėjo užmesti akį į rūškanus austrų pasiuntinių veidus ir nustebo neišvydęs jų įkvėpėjo Dudicijaus. Grįžo į Šopą ir, atidžiai apsidairęs, pastebėjo jį sėdintį netoliese – paprastų žiūrovų suole, arti didžiojo maršalkos Firlėjus. Ta aplinkybė ir tai, kad jie sėdėjo netoli vienas kito, galėjo būti tik paprasčiausias sutapimas, tačiau vis dėlto nykštukas sunerimo ir nutarė neišleisti Dudicijaus iš akių. Nykštukui svarbūs atrodė ir patys menkiausi įvykiai.

Ižengęs į Šopą nykštukas rado susirinkimą, teisėtai besipiktinantį caro Ivano atstovo pasakyta kalba. Caras nutarė, kad jo orumui nedera siųsti į respubliką pasiuntinius, todėl, būdamas absurdiškai išdidus, per savo žemesnio luomo atstovą pareiškė, kad seimas negali atidėlioti ir privalo siųsti pas jį delegaciją, kuri įteiktų jam arba jo sūnui karūną. Užuo, kaip tai padarė kiti princai, pasiūlęs ką nors tautai, pavyzdžiui, grąžinti iš Lenkijos pagrobtas provincijas, jis pasielgė priešingai – pareikalavo perleisti jam Kijevo vaivadiją ir iškilmingai įsipareigoti nuo šiol rinkti karalius tik iš jo šeimos atstovų.

Tokie keisti pasiūlymai buvo sutikti murmėjimu ir kojų trypimu, o nelaimingojo oratoriaus balsą užgožė rėksniai. Beveik milžino ūgio vyras baisiai sunerimo ir puolė rautis ilgas, ant plačių pečių krentančius plaukus bei pusiau apnuogintą Heraklio krūtinę siekiančią barzdą. Jo įraudęs veidas raudo dar labiau,

o mažos akutės, atrodo, sulindo į akiduobes.

Primas pakvietė susirinkimą laikytis tvarkos ir paragino senatorius paskirti atstovus, kurie pateiktų jam ataskaitą apie rimčiausius motyvus, paskatinsiančius Seimą rinktis iš dviejų kandidatų, dėl kurių tauta dar neapsisprendė.

Tada senatoriai pakilo iš savo vietų ir susispietė į būrelį. Kiek pasitarę jie vienbalsiai nutarė, kad Anžu kunigaikščiui atstovaus Kujavijos vyskupas, o austrų frakcijai – Plocko vyskupas.

Kai sprendimas buvo paskelbtas ir senatoriai vėl susėdo į savo vietas, pasirodė didysis maršalka Firlėjus. Jis sustojo susirinkimo viduryje, rankose jis laikydamas storą pergamento ritinį su konfederacijos aktu. Jis paprašė žodžio ir jį gavo. Atrodė niūrokas ir neryžtingas. Matėsi, kad jis atlieka jam pačiam nemalonią ir rizikingą užduotį, bet mano, kad privalo ją atlikti dėl savo reikalo.

– Štai, – prabilo jis, rodydamas pergamento ritinį, – štai svarbus aktas, surašytas taikingumo dvasia su pagirtina intencija palaikyti vienybę ir ramybę tarp respublikos vaikų. Jam jau pritarė daug mūsų išmintingų kolegų, kurie, kaip ir aš, moka vertinti viską, kas gali užtikrinti mūsų šalies laimę ir ramybę. Pernelyg ilgai ją purtė religiniai vaidai, kildavę dėl nederamo kai kurių tariamų tikėjimo draugų uolumo. Tad tegul šiandien viršų paima išmintis, tegul ji įsitvirtina mūsų taryboje ir nutildo partines rietenas. Jos vardu lemiamu, tėvynės likimą nulemsiančiu momentu prašau visuotinę susirinkimą pritari konfederacijai.

Iš visų pusių pasigirdo vienintelis garsus šūkis: „Tikėjimas, tikėjimas!“ Tai buvo atsakymas Firlėjui.

Padrąsinti to, kad su jais kardinolas ir primas, labiau palaikomi jų žvilgsnių o ne žodžių, katalikai, nusitvėrę kardų rankenų, kartojo: „Tikėjimas, tikėjimas!“

Firlėjus stovėjo salės viduryje lyg trenktas žaibo, išbalęs, bet kilnus ir išdidus. Jis veltui stengėsi nuraminti audrą. Tuo metu lauke netikėtai pasigirdo garsūs riksmi.

Mozūrai, išvarginti užsitęsusio posėdžio, susispietė aplink Šopą ir garsiai šūkaudami reikalavo balsuoti ir grasino įsikišti, jei senatas bandys delsti ar vilkinti laiką kalbomis.

Kardinolas pasilenkė prie primo ausies ir pašnibždėjo:

– Palankus metas veikti, neprasnauskite.

Primas tuoj pat pakilo iš vietos ir rankos mostu nutildė triukšmą.

– Kilmingieji ponai ir kolegos, – pradėjo jis, – jūs girdite, ko vieningai reikalauja tauta. Rinkimai rytoj. Tegul visi atstovai susirenka savo kvartaluose ir, vadovaujami vyskupų bei vaivadų, tegul prašo šventosios dvasios pagalbos ir raštu pareiškia, už ką atiduoda balsus. Saulei dar nenusileidus Lenkijos karalius bus išrinktas ir mūsų likimas nulemtas.

Tai pasakęs jis užbaigė posėdį ir visi patraukė išėjimo link. Firlėjus nepajudėjo iš vietos. Minia kaip avelių banda, paleista iš avidės ir raginama piemens, būtų jį parvertusi, nes nesulaikomai veržėsi iš Šopos išėjimų link, bet Dudicijus pašoko nuo suolo, ant kurio sėdėjo sustingęs, ir lyg pantera, nuo medžio šokanti ant savo nutykoto grobio, puolė prie Firlėjaus. Sugriebęs jį už rankos nutempė tolyn nuo Šopos. Tai pastebėjo akylas nykštuko akys. „Ką jis darys? – susimąstė Krasovskis. – Gal ketina dar pakurstyti ugnį?“ Nusprendęs neišleisti iš akių Firlėjaus ir Dudicijaus, patraukė jiems iš paskos.

Vakarėjo, dangus vis tamsėjo, pavieniai debesy greitai skriejo dangumi, lyg būtų nesprenkę atkartoti tai, kas dabar dėjosi ant žemės toje visomis kryptimis besiskirstančioje minioje.

Sąmyšyje nykštukas ne kartą pametė iš akių abu veikėjus, kuriuos užsispyrė sekti, bet vėl atpažindavo juos iš drabužių – didįjį maršalką iš jo purpurinio apsiausto, kurio spindesį kiek prigesino vakaro sutemos, o austrų pasiuntinį – iš juodos aksominės kepuraitės, panašios į gabalėliais supjaustytą melioną, per siūles apvedžiotą pilku avikailiu, tokios pat medžiagos švarku, puoštu tokiu pat kailiu. Jie ėjo pėsti ir labai skubėjo. Nykštukas, nors ir labai stengėsi, nepajėgė sekti jų iš arti. Jis juos pasivijo tik tada, kai jie prisėdo pievelėje po didžiule sidabrialape tuopa; tokių tuopų apstu Vyslos pakrantėse. Pasislėpęs už gruoblėto medžio kamieno nykštukas galėjo paslapčia klausytis, ką kalba Firlėjus ir Dudicijus. Iš už debesų išlindęs mėnulis apšvietė griežtų bruožų didžiojo maršalkos, susisupusio į apsiaustą, išryškinantį jo atletišką sudėjimą, veidą ir išblyškusį, pasalūnišką Dudicijų, šnairuojantį į Firlėjų apvaliomis blizgančiomis, slepiančiomis klastingą žiaurumą, akimis.

Tolumoje girdėjosi nenutylantis į Varšuvą grįžtančių karietų dardėjimas. Neaiškus daugybės kininių keliamas garsas iš lėto geso vakaro sutemose ir

prasidedančios nakties tyloje. Pragos priemiestis ir miestas kitoje upės pusėje, nors buvo toli, švietė lyg iliuminacija. Ir tas triukšmas, ir stovyklos vaizdas, ir pati vieta, kur buvo užgautas jo išdidumas, dar labiau aitrino šviežias Firlėjaus žaizdas.

– Kaip man jūsų gaila, – prašneko Dudicijus neįmanomu nusakyti tonu. – Kaip man jūsų gaila!

Tai išgirdęs Firlėjus pakėlė ranka prilaikomą galvą ir išdidžiai pažvelgė į Dudicijų.

– Mes įkritome į duobę, iš kurios neišsiropšime, – tokiu pat tonu tęsė Dudicijus.

– Mes? – pakartotojį paniekinamai Firlėjus. – Sakykite – jūs ir jūsų partija. Nemanau, kad aš pralaimėjau.

– Ak, mielas Firlėjau, įvertinkime tai, kas nutiko, argi jums neaišku, kad popiežiaus frakcija laimi. Man nereikėjo būti liudininku liūdno Rozembergo sėkmės šiandienos posėdyje, kad prarasčiau tą trupinėlį man likusios vilties. Aš to ir tikėjaisi. Bet dar labiau mane sukrėtė tai, kad Seimas nederamai sutiko jūsų išmintingą pasiūlymą. Iš pradžių tyli panieka, paskui įžūlūs riksmi! Jei jūs būtumėte galėjęs taip, kaip aš, išvysti, koks pasitenkinimas švietė dviejų išdidžių prelatų veiduose! Atrodė, kad jie ploja patys sau!

Kol klastingasis Dudicijus sukiojo durklą žaizdoje, giliai susimąstęs Firlėjus tyliai ir liūdnai lingavo galva.

– Jūs žinote, kad Komandonis po to, kai mes atvykome į Lenkiją, vaizdavo mus globojantis ir atrodė visiškai atsidavęs erchercogui Ernestui, bet, supratęs, kad austrų pasiuntiniai, veikiantys savo valdovo vardu, yra gana tolerantiški, nes išmintingasis Maksimilijonas globoja savo valdinius, nepaisydamas jų religinių įsitikinimų, jis nutarė, kad mes netinkami atstovauti ambicingosios Romos norui dominuoti. Šventas Baltramiejus atvėrė jam akis dėl Anžu kuni-gaikščio nuopelnų ir jis Viešpaties pateptuoju ir Lenkijos karaliumi panorą matyti prancūzų žudiką.

– Aš nebūsiu jam Kolinji, – pro sukąstus dantis iškošė Firlėjus, – brangiai sumokės tas, kuris užsimanys mano galvos.

– Mano drauge, kilnūsiai Firlėjau, – karštai šuktelėjo Dudicijus, – pagaliau jus atpažįstu. Nedrįstu sakyti, kaip liūdėjau regėdamas jus panyrantį į depresiją. Prisiminkite, kas jūs toks, prisiminkite, kad vadovaujate partijai, kuri gali remtis tik ju-

(Nukelta į 44 p.)

mis. Parodykite katalikams, kad jų visai nebijote. Į įžeidimą atsakykite įžeidimu, į panieką – panieka. Tegul jie pagaliau išmoksta gerbti protestantus. Jei prireiks ginti savo teises, nedvejodamas traukite kalaviją iš makščių (Viešpats to nedraudžia) ir įkiškite atgal tik po pergalės.

Firlėjus buvo toks ambicingas, koks tik gali būti partijos vadas. Jis didžiavosi užimantis vieną svarbiausių postų valstybėje ir atliekantis joje svarbų vaidmenį vadovaudamas tikėjimo srovei. Ji, nelaimėi, gana gausi ir gali kelti baimę, bet jis pernelyg mylėjo savo tėvynę, kad pritarėtų Dudicijaus pasiūlymui.

– Aš lenkas, – atsakė jis, – argi galiu griebtis ginklo prieš savo tėvynę?

– Jūs, be abejo, lenkas, – sutiko apsimestinai pasipiktinęs Dudicijus, – tad nebijokite ginti savo ir partijos teisių. Kodėl katalikams jūs svetimas? Kodėl jie nenori pasirašyti akto, užtikrinsiančio jums tikėjimo ir sąžinės laisvę bei turto ir asmens neliečiamumą? Kodėl? Nes norima jus visiškai sunaikinti, atimti jūsų turtus, tarnybas, šiandien jus supančią pagarbą ir šlovę, nes visa tai žeidžia jų pavydžius žvilgsnius. Karaliaus, kurį jie ketina išsirinkti, pasirinkimas yra perspėjimas jums. Argi jūs tikite, kad Henrikas de Valua bus žmogiškesnis, tolerantiškesnis lenkų protestantams, nei buvo tolerantiškas prancūzų protestantams? Gal tėvynėje jo širdyje ir atsirastų kažkiek užtarimo nelaimingiems tėvynainiams, bet ar jis gins jus?

Firlėjus atrodė labai susijaudinęs, stvarstėsi už galvos, vyniojo aplink save apsiausto skvernus, pasikui juos staiga vėl atmesdavo, lyg jį slėgtų jų svoris.

– Taip, – neatlyžo Dudicijus, – po jūsų kojomis veriasi bedugnė.

– Ak, mielai šokčiau į ją, – karščiovosi Firlėjus, – jei tik ji užsivertų virš manęs vieno!

„Lenko siela!“ – tyliai sušnibždėjo nykštukas.

Vieną akimirką jis jau ketino pasirodyti Firlėjui ir padėti jam atsispirti klastingam Dudicijaus kursymui, bet susivokė, kad didysis maršalka menkai jį pažįsta ir nepadėkos jam už jo paslapčių šnipinėjimą.

– Toks kilnus atsidavimas būtų vertas kilnios sielos, – tęsė Dudicijus, – bet vien dėl to negalite išduoti partijos pasitikėjimo, nes ji jus išsirinko savo tarpininku, ir jos likimas, be abejo, priklauso nuo to, kaip pasielgsite jūs.

– Taip, jūs teisus, – atsiliepė Firlėjus, – protestantai mato manyje savo vadą, jų gyvybės mano

rankose, o mano garbė reikalauja juos ginti. Ginsiu mūsų interesus net jei prireikus tektų žūti pačiam, skirsiu visą energiją kovai su katalikų užsispyrimu. Tegul jie sutinka su federacija arba rinkimų nebus.

Nykštukas nevalingai šūktelėjo. Dudicijus kažką nugirdo ir sunerimęs apsižvalgė, bet nieko nepastebėjo.

– Man pasirodė, kad nugirdau kažkokį triukšmą, – tarė jis, – būtų išmintinga jums sugrįžti į savo palapinę. Bijau, kad mūsų neužpultų tie niekšai, kuriems didysis girių laukinis, jodinėjantis ant to baisaus lokio ir šį rytą išgąsdinęs jo ekscelencijos žirgus, keistai pamokslavo, kitaip sakant – juos girdė. Tai jis to dvigubo veidmainio Valanso vyskupo pistolių dėka privertė juos bliauti baigiantis posėdžiui. Ir žinau, kas pakišo tokią mintį. Tai mažasis Monliuko naminis demonas, nykštukas, kurį vadina, jei neklystu, Krasovskiu.

Nekreipdamas dėmesio į austro kalbas, Firlėjus paėmė jį už rankos.

– Eime, – tarė jam, – prieš akis dar visa naktis, galėsime sutarti, kaip rytoj turiu elgtis.

Krasovskis ilgai sekė juos akimis, kol jie dingto toje stovyklos vietoje, kur stovėjo Firlėjaus palapinė. Ją mėnulio šviesoje buvo galima atpažinti iš plevėsuojančios vėliavos, judinamos švelnaus gaivaus vakaro vėjo.

„Naminis demonas, – pakartojo nykštukas jiems nueinant, – o tu – nuodinga gyvatė. Norėčiau uždusinti tave savo silpnomis rankomis! Naminis demonas! Taip, norėčiau pabūti juo tik akimirką, kad galėčiau tave sekti ir sužlugdyti tavo kėslus. Bet neskubėkime, jau pakankamai išmokau, kad sukliudyčiau tau kenkti tiek, kiek tu pageidautum.“

TREČIO TOMO PABAIGA

(Tęsinys kitame numeryje)

*Iš prancūzų į lietuvių kalbą vertė
Virginijus Baranauskas.*

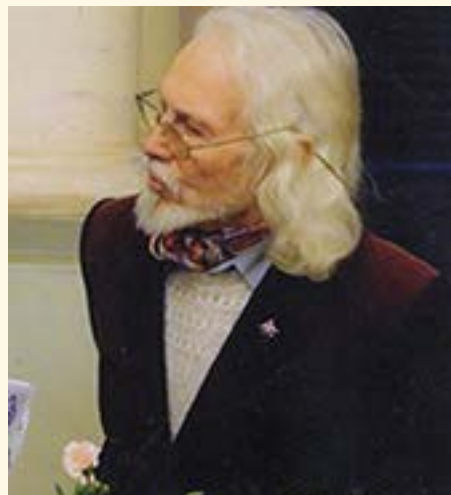
Knygos originalas prancūzų kalba – „Le Nain Politique: Roman historique, par Mme la Ctesse de Choiseul-Gouffier, nee Ctesse de Tisenhaus“. Jis išleistas 1826 m. Paryžiuje. Lietuvių kalba skelbiamas pirmą kartą.

VILNIAUS žemaičių kultūros draugija. 2013–2014 metai

Eugenija Tamara ARNASTAUSKIENĖ, Dalia DIRGĖLIENĖ, Danutė MUKIENĖ

Nuotraukos Virginijos VALUCKIENĖS, Zigmo JUŠKEVIČIAUS, Alvydo STRIČKOS

Dešinėje – dailininkas Alfonsas Čepauskas 2013.01.16

2013 metai

SAUSIO 5 d. savaitraščio „Vilniui ir Vilniečiams“ puslapyje „Sostinė“ išspausdintas istorikės, Vilniaus žemaičių kultūros draugijos (toliau – draugija, VŽKD, Vilniaus žemaičiai) narės Mortos Baužienės straipsnis „Vilnių niokojo tie, kurie nežinojo jo praeities“.

SAUSIO 15 d. vyko draugijos ataskaitinis susirinkimas. Jo metu teigiamai įvertinta draugijos ataskaitinio laikotarpio veikla, naujiems nariams įteikti draugijos narių pažymėjimai „Žemaičių pasai“.

SAUSIO 16 d. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje atidaryta žurnalistų sukurtų ekslibrisų ir dailininko, draugijos nario Alfonso Čepausko mažosios metalo plastikos paroda. Šia proga A.Čepauską ir jo kolegas dainomis pasveikino Vilniaus žemaičių folkloro ansamblis „Tyklė“ (vadovė Vitalija Brazaitienė) bei kiti renginyje dalyvavę dailininko bičiuliai.

SAUSIO 18 d. būrys VŽKD narių dalyvavo Vilniaus karininkų ramovėje vykusiame Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“, su kuriuo draugija jau daug metų palaiko glaudžius ryšius, veiklos

2013 m. sausio 16 d. vykusio VŽKD ataskaitinio susirinkimo dalyviai (bendras salės vaizdas)

penkiolikos metų sukakčiai skirtame šventiniame renginyje bei šio klubo išleistas knygos „Mus jungia Rokiškio kraštas“ sutiktušė.

SAUSIO 24 d. Vilniaus mokytojų namuose vyko žurnalisto, poeto, aktyvaus VŽKD nario Juozo Elekšio (1931–2022) dviejų leidinių („Čia mano žemė“ ir „Dainų upeliukas“) sutiktušė bei dainų, sukurtų pagal J. Elekšio žodžius, premjeros. Koncertavo Sonata Tamašauskaitė-Petkienė, Antanas Petkus, operos solistai Gražina Skinderytė-Kurnickienė ir Vytautas Kurnickas.

SAUSIO 27 d. prisimenant kompozitorių, pedagogą, aktyvų VŽKD narį Jurgį Gaižauską (1922–2009) jo dukters smuikininkės Vilijos Gaižauskaitės-Veličkienės iniciatyva įvyko koncertas, skirtas Tėvui atminti. Jo metu skambėjo J. Gaižausko kūriniai. Juos atliko trio „Keturstygis“ – smuikininkės Nomeda Gatelienė, Vilija Gaižauskaitė-Veličkienė ir kanklininkė Aistė Bružaitė.

Tos pačios dienos pavakary Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejuje vyko Klaipėdoje gimusio fotomenininko Algimanto Aleksandravičiaus išleistas knygos „Žemaitė – mona meilė“, kurioje

(Nukelta į 46 p.)

Vasario 19-osios kultūros vakaro metu koncertavo Vilniaus mokytojų namų liaudiškos muzikos ansamblis „Kankleliai“ (vadovė Daiva Čičinskienė)

2013 m. vasario 12-ąją Vilniaus mokytojų namų kiemelyje vykusių Užgavėnių šventės akimirka

išspausdinta daug iškilių žemaičių, tarp jų ir VŽKD narių, nuotraukų, sutiktuvės. Renginį vedė Plungėje gimusi, Vilniuje gyvenanti ir kurianti aktorė Jurgita Jurkutė, kalbėjo knygos autorius, iš Telšių kilęs istorikas, Vilniaus universiteto profesorius Alfredas Bumblauskas, Šiauliuose savo gyvenimo kelią pradėjęs dailininkas Petras Repšys, sūduvis fotografas ir fotografijos istorikas Stanislovas Žvirgždas.

SAUSIO 28 d. Lietuvos dailininkų sąjungos parodų salėje atidaryta iš Mažeikių kilusios dailininkės Filomenos Linčiūtės-Vaitiekūnienės paroda „Medžiai ir bokštai“. Renginyje dalyvavo ir parodos atidarymo proga dailininkę pasveikino Vilniaus žemaičiai.

SAUSIO 30 d. „Lietuvos aide“ išspausdintas Birutės Silevičienės straipsnis „Norėčiau pasiekt Laimės šalį“ apie žurnalistą, poetą, draugijos narį Juozą Elekšį, bei trys jo sukurti eilėraščiai. Tais metais respublikinėje spaudoje apie J. Elekšį buvo paskelbta ir daugiau straipsnių.

SAUSIO MĖNESĮ draugijos nariai Janina Griciūtė, Jūra Marija Baužytė ir Povilas Milius šventė savo 60-metį, Danguolė Guobienė – 65-metį, Vytautas Pukys – 75-metį. Juos šių sukakčių proga gražiai pasveikino VŽKD nariai.

VASARIO 12 d. Vilniuje vėl vyko Užgavėnių renginiai. VŽKD persirengėliai šelgio tiek miesto aikštėse, tiek ir vakare Vilniaus mokytojų namų kiemelyje surengtoje Užgavėnių šventėje, kurioje Kanapinių vaidino draugijos narys Juozas Macas (1937–2014), grojo iš Dzūkijos kilusio Dariaus Mokevičiaus vadovaujama liaudiška kapela „Ratilai“, kuriame dainuoja ir keletas Vilniuje gyvenančių žemaičių. Vėliau Užgavėnėse dalyvavę draugijos nariai susėdo prie vaišių stalo Vilniaus mokytojų namuose, kur vyko ir žemaitiška Užgavėnių vakaronė.

VASARIO 19-osios VŽKD kultūros vakaras buvo skirtas Žemaičių krikšto jubiliejui. Renginyje dalyvavo, kalbėjo istorikas dr. Darius Baronas ir draugijos narys, Vilniaus Visų Šventųjų parapijos klebonas kunigas Vytautas Rapalis. Renginio metu vyko ir tradicinių giesmių kompaktinės plokštelės „Dėkui gi, dėkui“ sutiktuvės, koncertavo Vilniaus mokytojų namų liaudiškos muzikos ansamblis „Kankleliai“ (vadovė Daiva Čičinskienė).

VASARIO 19 d. „Lietuvos žiniose“ išspausdintas iš Darbėnų krašto kilusio etnologo dr. Petro Kalniaus straipsnis „Apie žemaičius – savus ir kitokius“.

VASARIO mėnesį gražių

Iš kairės: Žemaičių Kalvarijos kalnus gieda Vilniaus arkikatedros bazilikos senųjų giesmių ansamblis (vadovė Janina Bukontaitė); kalba leidinio „Žemaičių Kalvarijų kalnai. Maldynas ir giesmynas“ autorius – muzikologas prof. Alfonsas Motuzas. 2013.03.29

sukakčių proga draugijos nariai pasveikino: Alfonsą Žalandauską – su 75-mečiu, Adomą K. Narščių – su 65-mečiu, Mariją Slušinskaitę ir Virginiją Valuckienę – su 55-mečiu. Kartu su jais tą mėnesį buvo gražiai pagerbti ir gimtadienius šventę draugijos nariai Eugenija Tamara Arnastauskienė, Daiva Čičinskienė, Pijus Dambrauskas, Dalia Dirgėlienė, Zofija Elekšienė, Dalia Marija Kaminskienė, Alma Antanina Lapinskienė, Angelina Narušienė, Elvyra Stapčinskienė, Alvydas Strička. Su jubiliejais, gimtadieniais draugijos nariai būdavo pagerbiami visus 2013-uosius metus, ši tradicija pratęsta ir vėliau.

KOVO 1 d. Signatarų namuose vyko muzikologo prof. Alfonso Motuzo spaudai parengto leidinio „Žemaičių Kalvarijų kalnai. Maldynas ir giesmynas“ sutiktuvės. Renginį, kuris buvo skirtas Žemaičių krikšto 600 metų jubiliejui paminėti, organizavo Lietuvos nacionalinio muziejaus Signatarų namai ir Lietuvos edukologijos universiteto Istorijos fakultetas. Diskusiją apie Žemaičių krikšto ištakas ir įsitvirtinimą, liaudies pamaldumo praktikas, jų apeiginius papročius ir muziką vakaro metu moderavo dr. Aldona Vasiliauskienė, kalbėjo prof. Alfonsas Motuzas (1955–2019), kun. Vytautas Rapolis, dr. Vida Kniraitė ir dr. Darius Liutikas.

KOVO mėnesio pradžioje draugijos nariai aktyviai dalyvavo Vilniuje vykusioje kas pavasarį vykstančioje Kaziuko mugėje, būrys sostinės žemaičių jos metu koncertavo.

KOVO 19 d. vykusio VŽKD kultūros vakaro metu vyko istorikės, draugijos narės Mortos Baužienės knygos „Pasižvalgymas po senojo Vilniaus mūrus“ sutiktuvės. Kalbėjo knygos autorė, leidyklos „Savastis“ vadovas Juozas Bardauskas. Renginyje su

VŽKD nariai (iš kairės): Povilas Saudargas ir Juozas Šimkus

VŽKD nariai (iš kairės): Alfonsas Katkus, Juozapas Baldauskas ir Vytautas Jocis

Juozapinėmis buvo pasveikinti visi draugijos Juozapai, taip pat ir jubilatai, kovo mėnesį gimtadienius šventę žemaičiai. Vakaronėje grojo Albinas Batavičius ir Ipolitas Petrošius.

KOVO 29-ąją būrys draugijos narių, pakviesti Vilniaus Bernardinų bažnyčios klebono žemaičio kunigo brolio Algirdo Malakausko OFM, Bernar-

(Nukelta į 48 p.)

dinų bažnyčioje giedojo Žemaičių Kalvarijos kalnus. Renginyje kartu su kitais pamaldų dalyviais Žemaičių Kalvarijos kalnus giedojo Vilniaus arkikatedros bazilikos senųjų giesmių ansamblis (vadovė Janina Bukontaitė).

KOVO–BALANDŽIO mėnesiais respublikinėje spaudoje buvo paskelbta keletas straipnių apie prof. Alfonso Motuzo spaudai parengtą Žemaičių Kalvarijos kalnų maldyną ir giesmyną, Signatarų namuose vykusias jo sutiktuves, Žemaičių Kalvarijos kalnų giedojimą Vilniaus Bernardinų bažnyčioje.

Laikraščio „Draugas“ priede „Kultūra“ paskelbtas kalbininko, žodynininko, draugijos nario dr. Antano Balašaičio (1931–2023) straipsnis „Kalbininkai ir poezija“, kuriame pateikta daug informacijos ir apie žemaičius. Tais metais Lietuvos ir užsienio šalių spaudoje buvo išspausdinta ir daugiau šio autoriaus straipsnių apie žemaičius, kalbininkus, publikacijų, skirtų Lietuvos Respublikos Seimo paskelbtiems Tarmių metams. Vienas jų – „Žemaičių krikšto 600 metų jubiliejaus minėjimas Vatikane“ išspausdintas žurnale „Žemaičių žemė“ (Nr. 2),

BALANDŽIO 2 d. didelis būrys Vilniaus žemaičių dalyvavo Visų Šventųjų bažnyčioje vykusiose Velykinėse šv. Mišiose, kurias aukojo draugijos narys kun. Vytautas Rapalis. Jų metu giedojo Ipolito Petrošiaus suburtas ir jo vadovaujamas choras. Po šv. Mišių Visų Šventųjų bažnyčios parapijos namuose vyko graži žemaičių Velykinė vakaronė.

BALANDŽIO 5 d. mirė Raseinių rajono Paserbenčio kaime 1936 m. balandžio 1 d. gimęs poetas, eseistas, vertėjas, žurnalistas, visuomenės veikėjas, daugelio knygų ir straipsnių autorius, Vilniaus universiteto dėstytojas, VŽKD bičiulis Marcelijus Martinaitis (1936–2013). Jį Vilniaus

Kino režisierius Justinas Lingys 2013.04.16

žemaičiai kartu su jo artimaisiais, draugais, bičiuliais, kūrybos gerbėjais amžinam poilsiui palydėjo į Vilniaus Antakalnio kapines.

BALANDŽIO 16 d. vyko Tarmių metams skirtas VŽKD kultūros vakaras „Mūsų protėvių šnektas“. Jos svečias buvo iš Mažeikių kilęs kino režisierius, poetas Justinas Lingys, kuris parodė žemaičių kalba sukurtą filmą „Vėlka merga“ (rež. Justinas Lingys, scenarijaus autorė Audronė Daraškevičienė (Pociūtė)). Renginio metu buvo parodytas ir J. Lingio sukurtas dokumentinis filmas „Žemaičių krikštas“. Apie tarmių išsaugojimo svarbą kalbėjo renginyje dalyvavęs 1933 m. rugsėjo 24 d. netoli Salantų (Kretingos raj.) Barzdžių kaime gimęs kalbininkas dr. Pranas Kniūkšta (1933–2020).

GEGUŽĖS 11 d. laikraščio „Vilniui ir Vilniečiams“ puslapyje „Sostinė“ išspausdintas straipsnis „Atverti dar ne visi metraštininko lobiai“ apie aktyvų visuomenės veikėją, Lietuvos ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai dalyvį, politinį ka-

Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčioje vykusiose Velykinėse šv. Mišiose gieda Ipolito Petrošiaus suburtas choras; velykinė vakaronė Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios parapijos namuose. 2013.04.02

Iš kairės: pėčiųjų žygis į Aukštojo kalną; VŽKD garbės narys alpinistas Vladas Vikauskas (kairėje) su dukra Dalia ir jos šeima. 2013.05.18

Viršuje – 2013.09.17 VŽKD vakaronėje groję muzikantai; dešinėje – draugijos kultūros vakaro „Mūsų protėvių šneka“ organizatoriai ir svečiai. 2013.05.21

linį, pedagogą, Sąjūdžio metraštininką, fotografą, VŽKD narį Albiną Kentrą (1929–2023).

GEGUŽĖS 18 d. vyko alpinisto, Raseinių garbės piliečio, knygų autoriaus, aktyvaus VŽKD nario Vlado Vitkausko gimimo 60-mečiui skirta šventė „Mūsų Everestas“, kurios programoje buvo pėčiųjų žygis į Medininkus, dviratininkų ir automobilistų žygis, pėčiųjų kopimas į aukščiausią Lietuvoje kalną (Aukštojo), šventinė popietė prie ugniavietės, turistinės vaišės. Renginius organizavo Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba ir Lietuvos keliautojų sąjunga. Juose aktyviai dalyvavo Vilniaus žemaičiai. Informacija apie šį renginį pateikta žurnalo „Žemaičių žemė“ 2013 m. penktajame numeryje.

GEGUŽĖS 21 d. vykęs VŽKD kultūros vakaras „Mūsų protėvių šneka“ buvo skirtas Tarmių metams. Jo metu renginio svečiai šiauliškiai parodė muzikinę-literatūrinę programą „Šiuolaikiniai ru-

giai“, sukurtą pagal iš Skuodo krašto kilusio poeto, žurnalisto Stasio Jonausko (1948–2018) kūrybą. Savo eiles skaitė iš Skuodo rajono kilęs poetas, eseistas, literatūros kritikas, redaktorius Justinas Kubilius, kalbėjo ir iš to paties rajono kilęs žurnalistas ir prozininkas Liudvikas Gadeikis.

GEGUŽĖS mėnesį draugijos nariai jubiliejų proga sveikino: Vaclovą Paulauskį – su 80-mečiu, Rūtą Lakačauskienę – su 70-mečiu, Lidiją Turčionavičiūtę ir Vladą Vitkuską – su 60-mečiu, Aušrą Liutkutę – su 40-mečiu.

BIRŽELIO 7 d. Jurbarko rajono laikraščio 23-iam numeryje išspausdintas straipsnis „Kalbininkas A. Balašaitis – Eržvilko pasididžiavimas“ apie kalbininką, žodynininką, VŽKD narį dr. A. Balašaitį (1931–2023).

BIRŽELIO mėnesį 80-metį šventė draugijos
(Nukelta į 50 p.)

Viršuje – ekskursijos dalyviai ant Rambyno kalno (Šilutės r.). 2013.06.09; dešinėje – 2013.09.17 vykusio VŽKD kultūros vakaro metu koncertuoja Vilniaus choras „Šeškinės bočiai“ (vadovė Genė Radušienė); apačioje – šio renginio dalyviai (bendras salės vaizdas)

nariai Vytautas Juozas Mykolaitis, Genė Jacėnaitė (1933–2016), 75-metį – Aldona Vilhelmina Babrauskaitė, 70-metį – Vanda Vaitulionienė ir Regina Danutė Bistrickienė, 65-metį – Birutė Cecilija Petrauskienė.

LIEPOS 15 d. laikraščio „Vakarų Lietuva“ žemaitiškame puslapyje „Būkem žemaitė“ išspausdintas žemaitiškai parašytas mažiekiškės Genoveitos Gricienės straipsnis „Jūzaps – atskėra truopnoma, nuošėrdoma ir geroma žmuogos“ apie draugijos narį Juozą Elekšį. Paskelbtas ir J. Elekšio eilėraštis.

LIEPOS mėnesį jubiliejus šventė šie draugijos nariai: 85-metį Antanas Masedunskas, 80-metį – Albinas Vaičiūnas, 75-metį – Algirdas Bronius Kenstavičius, 70-metį – Justinas Noreika, 60-metį – Irena Bukelskienė.

RUGPJŪČIO 14 d. amžinam poilsiui į Vilniaus Salininkų kapines išlydėta 2013 m. rugpjūčio 12d. mirusi aktyvi VŽKD ir liaudies šokių kolektyvo „Šimtažiedis“ narė Eugenija Tubutienė (1937–2013).

RUGPJŪČIO mėnesį 75-erių metų sukaktį šventė draugijos nariai Povilas Saudargas ir Birutė Butkevičienė, 60-metį – Kazys Aleksandravičius, 50-metį – Asta Taluntienė.

RUGSĖJO 9 d. VŽKD nariai kartu su kitų Lietuvos visuomeninių organizacijų atstovais dalyvavo ekskursijoje, kurios metu aplankyta Marijampolė, Kazlų Rūda, Vilkyškiai. Bitėnai, Bitėnų kapinės, Rambyno kalnas.

RUGSĖJO 17 d. VŽKD kultūros vakaro svečiai buvo, kalbėjo Aplinkos ministerijos viceministras Almantas Petkus, Klaipėdos rajono savival-

dybės meras Vaclovas Dačkauskas, kuris draugijos pirmininkei įteikė Padėkos raštą už aktyvią visuomeninę kultūrinę veiklą, Gargždų krašto garsinimą. Koncertavo Vilniaus miesto vokalinis-instrumentinis ansamblis „Šeškinės bočiai“ (vadovė Genė Radušienė). Vakarinės metu grojo draugijos muzikantai, tarp jų ir šimtmetis smuikininkas J. Jocius. Apie šį renginį laikraštyje „Mano Gargždai“ rugsėjo 20 d. paskelbtas Redos Baltinaitės straipsnis „Meras apdovanojo Žemaičių draugijos vadovę“.

RUGSĖJO mėnesį su 70-mečiu buvo pasveikinti draugijos nariai Marija Ginčauskaitė ir Irutė Žemelinė, su 55-mečiu – Audronė Gudelevičienė.

SPALIO 18 d. Vilniaus karininkų ramovėje draugijos nariai dailės parodos atidarymo proga pasveikino ją surengusį Vilniuje gyvenantį ir kuriantį dailininką Bronių Grušą (1932–2013) ir jo mokinį iš menininko gimtojo Skuodo rajono Ylakių miestelio vidurinės mokyklos. Tokias parodas dailininkas Vilniuje rengė ir Ylakių moksleivius globojo ir ankstesniais metais.

SPALIO 24 d. Rašytojų klube Vilniuje vyko žemaitės literatūrologės prof. Viktorijos Daujotytės knygos „Boružė, ropojanti plentu“ apie Marcelijų Martinaitį (1936–2013) sutiktuvės. Knygos autore šia proga pasveikino VŽKD nariai.

Žurnalistas, fotografas, knygos apie teatro režisierę Stasę Niūniavaitę autorius Apolinaras Juodpusis

2013 m. spalio 18 d. Vilniaus karininkų ramovėje vykusio Ylakių vidurinės mokyklos (Skuodo r.) moksleivių parodos atidarymo akimirka

Kalba teatro režisierės Stasės Niūniavaitės draugė, VŽKD narė Irena Ramonienė

2013 m. spalio 29-ąją vykusio Tarmių metams skirto renginio metu koncertuoja Vilniaus folkloro ansamblis „Ūla“ (vadovė Janina Bukontaitė)

SPALIO 29 d. VŽKD kultūros vakaras buvo skirtas Tarmių metams. Jame dalyvavo, apie tarmių išsaugojimo reikšmę, savo darbus puoselėjant tarmes kalbėjo iš Vieksnių krašto kilusi Lietuvos kalbos instituto direktoriaus pavaduotoja, mokslų daktarė, prof. Grasilda Blažienė, žemaitės

(Nukelta į 52 p.)

Dešinėje – Apolinaro Juodpusio knygos „Stasė Niūniavaitė teatro režisierė, literatė, politinė kalinė, visuomenininkė“ sutiktuvių akimirka. 2013.11.19

2013 m. gruodžio 17-ąją vykusį VŽKD kultūros vakarą jo dalyviai užbaigia giedodami „Ilgiausių metų“

žurnalistės Danutė Mukienė ir Jūratė Grabytė, iš Skuodo rajono kilęs poetas, eseistas, literatūros kritikas ir redaktorius Justinas Kubilius. Koncertafo Vilniaus folkloro ansamblis „Ūla“ (vadovė Janina Bukontaitė).

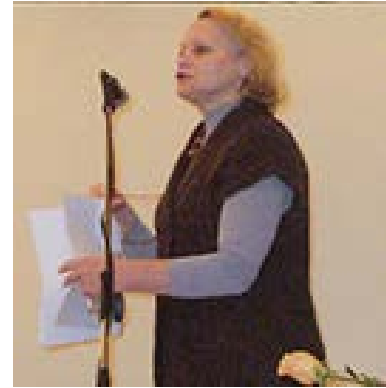
LAPKRIČIO 16 d. mirė 1932 m. rugpjūčio 20 d. Skuodo rajono Gailiškių kaime gimęs dailininkas, aktyvus visuomenės ir VŽKD narys Bronius Grušas (1932–2013). Jis palaidotas Vilniaus Karveliškųjų kapinėse.

LAPKRIČIO 19 d. VŽKD kultūros vakaro metu vyko iš Akmenės rajono Kegrių kaimo kilusio, Vilniuje gyvenančio žurnalisto, fotografo, buvusio Akmenės mėgėjų teatro, kuriam vadovavo Stasė Niūniavaitė, aktorius Apolinaro Juodpusio knygos „Stasė Niūniavaitė teatro režisierė, literatė, politinė kalinė, visuomenininkė“ sutiktuvės. Prisiminimais apie režisierę, jaunystėje kūrusią eilėraščius, dalyvavusią Žemaičių rašytojų sambūrio veikloje, patyrusią tremties sunkumus, dalinosi pats knygos autorius, žurnalistė Danutė Mukienė, teatro režisieriai Stasė Varanauskaitė-Lukšienė, Birutė Sarapinienė ir Vacys Vičius, poetas ir žurnalistas Juozas Elekšis, buvusi S. Niūniavaitės draugė Irena Rudienė. Koncertavo dainininkė Vaida Butautaitė, pianistė, tarptautinio M. K. Čiurlonio konkurso laureatė Jurgita Kazakevičiūtė. Renginyje tylos minute pagerbtas 2013 m. lapkričio 16 d. Amžinybėn išėjęs dailininkas, aktyvus draugijos narys Bronius Grušas (1932–2013). Gražiai pasveikinti jubiliejus pažymintys draugijos nariai. Vakaronėje susirinkusiuosius linksmino muzikantai Ipolitas Petrošius ir Vytautas Mykolaitis.

LAPKRIČIO 27 d. Amžinybėn išėjo draugijos narys Vaclovas Paulauskis (1933–2013).

LAPKRIČIO 30 d. būrys draugijos narių dalyvavo Vilniuje veikiančioje Lietuvos medicinos bibliotekoje vykusiame Vydūno draugijos renginyje, skirtame Vydūno 145-osioms gimimo ir 60-osioms mirties metinėms bei Vydūno draugijos 25-mečiui. Bibliotekoje tą dieną buvo atidaryta šios Vydūno draugijos veiklą išsamiai pristatanti paroda.

LAPKRIČIO mėnesį draugijos nariai aplankė Vilniaus Jonų gatvės gale-

Kalba Nijolė Marcinkevičienė.
2013.12.17

rijoje eksponuotą Telšiuose veikusios Menininkų vasaros kūrybinės stovyklos darbų parodą.

GRUODŽIO 17-ąją vykusio VŽKD kultūros vakaro metu buvo prisiminti žemaičių Kūčių ir Kalėdų papročiai. Apie juos papasakojo renginio viešnia – Lietuvos liaudies kultūros centro darbuotoja Nijolė Marcinkevičienė, o apie kalėdinių eglžių ir kitus Kalėdų laikotarpio papuošimus, jų reikšmę – dailininkė, draugijos narė Genė Jacėnaitė (1933–2016). Koncertavo Vilniaus mokytojų namų liaudiškos muzikos ansamblis „Kankleliai“ (vadovė Daiva Čičinskienė). Buvo mokamasi senovinių kalėdinio laikotarpio žaidimų. Vakaro metu „Žemaičių pasai“ įteikti naujiems draugijos nariams, buvo pasveikinti gimtadienius švenčiantys žemaičiai. Renginį „užviršavo“ bendrai visų renginio dalyvių sugiedota „Ilgiausių metų“.

GRUODŽIO 27-osios dieną draugijos nariai aplankė dailininko, fotomenininko Rimanto Dichavičiaus kūrinių parodą, pabendravo su menininku ir kartu su juo nusifotografavo prie VŽKD vėliavos.

Nuotraukose: viršuje – 2014 m. sausio 21 d. vykusio VŽKD ataskaitinio-rinkiminio susirinkimo dalyviai, dešinėje – susirinkimo metu išrinkta nauja VŽKD taryba

2014 metai

SAUSIO 9 d. Amžinybėn iškeliavo iš Papilės krašto kilęs žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“ redaktorius, aktyvus VŽKD narys Juozapas Baldauskas (1932–2014). Jį amžinam poilsiui artimieji, draugai ir bičiuliai, tarp jų ir draugijos nariai, iš Vilniaus palydėjo į Papilės (Akmenės r.) kapines. Išsamus žurnalisto Vytauto Žeimanto straipsnis apie J. Baldauską išspausdintas 2014 m. žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“ pirmajame numeryje.

SAUSIO 12 d. būrys draugijos narių dalyvavo Vilniaus zanavykų bendrijos vakaronėje, skirtoje jos veiklos 25-erių metų sukakčiai, ir šia proga pasveikino bendrijos narius.

SAUSIO 18 d. VŽKD nariai svečiavosi Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ renginyje.

SAUSIO 21 d. vyko Vilniaus žemaičių kultūros draugijos ataskaitinis-rinkiminis susirinkimas. Jo metu, teigiamai įvertinus draugijos ataskaitinio laikotarpio veiklą, išklausus Revizijos komisijos ir finansinę ataskaitas, buvo išrinkta nauja draugijos taryba (Dalia Dirgėlienė, Povilas Saudargas (draugijos pirmininkės pavaduotojas), Virginija Bumblienė (draugijos pirmininkės pavaduotoja), Alfonsas Katkus (iždininkas), Aldona Bazienė, Eugenija Tamara Arnastauskienė (metraštininkė), Dalia Kaminskienė, Asta Taluntienė, Regina Matonienė, Zigmas Juškevičius, Ipolitas Petrošius, Alvydas Strička). Draugijos tarybos pirmininkės pareigos vėl patikėtos Daliai Dirgėlienei.

SAUSIO 31 d. įmonės „United Agency“ rūmuose vyko istorikų, mokslo daktarų Junonos ir Vytenio Almonaičių knygos „Pietų Medininkai.

Keliautojo po Laukuvos apylinkes žinynas“ sutiktuvs, kuriose dalyvavo, kalbėjo leidinio autoriai, kanklėmis grojo, dainavo A. Rapalytė-Šiaučiulienė, muzikavo ir draugijos narys Albinas Batavičius.

VASARIO 13 d. Vilniaus rotušėje vyko etnokosmologo, VŽKD garbės nario prof. Liberto Klimkos knygos „Lietuviškų tradicijų skrynelė“ sutiktuvs. Renginyje dalyvavo, L. Klimką knygos išleidimo proga pasveikino Vilniaus žemaičiai.

VASARIO 18 d. vyko VŽKD kultūros vakaras „Everestas buvo mūsų lemtis...“, skirtas alpinisto, draugijos nario Vlodo Vitkausko žygio į Everestą dvidešimties metų sukakčiai. Renginyje dalyvavo, kalbėjo, apie kopimą į aukščiausią Žemėje Everesto kalną papasakojo V. Vitkauskas, sporto organizatorius, poetas ir muzikantas Romas Bernotas (1941–2022). Vakaro metu „Žemaičių pasai“ įteikti naujiems draugijos nariams.

VASARIO mėnesį žurnalo „Žemaičių žemė“ antrajame numeryje išspausdintas straipsnis „Vilniaus žemaičių kultūros draugijai – 25“, publikacija „Prie atvirumo židinio“, kuriame rašoma apie sostinės žemaičių Albino ir Danutės Kazlaukų kūrybą, išleistas knygas, bei straipsnis „Morta Baužienė – apie senojo Vilniaus mūrus“. Kovo 8 d. apie šį renginį 19-ame Klaipėdos rajono laikraščio „Bangą“ numeryje išspausdintas Aldonos Vareikienės straipsnis „Žemaičių pasididžiavimas – alpinistas Vladas Vitkauskas ir Edita Uksaitė“.

KOVO 4 d. draugijos nariai lankėsi Vilniaus miesto rotušėje kovo 4–31 dienomis veikusioje dailininko, buvusio aktyvaus VŽKD nario Broniaus Grušo kūrybos parodoje.

KOVO 18 d. vyko VŽKD kultūros vakaras, (Nukelta į 54 p.)

Nuotraukose: kairėje – koncertuoja Simonas Bušma (kairėje) ir Gediminas Dalinkevičius; viršuje: Marija Purvinienė ir Martynas Purvinas. 2014.04.15

Dailininkė Filomena Linčiūtė-Vaitiekūnienė. 2014 m.

kurio metu pristatyta etnokosmologo prof. Liberto Klimkos knyga „Lietuviškų tradicijų skrynelė“.

Draugijos nariai Lietuvos dailės muziejaus Vilniaus paveikslų galerijoje veikusioje Marcelijaus Martinaičio margučių parodoje. 2014.04.17

KOVO mėnesį žurnale „Žemaičių žemė“ išspausdintas Povilo Saudargo straipsnis „Neužmirštamos knygų sutiktuvės Vilniaus mokytojų namuose“, kuriame pasakojama apie VŽKD veiklą.

KOVO 28 d. draugijos nariai organizuotai lankėsi Lietuvos nacionalinio muziejaus Taikomosios dailės muziejuje vykusioje iš Platielių krašto kilusio, Vilniuje gyvenusio dailininko Leonardo Tuleikio (1939–2014) jubiliejinėje retrospektyvinėje parodoje „Tapybos atspindžiai“.

BALANDŽIO 9-ąją būrys draugijos narių dalyvavo Vilniaus kupiškėnų klubo veiklos 20-mečiui skirtame renginyje.

BALANDŽIO 15 d. VŽKD kultūros vakaro svečiai buvo Jono Basanavičiaus premijos laureatai architektai Marija Purvinienė ir Martynas Purvinas,

Nuotraukose (iš kairės): VŽKD jubiliejiname renginyje Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos padėkos raštais apdovanoti draugijos nariai Ipolitas Petrošius, Dalia Dirgėlienė, Zigmas Juškevičius, Povilas Saudargas, Virgijūna Bumblienė; Vilniaus miesto savivaldybės Padėkos raštais apdovanoti draugijos nariai Albinas Batavičius, Vytautas Jucys, Asta Taluntienė, Alfonsas Tekorius, Dalia Dirgėlienė, Alvydas Strička. Prie mikrofono – Vilniaus meras Artūras Zuokas

2014 m. gegužės 18 d. Vilniaus mokytojų namuose vykusio renginio, skirto VŽKD 25-erių metų veiklos sukakčiai, dalyviai (bendras salės vaizdas)

kurie papasakojo apie savo darbus, išleistas knygas ir vykdomus tyrimus. Koncertavo Simonas Bušma ir Gediminas Dalinkevičius.

BALANDŽIO mėnesį Klaipėdos rajono laikraštyje „Banga“ išspausdintas straipsnis apie Vladą Vitkauską, Mariją ir Martyną Purvinus bei apie M. ir M. Purvinių veiklą tyrinėjant Mažosios Lietuvos architektūrą ir etnografiją.

BALANDŽIO 17 d. draugijos nariai dalyvavo Lietuvos dailės muziejaus Vilniaus paveikslų galerijoje vykusiame Marcelijaus Martinaičio (1936–2013) sukurtų velykinių margučių parodos atidaryme. Jo metu koncertavo Vilniaus žemaičių folkloro ansamblis „Tyklė“ (vadovė Vitalija Brazaitienė). Apie šį renginį balandžio 19 d. savaitraštyje „Lietuvos rytas“ buvo išspausdintas straipsnis „Margučiai mena parodą“.

BALANDŽIO 20 d. mirė 1939 m. sausio 25 d. Plungės seniūnijos Babrungėnų kai-

(Nukelta į 56 p.)

Nuotraukose (iš kairės): groja Dapšauskų giminės pučiamųjų orkestras; dešinėje – Ipolitas Petrošius. 2014.09.16

me gimęs, po studijų Vilniuje keletą dešimtmečių gyvenęs ir kūręs dailininkas Leonardas Tuleikis (1939–2014).

BALANDŽIO 22 d. Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčioje vyko žemaitiškos Šv. Velykų Mišios, kurias aukojo draugijos narys kun. Vytautas Rapalis. Po Mišių Vilniaus žemaičiai gražiai bendravo parapijos namuose vykusioje Velykinėje vakaronėje.

GEGUŽĖS 9 d. draugijos nariai dalyvavo Vilniaus mokytojų namuose vykusiame liaudiškos muzikos ansamblio „Kankleliai“ kūrybinės veiklos 45-čiui skirtame šventiniame koncerte ir pasveikino ansamblicius su šia gražia kolektyvo sukaktimi.

GEGUŽĖS 18 d. vyko VŽKD 25-čiui skirtas renginys. Jo metu buvo apžvelgta draugijos veikla, su jubiliejumi draugiją pasveikino Kultūros ministerijos Regionų kultūros skyriaus vedėja Irena Seliukaitė (1954–2018), Vilniaus meras Artūras Zuokas, Lietuvos Etninės globos tarybos pirmininkas Virginijus Jocys. Koncertavo dainininkė Aušra Liutkutė, Rolandas Vitkevičius, muzikantai Asta Kvasytė, Gediminas Dalinkevičius, Simonas Buš-

ma, Albinas Batavičius ir Ipolitas Petrošius. Renginį vedė Dalia Dirgėlienė ir Stanislovas Kavaliauskas.

2014 m. žurnalo „Žemaičių žemė“ trečiajame numeryje išspausdintas Povilo Saudargo straipsnis „Neužmiršamos knygų sutiktuvės“ Vilniaus mokytojų namuose apie bendradarbiavimą su muzikologu prof. Alfonu Motuzą ir jo knygų sutiktuves draugijos renginiuose.

LIEPOS 8-ąją į paskutinę kelionę Vilniaus žemaičiai palydėjo dimisijos pulkininką leitenantą, kultūros paveldo puoselėtoją, VŽKD narį Antaną Masedunską (1928–2014).

RUGSĖJO mėnesį laikraštyje „Tėviškes gamta“ išspausdintas etnokosmologo prof. Liberto Klimkos straipsnis „Rudens lygiadienis ir Vėjų diena“.

RUGSĖJO 9 d. Amžinybėn išėjo ilgametis ir aktyvus draugijos narys Juozas Macas (1937–2014).

RUGSĖJO 16 d. VŽKD kultūros vakaras buvo skirtas Šeimos metams. Renginyje vyko Ipolito Petrošiaus knygos „Gorainių kaimui 400 metų“ ir Virginijaus Jocio sudarytos knygos „Žemaičių kultūros savastys. II. Epochų jungtys“ sutiktuvės. Ren-

Nuotraukose (iš kairės): 2014 m. spalio 21 d. vukusio VŽKD kultūros vakaro dalyviai; groja VŽKD muzikantai. 2014.09.16

Nuotraukose (iš kairės): 2014 m. lapkričio 18 d. vykusiam draugijos renginyje, skirtame Mykolo Kleopo Oginskio jubiliejui, kalbėjo (iš kairės): Vytas Rutkauskas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Danutė Mukienė, Virginijus Baranauskas, Dalia Dirgėlienė; M. K. Oginskiui skirtą renginio dalyviai (bendras salės vaizdas)

ginio metu kalbėjo dr. Rūta Žarskienė, dr. Tomas Petreikis, knygų autorius, sudarytojas V. Jocys, ir kt. Koncertavo Petrošių giminės muzikantai ir Salantuose gyvenančios Dapšauskų giminės pučiamųjų orkestras, Kazys Budrys ir Albinas Batavičius, Vytautas Mykolaitis ir kt.

RUGSĖJO 26 d. gausus būrys Vilniaus žemaičių dalyvavo Vilniaus mokytojų namuose vykusiam renginyje, skirtame Europos kalbų dienai.

RUGSĖJO mėnesio pabaigoje Amžinybėn išėjo 2011 m. draugijos nariu tapęs 1945 m. balandžio 28 d. gimęs žemaitis Stasys Puplinskas.

SPALIO 16 d. laikraštyje „Žalioji pasaulis“ išspausdintas Vacio Paulausko straipsnis „Gamtos prieglobstyje dviasia pakildavo...“ apie Ipolitą Petrošių.

SPALIO 21 d. VŽKD kultūros vakaro svečias buvo iš Kelmės krašto kilęs, Vilniuje gyvenantis ir kuriantis dailininkas, fotomenininkas Rimantas Dichavičius. Jis pristatė savo kūrybą, naujausio fotoalbumo „Laisvės paženklinti“ pirmąjį ir antrąjį tomus, papasakojo apie savo surengtas kūrybos parodas, svarbiausias išleistas knygas, kurių 16 buvo eksponuojama vakaronės metu surengtoje šio menininko leidinių parodoje. Renginio metu „Žemaičių pasai“ įteikti naujiems draugijos nariams.

SPALIO 22-ąją draugijos nariai dalyvavo Lietuvos nacionalinio muziejaus Vilniaus paveikslų galerijoje vykusiam dailininko Leonardo Tuleikio (1939–2014) atminimui skirtame renginyje.

SPALIO 28 d. Amžinybėn išėjo iš Mažeikių krašto kilęs, Vilniuje gyvenęs ir kūręs rašytojas, žurnalistas, pedagogas, daugiau negu dvidešimties knygų autorius Romualdas Granauskas (1939–2014). Jį kartu su artimaisiais, draugais, kūrybos gerbėjais Vilniaus žemaičiai apmžinam poilsui palydėjo į

Priekyje – ilgametė VŽKD metraštininkė dr. Eugenija Tamara Arnastauskienė

Vilniaus Antakalnio kapinių Menininkų kalnelį.

SPALIO 28-osios vakarą Vilniaus Bernardinų bažnyčioje vyko žemaitiškos šv. Mišios, kuriose buvo meldžiamasi už mirusius žemaičius.

LAPKRIČIO 18 d. VŽKD kultūros vakaras buvo skirtas kompozitoriaus, valstybės veikėjo, 1795 m. sukilimo vieno iš vadų Lietuvoje Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) 250-osioms gimimo metinėms. Renginyje pristatyta Regionų kultūrinių iniciatyvų centro (RKIC) iš prancūzų į lietuvių kalbą išversta ir lietuvių kalba išleista M.K.Oginskio knyga „Laiškai apie muziką“. Kalbėjo RKIC vadovė, VŽKD narė Danutė Mukienė, Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus direktorius Vytas Rutkauskas, Lietuvos istorijos instituto mokslų daktarė Ramutė Šmigelskytė-Stukienė, knygos vertėjas Virginijus Baranauskas. Kon-

(Nukelta į 58 p.)

Nuotraukose (nuo viršaus): VŽKD tarybos narė Dalia Kaminskienė (kairėje) ir draugijos pirmininkė Dalia Dirgėlienė (dašinėje) dėkoja dailininkei Reginai Maciūtei (antra iš kairės) ir Elinai Maslakovai (antra iš dešinės); grupė renginio „Žvaigždės ir žmonės“ dalyvių; Naujametinio karnavalo kaukės. 2014.12.30

certavo iš Kretingos kilusi, Vilniuje gyvenanti dainininkė (sopranas) Regina Maciūtė, jai akomponavo pianistė Elina Maslakova.

LAPKRIČIO 20 d. draugijos nariai pasveikino literatūros tyrinėtoją,

Vilniaus Vydūno draugijos pirmininką dr. Vaclovą Bagdonavičių (1941–2020) jo apdovanojimo Jono Basanavičiaus premija proga. Lapkričio 25 d. leidinyje „Šiaurės Atėnai“ išspausdintas Juozo Šorio interviu su V. Bagdonavičiumi.

2014 m. išspausdinta papildyta biologės, mokslų daktarės, VŽKD metraštininkės Eugenijos Tamaros Arnastauskienės darbų bibliografija, kuri apima 1962–2014 m. laikotarpį. Joje paminėtos 3 monografijos, 2 žinynai ir beveik 300 Lietuvos ir užsienio spaudoje paskelbtų straipsnių, tarp jų ir keletas publikacijų apie VŽKD veiklą.

GRUODŽIO 30 d. vyko VŽKD naujametinis vakaras „Žvaigždės ir žmonės“. Renginyje dalyvavo, apie šiuolaikinių žmonių santykį su visatos objektais, kosmoso tyrinėjimus, Saulę, Mėnulį, Žemę papasakojo etnokosmologas, VŽKD narys prof. Libertas Klimka. Antroje vakaro dalyje koncertavo Regina Maciūtė ir Elina Maslakova, vyko Naujametinis karnavalas, kurio metu buvo išrinkta gražiausia kaukė.

GRUODŽIO 31 d. Amžinybėn išėjo 1935 m. liepos 10 d. Jurbarko rajono Kalupių kaime gimęs literatūros istorikas prof. Juozapas Girdzijauskas (1935–2014). Jis amžinam poilsiui iš Vilniaus palydėtas į Raseinių rajono Paupio kaimo kapines.

PALANGOS UPELIO TRIVARDYSTĖ

Dainora KANIAVIENĖ

Pastaruoju metu didėja Europos žmonių dėmesys nacionalinio nematerialiojo kultūros paveldo išsaugojimui. Lietuva šiuo požiūriu – ne išimtis.

Vietovardžiai, tarp jų ir vandenvardžiai, neatsiejami nuo geografinių objektų, kuriuos jie įvardija. Apsaugodami vandenvardžius apsaugome kalbą, o kartu ir joje užkoduotą krašto praeitį. Žymus lietuvių kalbininkas, hidronimų tyrinėtojas, etimologinio žodyno sudarytojas Aleksandras Vanagas (1934–1995) yra pasakęs, kad kalba – tai milžiniška registracijos knyga, o vietovardžiai – savita žemės vietų ir objektų inventorizacija. Vien upių ir ežerų vardų Lietuvoje žinoma apie 10 tūkstančių.

Vietovardžius sukuria vietos žmonės. Seniau visi vietovardžiai buvo aiškūs. Vietovardžių keitimo ar nykimo priežastys įvairios. Praeitame amžiuje Lietuvos teritorijoje vietovardžių kaita dažniausiai būdavo susijusi su kraštovaizdžio pokyčiais dėl masinės kolektyvizacijos, melioracijos, krašto okupacijos ir sovietizacijos. Dabar Lietuvoje, remiantis UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija, priimta 2003 m. Paryžiuje, yra kuriamas bendras vietovardžių, tarp jų ir vandenvardžių, žinynas. Į jį yra įtraukta ir per pačią Palangos kurorto širdį tekanči smulki upelė Rąžė.

Anksčiau mažų upelių, jų intakų į bendrą vandenvardžių registrą netraukdavo. Įvairių šalių kartografsai jei žemėlapiuose upelį ir pažymėdavo, jo pavadinimo dažniausiai nenurodydavo, o jei ir atvaizduodavo jį, tai jis būdavo užrašytas iš klausos – pagal tai, kaip jį tardavo vietos gyventojai. Taip nutiko ir su Rąže. Jei dabar paklaustum senųjų vietinių gyventojų, kur jie gyvena, atsakytų, kad „pri Roužės / paroužy“ arba „pri Ronžės“.

Rąžė – jau keletą dešimtmečių yra oficialus per Palangą tekančio upelio pavadinimas, tačiau jis dažniausiai priimtinas tik į Palangą gyventi sovietmečio laikotarpiu ir vėliau atvykusiems žmonėms, kurie nekalba žemaičių palangiškių šnektą. Visi kiti gyvena paroužy ir jiems per miestą teka Roužė arba Ronžė.

Seniau Lietuvoje, ir ne tik čia, dažnai įvairiuose

Rąžės upelis Palangoje

spaudiniuose atsirasdavo įvairiai skambantys to paties vandenvardžio pavadinimai. Vienas iš įdomesnių vienos upės dviejų pavadinimų yra Neries ir Vilijos atvejis. Iki pat šiol gyvojoje kalboje vartojami du tos pačios upės vardai. Vardo kaita, sakoma, susijusi su kalbine etninių lietuvių asimiliacija, rytų slavų ekspansija į vakarus.

Palangoje Rąžės / Roužės / Ronžės trivardystė įvairiuose spaudiniuose pradėjo ryškėti gana seniai. Kadangi pagal šią upę pavadinimą gavo ir viena iš seniau besikuriančių Palangos gyvenviečių (dabar jau išnykusi), vėliau ir kurorto gatvė, situacija dar sudėtingesnė – upės ir šalia jos esančios gatvės, pavadintos upės vardu, vardai ne visada sutapo. Šiuo metu taip pat nesutampa. Kartografiniuose žemėlapiuose, taip pat ir naujai kuriamame Lietuvos vietovardžių žinyne, galima pamatyti, kad upės pavadinimas užrašytas „Rąžė“, o šalia jos esanti gatvė įvardyta „Ronžės“ vardu. Taip buvo ne visada.

Palangos pedagogės ir kraštotyrininkės Emilijos Adiklienės (1906–1993) kraštotyrinės ekspedicijos, vykusios 1982–1984 m., medžiagoje nurodomi du minėto gatvėvardžio variantai – „Roužė“ ir „Rąžė“. Panašu, kad tuo metu oficialusis jau buvo „Rąžė“, bet vis dar, kaip ir dabar, neįėjęs į senųjų gyventojų kalbėseną. Kraštoty-

(Nukelta į 60 p.)

Nuotraukose – XX a. pradžios atvirukai (nuo viršaus): Palanga – Bažnyčia ir Ronžės tiltas. Fotografė Paulina Mongirdaitė, Palanga, 1920–1924 m. Iš Palangos viešosios bibliotekos archyvo; Połaga – Rzeka Rąža. Fotografė Paulina Mongirdaitė. Либава [i. e. Liepoja (Latvija): Издание Полангенского общества потребителей, 1912–1913 m. Iš Emilijos Adiklienės archyvo, saugomo Palangos viešojoje bibliotekoje

rininkė pastebi, kad XIX a. „Situaciniame Palangos plane“ ši gatvė visai nepažymėta, nes jos tada dar nebuvo. Apie Roužės gatvės susikūrimo aplinkybes jai per ekspediciją papasakojo vietinis Palangos gyventojas Jonas Gricius. Pasak jo, grafas Feliksas Tiškevičius su klebonu Juozapu Šniukšta apsikeitė žemės valdomis. Klebonas gavo žemę prie upės. Dešiniąją pakrantę jis pasiliko sau, o pietinę, mažiau derlingą, suskirstė sodybiniais sklypais ir davė naudotis gyventojams činšo teise. Tuo metu buvo tik siauras keliukas, nė nesijungiantis su Vytauto gatve, tiltų irgi nebuvo. Pirmasis iš klebono sodybinį sklypą įsigijęs Kazimieras Prišgintas. 1900–1939 m. besikurianti naujoji gyvenvietė gavo Paronžės vardą. E. Adiklienė mini, kad sovietmečiu ši gatvė ėjo iki pat Vytauto gatvės ir buvo vadinama Roužės vardu. Ekspedicijoje informacija apie Paronžės

gyvenvietę rinkta 1982–1984 m., rankraščio pavadinime įvestas dvigubas pavadinimas. Yra pagrindo teigti, kad keičiant Palangos gatvių pavadinimus buvo pasikeitusi Rąžės gatvės lokacija, o įvedant jos gatvės pavadinimą, šis sutapatintas su upėvardžiu. Vis dėlto E. Adiklienė išlaiko ir senąjį, šnektoje įprastą pavadinimą – Roužė. Jos ranka pieštame žemėlapyje skliaustuose yra nurodytas tiek upės, tiek ir gatvės pavadinimas, o pirmuoju pavadinimu nurodyta Roužė.

Minėtoje ekspedicijoje rinkta informacija apie senąsias kurorto sodybas, buvusias čia iki 1940-ųjų metų. Jos metu buvo kalbinami miesto senbuviai.

Lyg ir norėtusi teigti, kad Rąžė gražiai rąžosi tik nuo sovietmečio ir kad tai buvo dirbtinai kalbininkų primestas pavadinimas, tačiau tai nėra visiškai tiesa. „A“ nosinė į upės pavadinimą atėjo gerokai anksčiau iš lenkų kalbos. Tiksliau bus pasakius, kad ji sugrįžo iš pirmosios Palangos fotografės Paulinos Mongirdaitės išleistų atviručių bei iš autorių, lenkų kalba rašiusių apie Palangą, tekstų. Užrašymą su „ą“ raide sąlygojo krašto kultūrinė, politinė situacija. Vartant Henriko Grinevičiaus fotografijų ir atvirukų kolekciją matome, kad Paulinos Mongirdaitės atvirukuose keičiasi tiek vietovardžio, tiek vandenvardžio rašyba. 1912–1914 m. datuotame atviruke atvaizduota „Połaga – rzeka Rąža“, o štai 1920 m. datuotame atviruke – jau „Palanga – Bažnyčia ir Ronžės tiltas“. Iki Lietuvos nepriklausomos valstybės paskelbimo 1918 metais Lietuvos

Palangos 1936 m. planas, kuriame Rąžės upelis vadinamas Ronže

aukštuomenė dažnai kalbėdavo, rašydavo lenkų kalba, ją daug kas mokėjo, tuo laikotarpiu ši kalba buvo ir tyli jų pasipriešinimo rusifikavimui forma, tiesa, dažnai nueidavusi į kitą kraštutinumą – polonizmą. Paprasti, mažiau mokyti žmonės dažniausiai kalbėdavo vietine šnekta, nors apie „ponišką“, šiek tiek „prakutusią“ kalbėjimą lenkų kalba, kurios nė patys lenkai kartais gerai nesuprasdavo, yra žinoma anekdotų iki šiandien. Tarp dviejų P. Mongirdaitės atvirukų yra palyginti nedidelis laiko tarpsnis (jis nesiekia nė dešimtmečio), tačiau per tą laikotarpį regione politinė, kultūrinė situacija gerokai pasikeitė. Ant 1920 m. atviruko jau užrašyta „Palanga“, nors iki 1918 m. įvairuoja tarp „Połaga“ ir „Polonga“, o upės vardas užrašyta iš klausos – tarmiškai. Taigi „ą“ nosinė pirmąsyk atsirado ne sovietmečiu, o carinėje Rusijos imperijoje ir atėjo ji ne iš rusų, o iš lenkų kalbos. Tiesa, lenkų kalboje Palanga ir dabar yra Połaga. Nors Palangos lietuvių kalba Połaga nebevardiname, tačiau Rąžė pasiliko. Populiarus tokio

pavadinimo paaiškinimas – upėvardis kilęs nuo lietuviško žodžio „rąžosi“. Rąžosi upelė, tikrai rąžosi, šiaurės vakarų Lietuvoje, vinguriuoja. Ji, prasidėjusi Klaipėdos rajone prie Lankučių, teka per Kretingos rajoną, sureguliuota vaga per Palangą kol į pietus prie Naglio kalno įteka į jūrą.

Upės pavadinimas įvairuoja ir tarpukario leidiniuose. Pavyzdžiui, 1922 m. leistame „Vadovėlyje po Palangą ir jos apylinkes“ rašoma, kad upė Ronza dalija Palangą į „naująjį“ ir senąjį miestą. Senamiestis tai esą kurortinė miesto dalis, o naujamiestyje gyvenantys vietiniai. Verta atkreipti dėmesį į tą faktą, kad šiame leidinyje daug pavadinimų užrašyta tarmiškai, vietine šnekta: Vanagupis vietoj Vanagupė, Palybgiris vietoj Paliėguriai, tad nieko nuostabaus, kad upelė įgavo Ronzos vardą. 1926 m. Igno Končiaus pateiktame Palangos miesto gyventojų, turinčių teisę balsuoti rinkimuose į Lietuvos Seimą, sąrašė yra nurodomi jau Roužės gatvės gyventojai. Roužės gatvę mini ir kraštotyrininkė E. Adiklienė. 1929 m. Kurorto inspekcijos leidinyje „Palangos jūros maudyklės“ galima aptikti vilos „Žemaitis“ reklamą, kurioje nurodyta, kad vila yra Ronžės gatvėje. 1939 m. A. Rupeikos sudarytame Palangos plane atvaizduotas Ronžės upelis, greta – Ronžės gatvė. Sovietmečiu šios gatvės pavadinimas pakeistas – ją pradėta vadinti Rąže. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, grįžo Ronžės gatvėvardis, menantis išnykusią Paronžės gyvenvietę, kuri einant laikui, atsiradus tiltams, susiliejo su miestu. Istorinis upėvardis „Roužė“ nebuvo sugražintas, o kraštotyrininko, dailininko Gerardo Bagdonavičiaus atvirutėje dar atsirado ir palangiškių upės pavadinimas „Rauža“.

Taigi, Palangoje per gerą šimtmetį dėl istorinių, etnolingvistinių priežasčių susiklostė upės trivardystė. Tokia situacija nėra aktuali vien Palangai. Po Antrojo pasaulinio karo sovietinėse šalyse daug kur buvo masiškai keičiami vietovių, upių pavadinimai, taip perrašant tų vietovių istoriją. Vien Palangos gatvių vardų kaita ko verta, ką jau bekalbėti apie mažą upelį. Įprastai Europoje, netgi keičiantis tautoms ir valstybėms, senieji vandens telkinių pavadinimai išlieka. Taip išlieka ir daug archajiškos leksikos. Ji svarbi tyrinėjant istoriją.

Roužė – istorinis kuršiškas vandenvardis. Taip nurodoma ir Lietuvos hidronimų etimologiniame

(Nukelta į 62 p.)

Danutės Mukienės nuotraukose (nuo viršaus): poeto, Nobelio literatūros premijos laureato Josifo Brodskio tiltelis per Rąžės upelį Palangoje; Rąžės upelio pakrantės vaizdas iš Basanavičiaus gatvės pusės

žodyne, kurį sudarė kalbininkas A. Vanagas. Upėvardžio kuršišką kilmę paliudija vietinis tarimas „Rôžė“, „Rôužė“. Vietovardis dar gali būti siejamas su latvišku žodžiu „ruoza“, kurio reikšmė yra *nedidelis laukų upelis, skardis, pakilimų virtinė miške, baloje*. Žodyne paminima ir reikšmė „ražytis“, bet nedetalizuojama iš kur ir kada šis upėvardžio variantas prigijęs, tik užsimenama, kad reikšmė / kilmė neaiški, tikslesnė upėvardžio etimologija nuo „Roužės“. Svarbu pažymėti, kad minėtas žodynas išleistas 1981 metais.

Taigi, kuršiškąją „Roužę“ sužemaitinus iki „Ronžės“, ją aplenkinus gavosi „Rąžė“. Šit ir trivardystė, kurią lėmė politinė, taip pat ir etninių gyventojų kultūrinė ir kalbinė situacija krašte. Na o upė šiose vietose kaip tekėjo anksčiau, kai čia gyveno kuršiai, kai jie ėmė pamažu susilieti su žemaičiais, taip tebeteka ir šiandien. Įdomu tai, kad Palangos senbuviai senovinį kuršišką pavadinimą, nesvarbu, kaip jis nurodomas oficialiuose spaudi-

niuose, iš lūpų į lūpas perduoda karta iš kartos.

Palangoje susiklosčiusi gana kurioziška situacija: upelė Rąžė vinguriuoja šalia Ronžės gatvės, esančios sunykusios Paronžės gyvenvietės vietoje. Buvo laikas, kai upės ir gatvės pavadinimai buvo vienodi. Per gana trumpą laiką (vieną šimtmetį) amžių jie abu keičiasi, retsykiais sutapdavo, retsykiais ne.

Aktualu ir tai, kad kaimyniniame Kretingos rajone, šalia Vydmantų yra Parąžės kaimas. Jis neturi nieko bendro su senąja Palangos miesto Paronže. Sąsaja tik tokia, kad tiek vienam, tiek ir kitam pavadinimas parinktas pagal čia to paties pavadinimo upę. Galima daryti prielaidą, kad tas kaimas susikūrė sovietmečiu ar vėliau, kai upės oficialus pavadinimas buvo Rąžė.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI:

1. ADIKLIENĖ E., *Roužės, arba Rąžės gatvė* [rankraštis], Palanga, 1982–1984, p. 14. Saugoma Palangos viešojoje bibliotekoje.
2. KANIAVIENĖ D., „Laisvėjanti Palanga – Sąjūdžio verpetuose“, *Palangos tiltas*, 2020 m. kovo 27 d., nr. 12, p. 6–7.
3. KONČIUS I., RUOKIS V., *Palangos kraštas*, Kaunas: Žemės ūkio departamentas, 1925.
4. „Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija“, *Valstybės žinios*, 2004 m. gruodžio 31 d., nr. 188. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.248105>.
5. *Palangos jūros maudyklės*. Palanga: Kurorto inspekcijos leidinys, 1929.
6. *Senoji Palanga: Henriko Grinevičiaus fotografijų ir atvirukų kolekcija*, Lietuvos dailės muziejus, 2009.
7. UNESCO *Nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimo konvencijos 20-metis* [interatyvus] www.unesco.lt, 2023 m. spalio 17 d., [žiūrėta 2024 m. sausio 22 d.], prieiga internetu: <https://unesco.lt/archives/5987>.
8. *Vadovėlis po Palangą ir jos apylinkę*, Klaipėda: Rytas, 1922.
9. VAITKEVIČIUS V., „Vilija-Neris vardo istorijos vingiai“, *Liaudies kultūra*, 2005, nr. 6, p. 10–16.
10. VANAGAS A., *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1981, p. 274–275.
11. VANAGAS A., *Lietuvių vandenvardžiai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2002, p. 5–23.
12. Pupkis A., Razmukaitė M., *Vietovardžių žodynas* [interatyvus], 2007, [žiūrėta 2024 m. sausio 22 d.], prieiga internetu: <http://vietovardziai.lki.lt/>.
14. *Vietovardžių žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002.
15. ŽEIMANTAS V., „Palanga ir Šventoji Lietuvos ir kitų kraštų žemėlapiuose“, *Palangos langai: etnokultūros metraštis*, 2021, nr. 2, p. 123–131.
16. ŽULKUS V., *Palangos vardo kilmė*, Regionų kultūrinių iniciatyvų centras [interaktyvus], 2007 m. birželio 25 d. [žiūrėta: 2024 m. sausio 22 d.] Prieiga internetu: http://www.baltu.lt/kurortai/palangos_vardas.htm.

MES, ŽEMAITĖ...

MAKSVĪTIS Juozas

*Pemperių kaimas, Darbienu
seniūnėjė (Kretinguos rajuons)*

Mes, žemaitė, esam tvirtė,
Vėsus darbus muokam dērbtė,
Aram žemė, grūdus siejam,
Vo pasiejė – ožakiejem.

Siejem bolvės ėr rasuodna
Ož klietalės pri pat suodna.
Šabalvuonu vēsuokiausiu
Pri perenės daržė gausi.

Neožmērštam ni čiobrieliu,
Krapu, kvīnu, ramunieliu...
Tonkė geram mes arbata –
Žuolės stēprėn juk sveikata.

Torem vēštu ėr šonieliu,
Aviū, vuožkū ėr paršieliu.
Šeram veršius, melžam karvės –
Mes nebėjuom miešlū smarvės.

Je pri pečiaus tesiediesi,
Ta iš bada ėr nodviesi.
Jodam, krotam vės i prieki –
Nuorem vēskuo daug torietė.

Mes, žemaitė, linksma būda,
Biegam plioškintėis i prūda,
Katram plaukiuo ėr karuosā,
Tuokėi dėdėlė kap buosā.

Ne iš kera esam spėrtė –
Ėr šnapšėlė muokam vėrtė.
Kas suodnalie, kas ož kūtės
Šotėn kalvie prisėtūpės.

Tik žemaitė tvėrta būda
Neožmēršuom bėndra bliūda.
Šatravuotu mėltu kuošė
Šaukštās maunam atsėluošė.

Šmakals rėibos, šviežė pėina –
Esi suotos vėsa dėina.
Tuokiuos kuošės prisėkėrtės,
Darbus dērbdams neišvėrsi.

Kol dar tebie r poikės dėinas,
Lekam tekėnuom pri šėina.
Griebam, vežam ėr kokštoujem,
Kad ėr sunkė – nedejoujem.

Mes be gala esam vīkė –
Melstėis biegam ė bažnīcė.
Atsėstuoję pri altuoriaus,
Traukam gėismės so gėiduorės.

Balsā tvirtė ėr galingė –
Vėsūs šmuotūs rėkalingė.
Kuoļėj mumis konėgielis
Garbanuots kap aniuolielis.

Mes, žemaitė, kėita būda –
Potam vės(ė) ė vėina dūda:

Ka krīžiuotė atlingava,
Tujau pat i skūra gava.

Nepabūguom, kad ginkloutė,
Kad ont žėrgās, kad batoutė...
Gėniem, stūmiem i pelkīnus –
I Lėipuojės marmalīnus.

Ėr magistros gala gava,
Žemaitėjė ka ožgava!
Dorbės mūši vėsė žėna –
Žemė kraujės tėn patvėna.

Graži mūsa Žemaitėjė
So kalnelės Kalvarėjės.
Tomsė mėškā, platės lonkas –
Švėnta žemė sauguo dongos.

Mes, žemaitė, esam tvirtė –
Diel tuo krašta galem mērtė.
Torem Telšius, sava kalba,
Dieva ronkas šėrdi valda.

Untīdi Ontuona Ontuona portėgrapėjuo – 2024 m. Telšiū Užgavieniū
parsirėngielis

Vēita artiau dongaus, arba Žuolēninkēs

SEMENAČIENĒ Adelē
(Salontā, Kretinguos rajuons)

Tou vēita artiau dongaus žēnuojē tik tuos dvē muotrēškelēs, katruos brēda per aukšta dā nepjauta žuolē, lēkus puora dēinū iki Juonēniu. Iš tuola anuos atruodē ligo dvē šmieklas – tīlēs, nebelelēs, apsēdariosēs keistās, plevesoujētēs drabužēs, galvas apsērēšosēs „apvalē“, arba „raganēška“, vuo anū ēlgē lēnēnē sējuonā bova prilindē tū kēbiu, katrēi braiža blauzdas, bet muotrēškuoms bova tas pats. Anū akis spindoliava tuokē stēprē švēisa, kad iš tuola i anas veizont galiejē pasēruoditē, ka per žuolē brend ateivēs iš kēta pasaulē a šmieklas, išlindosēs iš puožemiu ē dēdēlē senē bematosēs saulē. Anuos staigē sostuojē, klesteliējē ont platē kap soulalis kūlē ē kurin laika alsava kap korēs, geruokā pagainiuotas pu daržus, vuo paskou pradiejē švelnēs balsas nesustuodamas rokouteis...

– Vēina karta atejuov! A junti? Tik tuo vēituo – ramībē ē tuokēi skanē kvapā, tuokēs poikēs kviēt – kas, net akis slīst lauk. Kap lēngvā alsoutē! Mon iduomē, kāp če ta vēita niekam līg šiol neužkliova. Tik laukēnē žvieris teužsok.

– Jie, jie! Vēskas tēp ēr īr. Nuors aš ēr tonkiau če apsēlonkau, bet vēs tēik nesopronto, dielkuo tik tuo vēituo vēskas pasēkeit, nuors nieka nebier iš tū senū laikū – tik tas žemēs luopēnielis.... Kāp galiējē per tuoki ēlga laika če ta dvasē išlēktē? Kāp galiējē tuos mūsa daržēlē rauduonas agounas per trisdešimti metu neišnīktē?

– Nieks negal soprastē Dieva galībēs. Ēkiau pri darba. Aš juonažuoliu nuorio daug prisirinktē. Kū tik pražidosēs, mažā išsēskleidosēs – pats laiks! Anuos vēskam tink: ēr arbatuom, ēr dažams, ēr aliejou, ēr ruonuoms, nudegēmams, vēsuokēms poškams gīdītē.

– Vuo sriauninku pēlns pagriuovīs! Alē tik paveiziek, kēik če raskēlū! Vuo gražoms kap tuo daineliē – lapā kap armuonikelēs. Aš anū daug nerink – sio, gal tik puora saujieliu. Vuo šalposnē lapu kuokēi galībē! A dā beatmini, ka mama su šakē bova kuojē

parsēdūrusi? Aš, ka tik tou šakē ištraukiem, apdiējau kuojē šalposniu lapās, aprēšau. Ištraukē karšti. Nežēnau dielkuo tēp dariau, juk nieks nebova moni truo pamuokēs. Kuojē kēta rīta svēkiau atruodē.

– At, kāp neatmini. Ka ējuov per gorgždius at – sēmēniau, kāp liobam pjautē tus gurgždius ēr iš tū stēibū dēritē vomzdelius. Prisirinkē skērpsnū liobam pūstē per anus ēr šaudītē ī kētus. Poiki zabuova bova!

– Nieka mondresnē ēr neturiejuom. Dā tuoki gelžini rata ont mēita pamuovē liobam per kēima ritintē. Kuoks triukšmos bova, bet kēik mums vē – sēms patēka! Ale, neturiejiem daugiau ēr nereikieē. Ni nežēnuojiem, ka gal kas iduomiau būtē. Vēs tēik sveikē, stēprē ēr nedornē pauguom.

– Kažēn, a benuorietumi gīventē tuo mažuo sosmukusiuo truobeliē so nurūkusioum sēinuom, lakstītē pu šalta asla, plaunont patalinē anou pri priskolta so koltovē daužītē, skalautē šaltamē prūda undini?.. Vo ar atsimini, kāp liob smirdiētē iš macnē pelēnū šarma ištrauktē stuorē nomēnē audeklā?

– Nebenuorietiuo! Pri geresnē gīvenēma grētā pripratau. Aš nikumet ēr neskalbiau, tik mamā liobo padiētē išgrēžtē. Nedouk, Dēivē, tuokē sunkē darba!

– Je atsimini, mūsa daržē auga dornaruopē ē drēgnē. Aš nikāp nemuokiējau anū atskērtē. Bet dabā jau žēnau. Dornaruopē žīd baltās žēidās ēr ī švelnēs lapās. Drēgnē tor margus lapus so baltās taškelēs. Žīd panašē kap osnis, bet tor daug baisē aštriū spīglieliu.

– Je dā atmini, mama īr pasakuojusi aple vēina tuoki nutēkēma, ka kaima mergātēs vēinam vaikiou bjauri špuosa iškrietē – prisilaužē dornaruopiu, vuo gal ē drēgniu ēr prikaišiuojē anū pirtie i sēinu tarpus. Atējē tas vaikis pertēis, vuo tuos žuolēs nu karštē ē paleida sava nuodus. Tad tas berns – iš tuos pērtēis ē pasēleida lakstītē pu laukus ē pu kēimus riekaudams ē kažkou šūkaliuodams.

– Gērdiejau, gērdiejau... Vo vēsā nesenē per televizējēs laida pasakuojē, ka sneigēnas, tuos baltuosēs gielēs, kor dā snēigou nenutērpos pražist, īr geriausēs vaistažuolēs nu tuo dorniavēma.

– Ne, nežēnuojau. Pamislīk tik. Bet paveiziek šētā, kas tamē kanalē dedas. Ujui! Valerējuonu šluot – tas žīd. Viežauniku vēsa pēiva. Ka so mama liobam i bažnīčē ētē, baisē liobo džiaugtēis tuom kvietkuom, vuo mamalē ī sakiusi, ka tuos žuolelēs, je kas anas vartuo, išgīda viēži.

– Kažēn, kāp reikiēs numērtē, je nieks neskaudies?
 – Vuo aš ēr nemērsio. Nemērsio ēr tēik! Ēr kou mon tas smertis padarīs? Apsēsoks ē išriuoglinas atgal.

– Aš renko tas žuolēlēs ne vēn diel savēs, bet padedo ē žmuonēms, katrēi suserg. Daug žmuoniū nepažjst ni vēnuos vaistažuolēs, kartās ni gērditē nier aple anas gērdiejē. Negalio soprastē, kāp tas gal būtē.

– Kou lengviau pasēiki, tou mažiau anū nuori...

– Aš nesenē atradau vingrikštū ēr bezdiu arbatas. Tēi bezdē ir smērdou, bet arbata kvēp ēr baisē poiki geltuona spalva gaunas. Anuos tuokēs pat ir kāp ē vingrikštēs.

– Mon tapalē pumporā patink. Vēsomet su šnapšē užsipēlo. Be anū neišturiētuo skausma, ka nogara sojem. Patrēno ē pamažēlēs praein. Vuo tas kvaps neprapol ni so šnapšē ožpēlts...

– Pēlnas terbas vaistū. Ale kāp ēr beparvēlksiau? Vedvė kap tas dēdiesis buotaniks Pabrieža Jurgis, gīvenēs priš 250 metu. Pu pėivas kap karvės braiduov. Gal kartās tuo vienuolē, pamuokslininka gēmēnaitēs būsiau besontēs?

– Žuolēlēs mīliau, bet tēik žēniū kap uns netoriau. Ka vēskou pažintomi, daug žēnuotē rēk. Čē daug paslaptiū, bet dabā ir dēdēlēs galēmībēs muokītēis ēr tuobolietē.

– Ka mūsa laikās būtomem tuokēs kningas toriejē, tuokius puikius kinas matē, kāp lengvā būtom bovē muokītēis, gal ē mes šēndēin būtomem muokītas.

– Bet pajimkem ka ēr tou pati Pabrieža Jurgi. Kuokius ons kinas veiziējē? Vuo kuokius muokslus išējē! Vuo juk uns iš tuo patēis krašta kap ē mes. Panašiuo aplinkuo, gal dā bluogesniem sālīguom gīvena. Tik pagalvuok, kāp galiējē atruoditē tas mūsa gīvenēms priš do šimtus pēnkēsdešimti metu...

– Atsisieskiau ont tuo kūlalē, pailsiekiau, pasvajukiau, patiliekiau, pasēmelskiau...

Trumpam stuojē tīla. Anou pertraukē vīresniuosēs žuoliautuojēs balsos:

– A vedvė čē tik diel tū žuoliū atējuov?

– Kažēn...

– Kazē nieka nežēna – mamas žuodē... Ar atsimini, kāp ana liob sakītē?

– At. Nebėpamatīsiau babūnēlēs, nebsutėksiau mamalēs, nieks iš artimūjū nebipareis. Bet... cit! Tīlē!

– A ēr to pajotā? Kažkas mon galva pagluostē.

– Ē mon! Tuoki lengva, švelni šėloma per vēsa-

kūna noējē, ligo kuokē mēglēlē per akis...

– Vēsomet žēnuojau – čē esont dongos ir artiau žemēs, vuo žemē – tuoliau...

– Vuo juk diel tuo pagluostīma vedvė čē ēr esau. A teisībē sakau?

Žuoliautuojēs jau niekor nebskobiejē. Čē anuos toriejē vēskou, kuo žmuogou rēk, ka galiētumi jaus-tēis gerā. Ta ir meilē ēr prisērēšēms, ēr puomietē, ēr laisvė, ēr gēmēma vēita.

Tėp jau sotvarkīta pasaulie: žemē poušas kvietkuom, dongus – žvaigždiem, vuo žmuogaus šērdēs – meilē. Ēr vēsā netor reikšmies, kam ana ir skērta – žmuogou, Dėivaliou a gamtā...

Vuo gal ēr žmuoniū švēntuojō pramints Pabrieža Jurgis palaimēna ēr pastėprėnėma vēs i Žemē siunt, tuoki pat, kuoki ī ožrašēs sava kerbarėjomē:

DĖIWS MATA

CIESOS BIEG

SMERTIS GIEN

WIESNASTE LAUK

Mėslėjo, kad nieka daugiau pridietē ēr nebrėk...

Vėngalė Bonifaca portėgrapėjēs

ŽEMAITĒŠKĀ aple paprastus ē sodietingus rēkalus

JONUŠĀTĒ Laima

Kuršienā (Šiauliū rajons)

VĒNGALĒ Bonifaca portēgrapējēs

Kalbuos mondrībēs

Rauno pavasarī gardakolius ē nuotrīnēs. I kaima atvažiava jaunims. Gērdū rokoujas: *kiemarinti, čilinti, skrolinti...* Aš klausaus ēr nieka nesoprontu. Ne nuoriu atruodītē dēdelē sena, bet kol vēns vāks lakstē plēkās rēitās, plēka cacēnē klausinieju, kon tas znuočēj. Muokslus prisiein nutrauktē, nes tas vāks ivērtā i nuotrīnēs ē pradiejē kriuoctē. Nobiegau anuo tajītē.

Paskaitau pedaguoginē spauda. Dabā svarbiausē *pastoliavimas, sandai, erdvēlaikis*. Nieka nesoprontu, bet tīlu, dā dēpluoma atims. Veizu internetē, kon tēi žodē znuočēj. Vo tēn rondo dā vēina mondrībē. Kad nebūtu skērtomu tarp vīru ē muotrēšku, rēk rašītē *žmoga*. Mosintās tēi „žmoga” (atruoda ligo būtu žemaitēška daugiskaitas forma) ne veltou alga gaun, je tuokių dalīku sugalvuo.

Gīvenēms ēt, rēk ē naujū žuodiū ēšmuoktē, bet ēr tievū kalbuos nerēk ožmērštē.

Bet... Mon joukingē ir tēi žmuonis, katrēi Žemaitējuo gēmē, auga, vo dabā nebžēna ni sava tievū suodībuo bovusiou bodinku pavadēnēmu, no kad ē paprastiausiu – *kūtēs, stuogēnē, malkēnē*. Anēms dabā kap ēr nepaduoro žemaitēškā rokoutēis. Tad... Pamēslējau, ka rēk bēnt ožrašītē, kou dā aš pati iš tū laikū atsēmēnu. Nu maža vāka rokaus žemaitēškā, tik tumet mūsa nieks žemaitēškā rašītē nemuokē. Dabā miegēnu rašītē valog tarēma, kēik išēt, tēik.

Ē tēp, aš mažēlēlē... Babas gīvenēms bova kaimalē vēdorie. Čē dā mona pruosenlē pasēbodavuojē. Mon maluonē iētē i premēnalē, o ēš anuos patēnki tēisē i kamēna, kor baba liob kūrintē ogni. Tēn liob pakabintē katēlāti, vērtē šotīnē ēr bolvīnē. Aš, vāks būdama, liobu atverstē aukštīn kramē ēr vei-

zietēis tēisē i dongu. Liob būtē iduomē ēš truobuos pro stuoga mielēna dongu matītē. Kertie liob būtē pakabints mēnturis bolviems plautē. Tou dākta liob padērbtē pu Kaliedu, nopoušus eglēlē.

Ēš premēnalēs galiejē iētē i stuovēmoujē truoba. Pri doru liob būtē pakabintē trīs abrūsā: vēns ēš kūtē parējus, kēts kojiems, trets bornā nusēšloustītē. Kertie ont krasē liob būtē padiets prausamāsis bliūdalis, apatiuo – viedrus paplavuoms, vo šalēp – viedrus čīsta vondēns ēr zelkuorius, dā mielēnā ēšsioviniets dekielis so katēnās. Pu balkiu liob pakēštē vēsuokius rēkalingus daiktēlius (tēp netīčiuoms bova ēškeravuoctē ēr žemēs dokumentā). Tuoliau – stals, luova, vērš anuos – šventūjū abruozdelē. Atsēmēno ēr kalvarata. Liobu veizie-tēis, kāp verp. Ēš šuona atruodē, ka ī baisē lēngvā. Bēški pasēčēpnuoji – ēr ī siulā. Pamiegēnau. Je, je, ni kelma, siulā pūkšt pa pūkšt...

Atsēmēno, kāp stovēmoujje truobuo baba liob so vēlnu dažās kiaušius dažītē. Ciuocē šauk:

– Tēk nepēlk oksa.

Baba pēldama:

– Nepēlsio, nepēlsio. Ta mēšiūgana jau prēpīlē. Ont tuo mūralē liob vērtē ēr posēnē kuošē su

kresnuoms, dā taukū liob pripēltē. Nikomet nepatēka. Ka paaugau, mon liob oždous vērtē konkuolinē. Aš, lebeda, tonkē anou liobu prisvėlintē. Sakysio:

- Baba, ā nuoriesi konkuolinēs?
- Kad viel būs prisvėlusi.

Ož pečiuo liob būtē ceboliu prikēšta žekē, kuoklie džiovins vuobulus. Tuo šeltuo vēituo, nūtaisēs pruoga, liob atgoltē katēns. Šēp Mėcis so šonio nereveliuojies, bet rainis tonkē vės liob nopėtielioutē Sabali – veizieik, kou nors jau ēr būs atiemēs ēš šonėis, o tas palėks bežiuopsus.

Prastājemē elkėriou bova ont sėinā pakabints sėininis dzieguorius. Bruolis – dėdiesnis. Ons liob muokietē sostabdītē tou dzieguori. Mon tas atruodē kap stebuklos. Šalėp – šiepalis drabužems, ētažerka kninguoms ēr babas kontečkuoms.

Dėdeliuojie truobuo – dėdelē abruozdā. Tuoliau – gerāsis elkierius. Tėn vākū nedėdelē liob lėstē. Šiepalie bova sokabintē gerėijē drabužē, čemodanūs sodietas koskelēs, sauguomas ĩkapēs, nuosineliūs sorėstē piningā laiduotoviems; bova žėnuoma, kėik doutē konėgou, kėik zakrastėjuonou, o kėik varguoninkē, dā pruočkā. Dėdeliuojie truobuo liob būtē pariedkas, budīnēs ēr kalnā. Stala vēina tetoriejē, kėtus liob pasėžėčiuotē.

Ėš premėnalē per kėta posē galiejē iėtē i prišininkē. Tėn bova dounkepis pečius. Atsėmėno, kāp

liob anou ēškūrintē so beržėnēs šakalēs, tumet keps douna ēr pīragus. Dėdėlē liob patėktē pīragā so ouguoms ēr so agounuoms. Ka pėrma karta pamiegėnau douna minkītē, jergau, kāp bova sunkē, prakaits muomėnt ĩspilē. Paskou tou pečiu pabanėtavuojē.

Premėnalie bova ēr drobīnas, ka galletumi palėptē ont truoba. Vo tėn jau vėsos baraklīns. Ož kazėla liob būtē ožkēšta lėčīna. Atsėmėno, pandielie priš Ožgavienēs liob ētē obagā, oterninkē – žīdelē, o sereduo – jau joudāsis puosninks.

Senuos truobuos liob būtē daug kalmoku. Baba vės padies klepšius. Vėinā karta aš netīčiuoms ikėšau i anus kuojē. Bova baisē skaudē. Trauko lauk, o baba jau pu laika:

(Nukelta j 68 p.)

– Laimutelē, aš klepšius padiejau, tik neikēšk kuojēs.

Šalēp truobuos stuoviejē kamaralē, tēn – mēsuos vanalē. Dā tuoliau – klietēs, špikieris (kumet bovau mažēlēlē, tēn bova laikuoms atsargēnis grabs. Bēški šiorpis per nogarā liob nuēs anou pamatios, bet tuoki tumet bova mada – nomūs mažne vēsē laikē graba, ka rēkalou atējus būtom vēituo.

Klietie – mēigas, pripēltas grūdū. Kā bovuom mažē, mamutē liob lēiptē ilistē i anas ē iššloutē.

Kēimē vēinuop truobuos posie auga alīvēnē vuobēlis, kētuo – cokrēnē. Suodna kertie bova ē saldēniu. Kēimē dā auga spiritā ē bezdē (dabā botanikā anus vadēn baltauogē meškītē arba alyvas). Pri krīžiaus bova padēigtē bernadinā ēr vēndēinēs, pri truobā pavasarī žīdejē konteplēs (raktažolēs), o ont Ontuona žēidus išskleis baltuosēs ruožēs. Dēdelē džiaugous, ka anas pavīka ēškeravuotē lig šiū dēinū.

Žēimas liob būtē dēdelēs ē gēlēs. Vēina karta, jau būdama studētē, važiavau nomēi ont Kaliedu. Vēpuotēnē dēdliausē. Brendo, snēiga iki šakoma. Soskaičioujo dešimti žingsniu ēr ēlsous. Šēp ne tēp parējau lig nomū. Mamutē saka:

– Mēslējau, vākali, ka mon balaukont šērdēs pro kaklā ēšlieks.

Lūkestē

Dabā kāp tik novažiouji i kuokus nuors mokīmus, diestītuojē pērmiausē klaus, kokēi ī mūsa lū-

kestē. No vo so tās mūsa lūkestēs būn vēsēp.

* Dā baba ī pasakuojusi, kāp vēns sosieds ēš kēta pasēžīčiuojē pakinktus ēr nešē atidoutē per krēkštīnas. Mēslēj sau: jego dous vēina bornelē, ēšgersiu, jgo ontra – ērgi ēšgersiu, no bet tretiuos atsēsakīsiu. Nunešē, pajiemē pakinktus ēr... ēk ēš kor atējēs...

* Vēina karta mūsa kaimē Onkā somēslējē ēškeltē dēdelē pariedkā. Toriejē ēš kuo. Prisēvadēna žmuoniū. Vēn arklems šertē nosomdē tris. No vo tū svetiū atējē tik do. Dā ē dabā ēšlēka pasakīms: „Būs kap pri Onkaus pariedkuo“.

* Jaunējē padavē ožsakus ēr ēšējē bolviu kastē. Ana mēslējē, kad ons krežius pīliuos, vo ons, kad ana. Sosēbarē tamē bolviu laukē ē nebibova pariedkas.

* Vēns neruodlīvs vaikis sosēmēslējē pasērokou-tē so merga:

– Kēik daug mosū.

Merga nieka nesaka.

– Jēgo īr mosū, būs ēr blosū...

Nikuokē ruoda neišējē.

* Kēta mergelka ēšsprēndē krīžežuodi ēr ēš karta pamēslējē, kad laimies priza. Lek ēr lek i kiuoska paveizietē, a neatnešē laikraštē. Apsēdžiaugē, kad anuo solaukē, bet priza tēn nebova.

Tēik tuo diel tū lūkestiū. Pasēdžiaukem tou, kou torem: gēid cīrolis, blezdinga pastuogie, geltuona kiaulpēinē žēidās apsēpīlē, bitiū pēlnē suodnā, žmuonēs, tuo žēmē gēmē ē sava žemaitiu kalbuos neožmēršē.

2024 m. Ožgavienēs Telšiūs.
Untīdi Ontuona Ontuona portēgrapējēs

Ožgavienės Telšiūs. 2024 m.
Untīdi Ontuona Ontuona
portēgrapēje